

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
PARA SERMAYE PİYASALARI VE FİNANSAL KURUMLAR
ANA BİLİM DALI

Yüksek Lisans Tezi

TİCARET SAVAŞLARI VE KRİZLERİN TÜRKİYE
PARA PİYASALARI AÇISINDAN İNCELENMESİ

Fadime Deniz ŞENOL

2501960644

TEZ DANIŞMANI

Doç. Dr. Selman YILMAZ

İstanbul-2020

TEZ ONAY SAYFASI

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS
TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN;

Adı ve Soyadı : FADİME DENİZ ŞENOL Numarası : 2501960644
Anabilim Dalı / Anasanat Dalı / Programı : PARA SERMAYE PİY.VE FİN.KUR. Danışmanı : DOÇ.DR.SELMAN YILMAZ
Tez Savunma Tarihi : 12.12.2019 Saati : 14:00
Tez Başlığı : TİCARET SAVAŞLARI VE KRİZLERİN TÜRKİYE PARA PIYASALARI AÇISINDAN İNCELENMESİ

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 36. Maddesi uyarınca yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABULÜNE OYBİRLİĞİ / ÖYKÖRÜCÜLÜĞÜNE karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1-PROF.DR.ERDİNÇ ALTAY		Kabul
2-PROF.DR.LEVENT ÇİNKO		Kabul
3-DOÇ.DR.SELMAN YILMAZ		Kabul

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1-DOÇ.DR.SERVER DEMİRCİ		
2-DR.ÖGR.ÜYESİ BURÇAY YAŞAR AKÇALI		

Ashir elden teslim aldim.
Selver ADIGÜZELMAN
Öğrencisi
08/01/2020

ÖZ

TİCARET SAVAŞLARI VE KRİZLERİN TÜRKİYE PARA PİYASALARI AÇISINDAN İNCELENMESİ

Fadime Deniz ŞENOL

Amerika'nın Çin'e karşı açarak başlattığı ticaret savaşına Amerika'nın Türkiye'den demir çelik ve alüminyum alımlarına da vergi koyması ile ülkemiz de dahil olmuştur. Türkiye gibi ticaret savaşlarından etkilenen ülkelerin son yirmi yılda yaşanan krizlerin etkisi ile para piyasalarında meydana gelen dalgalanmalar, merkez bankaları aracılığıyla yaptıkları müdahaleler ülkeler açısından ayrı ayrı ele alınmaktadır.

Özellikle Amerika, Çin ve Avrupa Birliği gibi Türkiye'nin ticaret ilişkisinin olduğu ülkeler açısından ve bu ülkelerin birbirleri ile ticari ilişkisi açısından incelenmeye çalışılmıştır.

Konu üç bölüm olarak ele alınmıştır. İlk bölümde genel olarak para piyasaları ve ticaret savaşları kavramsal olarak ele alınmış, ikinci bölümde Dünya ekonomisinde para piyasası ve ticaret savaşları ele alınmış, üçüncü bölümde ise Dünya ve Türkiye'nin ticaret ilişkisi, uygulanan para politikaları ve ticaret savaşlarının etkisi ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ticaret Savaşları, Türkiye'de Para Piyasası Uygulamaları, Dünya Krizleri.

ABSTRACT

STUDY OF TRADE WAR AND CRISES IN TERMS OF MONEY MARKETS OF TURKEY

Fadime Deniz ŞENOL

America's trade war with America against China began opening our country to put the tax on iron, steel and aluminum purchases from Turkey it has been included. The trade war affected countries such as Turkey in the last twenty years the impact of the crisis occurring fluctuations in the currency markets, the central bank interventions through their terms are studied for each countries.

Especially in America, China and the countries with the terms of Turkey's trade relations, such as The European Union and these countries have been studied in terms of trade relations with each other.

The subject is approached in three chapters. In the first chapter in the abstract money markets and money theories and The trade wars were considered as conceptual. Money market in the world economy in the second chapter and trade wars approached. The third part The World and Turkey's trade relations, monetary policy and the impact of trade war is discussed.

Key Words: Trade War, Money Market's of Turkey, World Crises.

ÖN SÖZ

Bu çalışmanın amacı, günümüzde gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeleri etkisi altına alan ticaret savaşlarının ülkelere ve özellikle Türkiye'ye etkilerinin araştırılmasıdır. Bu kapsamda para piyasası, para politikası, para teorisi uygulamaları ve merkez bankacılığı ele alınarak başlanmıştır.

Dünya ekonomisindeki yirminci büyük ekonomi olan Türkiye'nin ticaret savaşına dahil olması kaçınılmaz olmuştur. Ülkemiz son yirmi yılda yaşadığı krizlerden sonra parasını güçlü tutmaya çalışırken ithalatın ülke içinde üretimden daha ucuza mal olması ile ithalata dayalı bir üretim sistemine geçmiş küreselleşme döneminde teknolojik alt yapı ve yetişmiş iş gücü yoksunluğundan kaynaklı olarak korumacılığın sebep olduğu ticaret savaşlarında bu değişme ayak uyduramamıştır.

İlk bölüm para piyasalarına ve ticaret savaşlarına kuramsal olarak ele alınmış, para teorileri uygulamalarında ülkelere etkisi anlatılmıştır.

İkinci bölümde önce ülkelerin birbirleri ile olan ticaret ilişkileri jeopolitik riskler ve siyasal yaklaşımlar ele alınmıştır. Son bölümde Türkiye ile ticaret ilişkileri, dünya krizlerinin Türkiye'ye etkisi ve Türkiye'de yaşanan krizlerden başlayarak ticaret savaşlarının etkisi irdelenmiştir.

Bu çalışmanın her aşamasında değerli yönlendirme ve desteklerinden dolayı Tez Danışmanım Doç. Dr. Selman YILMAZ'a teşekkürü borç bilirim.

Fadime Deniz ŞENOL, İstanbul

İÇİNDEKİLER

ÖZ iv

ÖN SÖZ..... vi

İÇİNDEKİLER vii

ŞEKİLLER LİSTESİ xiii

KISALTMALAR xiv

GİRİŞ 1

BİRİNCİ BÖLÜM 3

PARA PİYASASI VE TİCARET SAVAŞLARINA

KAVRAMSAL YAKLAŞIM 3

1.1. Para Piyasaları..... 3

1.1.1. Para Piyasası Türleri 4

1.1.1.1. Sermaye Piyasası 4

1.1.1.2. Bankalar Arası Para Piyasası 4

1.1.1.3. Tahvil ve Bono Piyasası 4

1.1.1.4. Döviz ve Efektif Piyasaları 5

1.1.2. Para Piyasası Aktörleri ve Araçları..... 5

1.1.2.1. Para Piyasası Aktörleri..... 5

1.1.2.1.1. Merkez Bankası..... 5

1.1.2.1.2. Bankalar..... 6

1.1.2.1.3. Finansal Olmayan Kuruluşlar 7

1.1.2.1.4. Banka Harici Finansal Kuruluşlar 7

1.1.2.2. Para Piyasası Araçları 8

1.1.2.2.1. Açık Piyasa İşlemleri 8

1.1.2.2.2. Zorunlu Karşılık Oranı 9

1.1.2.2.3. Reeskont Politikası 10

1.1.2.2.4. Selektif Krediler 10

1.1.2.2.5. Kredi Taban ve Tavanları 11

1.1.3.	Para Teorileri	11
1.1.3.1.	Klasik Yaklaşım	12
1.1.3.2.	Neo-klasik Yaklaşım	14
1.1.3.3.	Keynesçi Yaklaşım	16
1.1.3.4.	Post-Keynesçi Yaklaşım	19
1.1.3.5.	Monetarizm	21
1.1.3.6.	Yeni Klasik Yaklaşım	23
1.1.3.7.	Yeni Keynesçi Yaklaşım	25
1.1.3.8.	Siyasal Ekonomik Yaklaşım	27
1.1.3.9.	Arz Yanlı İktisat Politikası	28
1.1.4.	Para Politikası	29
1.1.4.1.	Para Politikasının Temelleri	31
1.1.4.2.	Para Politikası Uygulamaları	33
1.1.4.3.	Para Politikası Amaçları	34
1.1.4.3.1.	Fiyat İstikrarı	34
1.1.4.3.2.	Tam istihdam	36
1.1.4.3.3.	İktisadi Büyüme	37
1.1.4.3.4.	Faiz İstikrarı	39
1.1.4.3.5.	Finansal Piyasalarda İstikrar	39
1.1.4.3.6.	Ödemeler Dengesi	41
1.1.4.4.	Para Politikasında Başlıca Stratejiler	42
1.1.4.5.	Para Politikası Hedefleri	42
1.1.4.5.1.	Enflasyon	43
1.1.4.5.2.	Döviz Kuru	45
1.1.4.5.3.	Parasal Hedefleme	46
1.1.4.5.4.	Faiz	47
1.1.4.5.5.	Nominal Milli Gelir	47
1.1.5.	Merkez Bankacılığı	48
1.1.5.1.	Merkez Bankalarının Kuruluşu	48
1.1.5.2.	Merkez Bankalarının Temel Görev ve Yetkileri	49
1.1.5.2.1.	Para Arzını Kontrol Etmek	51
1.1.5.2.2.	Fiyat İstikrarı	51
1.1.5.2.3.	Finansal İstikrar	52
1.1.5.2.4.	Ödeme Sistemleri Merkez Fonksiyon Olmak	53

1.1.5.2.5.	Faiz Oranı ve Döviz Kuru İstikrarı.....	54
1.1.5.3.	Merkez Bankalarının Bağımsızlığı.....	55
1.2.	Ticaret Savaşları.....	56
1.2.1.	Ticaret Savaşlarının Meydana Gelmesi	57
1.2.2.	Ticaret Savaşının Aktörleri.....	58
1.2.2.1.	Ülkeler	58
1.2.2.2.	Ekonomik Topluluklar ve Anlaşmalar.....	58
1.2.2.3.	Şirketler	59
1.2.2.4.	Merkez Bankaları ve Siyasal İktidarlar.....	60
1.2.3.	Ticaret Savaşlarının Sonuçları	61
	İKİNCİ BÖLÜM.....	62
	DÜNYA EKONOMİSİNDE PARA PİYASASI VE KRİZLER	
		62
2.1.	Dünya Ekonomisinde Para Piyasaları.....	62
2.1.1.	Avrupa Birliği.....	62
2.1.1.1	Küreselleşen Dünyada Avrupa Birliği Oluşumu Gerekliliği.....	63
2.1.1.2	Avrupa Ortak Pazar ve Para Birliğinin Ekonomik Büyümeye Etkisi	65
2.1.1.3	Avrupa Birliği Anlaşması ve Kapsamı.....	66
2.1.1.4	Avrupa Merkez Bankası (AMB) Yönetimi ve Etkinliği	69
2.1.1.5	AMB'nin Küresel Para Piyasalarına Etkileri.....	70
2.1.1.6	Brexit ve Avrupa Birliği	71
2.1.1.7	Dünya Ekonomisi İçinde Avrupa Birliğinin Payı	73
2.1.2.	Amerika Birleşik Devletleri.....	75
2.1.2.1	1929 Buhranı Öncesi ve Sonrası Amerikan Ekonomi Politikaları	76
2.1.2.2	Amerikan Merkez Bankası Politikaları ve Para Piyasalarına Etkileri ...	82
2.1.2.3	Amerikan Başkanları ve Para Politikalarına Etkileri	84
2.1.2.4	Amerika'nın Dünyada Ticaret Savaşlarını Başlatması	86
2.1.2.5	Dünya Ekonomisi İçinde Amerika'nın Payı	86
2.1.2.6	Amerika- Avrupa Birliği İlişkisi.....	88
2.1.3.	Uzak Doğu Üçlüsü Çin- Japonya- Kore	90
2.1.3.1	Çin Büyüyen Ekonomisi ile Dünyayı Domine Ediyor	90
2.1.3.2	Japonya Ekonomisi.....	92

2.1.3.3	Kore.....	95
2.1.3.4	Avrupa Birliği ile Uzakdoğu Ülkeleri Ekonomik İlişkisi.....	98
2.1.3.4.1	AB- Çin	99
2.1.3.4.2	AB-Japonya	100
2.1.3.4.3	AB- Kore	103
2.1.3.5	ABD ile Uzakdoğu Ülkeleri Ekonomik İlişkisi	104
2.1.3.5.1	ABD-Çin.....	104
2.1.3.5.2	ABD- Japonya	106
2.1.3.5.3	ABD- Güney Kore.....	108
2.1.3.5.4	ABD- Kuzey Kore	109
2.1.4.	Rusya.....	110
2.1.4.1.	Rusya Ekonomisi.....	110
2.1.4.2.	ABD ve Rusya Ekonomik İlişkileri.....	113
2.1.4.3.	Avrupa Birliği Rusya Ekonomik İlişkileri.....	114
2.1.4.4.	Rusya'nın Uzak Doğu Ülkeleri ile İlişkisi	117
2.1.4.4.1.	Rusya-Çin	117
2.1.4.4.2.	Rusya- Japonya	119
2.1.4.4.3.	Rusya ve Kore.....	120
2.2.	Dünya Ekonomisinde Kriz.....	121
2.2.1.	1990-2018 Yılları Arasındaki Krizler	121
2.2.1.1.	1991-1995 Latin Amerika Krizi	122
2.2.1.2.	İran-Irak Krizi	123
2.2.1.3.	Asya Krizi	125
2.2.1.4.	Rusya Krizi	127
2.2.1.5.	Brezilya Krizi.....	127
2.2.1.6.	2008 Küresel Kriz.....	128
2.2.1.7.	Avrupa Borç Krizi	129
2.2.1.8.	Ortadoğu Krizi	130
2.2.2.	Döviz Kuru Sistemleri ve Kur Savaşları.....	130
2.2.2.1.	Döviz Kuru Sistemleri	131
2.2.2.1.1.	Sabit Döviz Kuru Sistemi	131
2.2.2.1.2.	Esnek Döviz Kuru Sistemleri	131
2.2.2.1.3.	Karma Döviz Kuru Sistemleri	132

2.2.2.2.	Kur Savaşları.....	133
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....		136
DÜNYA İLE TÜRKİYE’NİN TİCARET İLİŞKİLERİ,		
UYGULANAN PARA POLİTİKALARI		136
3.1.	Türkiye-Dünya Ticaret İlişkileri.....	136
3.1.1.	Avrupa Birliği -Türkiye İlişkileri	137
3.1.2.	Türkiye Amerika Ekonomik İlişkisi.....	139
3.1.3.	Uzakdoğu Ülkeleri ve Türkiye Ekonomik İlişkisi	141
3.1.3.1.	Çin	141
3.1.3.2.	Japonya	143
3.1.3.3.	Güney Kore.....	144
3.1.4.	Rusya Türkiye ilişkileri	145
3.2.	Türkiye’de Para Piyasası ve Para Politikaları.....	147
3.2.1.	Türkiye’de Para Piyasası Aktörleri.....	147
3.2.2.	Türkiye’de Para Politikaları	147
3.2.2.1.	2001 Öncesi Para Politikaları.....	147
3.2.2.2.	2001 Sonrası Para Politikaları	148
3.2.3.	Türkiye’de Merkez Bankası Oluşumu	149
3.2.4.	Merkez Bankasının Piyasalara Müdahale Araçları.....	151
3.2.5.	Merkez Bankası’nın Bağımsızlık Sorunu	153
3.2.6.	2008 ve 2018 Krizleri Sonrası Merkez Bankası Kararlarının Analizi ..	155
3.3.	Ticaret Savaşlarının Türkiye’ye Etkisi	158
3.3.1.	1991-1995 Latin Amerika Krizi	158
3.3.2.	İran-Irak Krizi	159
3.3.3.	Asya Krizi	160
3.3.4.	Rusya Krizi	161
3.3.5.	Brezilya Krizi.....	161
3.3.6.	2008 Küresel Kriz.....	162
3.3.7.	Avrupa Borç Krizi	163
3.3.8.	Ortadoğu Krizi	166
3.4.	2018 Sonrası Ekonomi Politikalarında Ticaret Savaşlarının Yeri.....	167

SONUÇ	168
KAYNAKÇA	178

ŞEKİLLER LİSTESİ

Tablo 1: Dünya GSYH Büyüme Hızları	87
Tablo 2: Japonya Ekonomik Görünüm (2014-2018)	94
Tablo 3: Güney Kore Ekonomik Görünüm.....	98
Tablo 4: Rusya Ekonomik Görünüm (2014-2018)	112

KISALTMALAR

AAET	: Avrupa Atom Enerji Topluluğu
AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ABMI	: Asian Bond Market Initiative
AMBS	: Avrupa Merkez Bankaları Sistemi
AKÇT	: Avrupa Kömür Çelik Topluluğu
AET	: Avrupa Ekonomik Topluluğu
AMB	: Avrupa Merkez Bankası
ASEAN	: Association of Southeast Asian Nations
ATA	: American Translators Association
CDS	: Credit Default Swapp
CMI	: Chiang Mai Initiative
CPTTP	: Comprehensive and Progressive Agreement For Trans-Pacific Partnership
DCFTA	: Deep and Comprehensive Free Trade Area
DPRK	: Democratic People's Republic of Korea
DTÖ	: Dünya Ticaret Örgütü
ELB	: Effective Lower Bound
EPB	: Ekonomik Parasal Birlik
EUROPOL	: Avrupa Polis Ofisi
FED	: Federal Reserve Bank
FOMC	: Federal Open Market Committee
FTA	: Free Trade Agreement
GATT	: General Agreement Tariffs and Trade
GSYİH	: Gayrisafi Yurt içi Hasıla
IMF	: International Monetary Fund

IBRD	: International Bank of Reconstruction and Development
NAFTA	: North American Free Trade Agreement
OECD	: Organisation for Economic Co-operation and Development
OPEC	: Organization of Petroleum Exporting Countries
PCA	: Partnership and Cooperation Agreement
RMB	: Çin Yuanı
SDR	: Special Drawing Rights
SEA	: Single European Act
SEI	: Strategic Emerging Industries
TPP	: Trans-Pacific Partnership
TIR	: Transports Internationaux Routiers
TCMB	: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TTIP	: Transatlantic Trade and Investment Partnership

GİRİŞ

Bu çalışma ile para piyasası, para teorisi ve merkez bankacılığının genel teorik çerçevesi çizilerek Dünyada uygulamalarına değinilmiştir. Para politikaları özellikle gelişmekte olan ülkelerde büyük önem taşımaktadır. 2.Dünya Savaşı sonrası Dünya hızla küreselleşmiştir. Son yıllarda yaşanan ekonomik krizler ise küreselleşme etkisi ile sadece krizin yaşandığı ülkeleri değil ticaret ilişkisi de olduğu ülkeleri de etkilemiştir.

Para piyasaları ticaret dinamiklerinden çok hızlı etkilenmektedir. Küreselleşmenin etkisi ile sıkça konuşulur olan sıcak paranın hareketi para piyasalarında dalgalanmanın bir sonucu ve sebebi olabilmektedir.

Bu çalışmada 1920'lerden başlayarak çeşitli iktisat politikası uygulamaları ve bunun dünya ekonomisindeki etkileri anlatılmış, günümüze gelindiğinde değişen ticaret dinamiklerine uyarlanmaya çalışılan iktisat politikaları yaşanan birçok krizi engelleyememiştir.

Krizler ekonomik iş birliklerini doğurmuş bölgesel ve bölgeler arası iş birlikleri sermaye ve para hareketlerini artırmış, yatırımın emeğin pahalı olduğu ülkelere emeğin ucuz olduğu ülkelere kayması, vergilerin düşük olduğu yatırımcı çekmek için ulusal politikalar geliştiren ülkelere kayması sonucunu doğurmuştur. Bu süreçte bazı ülkeler diğerlerine göre daha fazla yarar sağlamış ekonomik anlamda güçlü yeni ülkeleri doğurmuştur.

Bu bağlamda Çin'in son yıllarda gösterdiği büyüme ile sadece Asya pazarına değil dünya ticaretine de hem ucuz ürün tedarikini sağlaması, nüfus yoğunluğu ile ucuz emek sağlaması ve küresel şirketleri içeriye çekmesi sonucunda teknolojilerini öğrenerek teknoloji yatırımlarıyla güçlenmesi ve yüksek büyüme rakamları dolayısı ile Amerika'yı rahatsız etmiştir.

Türkiye ulusal parasını güçlü tutmaya çalışarak son yirmi yılını geçirmiştir. Kıymetli para yurt içinde üretimin ithalata dayalı hale gelmesine, ihracatın azalmasına ve cari açığın bu süre zarfında yükselmesine sebep olmuştur.

Büyük ekonomilerin bugün uyguladığı korumacılık politikalarının Türkiye tarafından da uygulanarak genç işgücünün çok olduğu ülkemizde üretimin artışı ve teknoloji yatırımlarının desteklenmesi sağlanmalı ve kendine yeten bir ekonomiye dönüşmemiz cari açığın da düşüşüne sebep olacak ve bu savaşta ayakta kalacağımız şüphesizdir.

BİRİNCİ BÖLÜM

PARA PİYASASI VE TİCARET SAVAŞLARINA KAVRAMSAL YAKLAŞIM

1970’li yıllardan sonra yaşanan küreselleşme olgusu doğrultusunda uluslararası sermaye hareketlerinin hız kazanması ile birlikte yaşanan ekonomik bunalımlar devletlerin para politikasının ve para politikası araçlarının ekonomideki rolünü ve gücünü artırmıştır. Günümüze kadar geline nokta para ve maliye politikalarından oluşan iktisat politikası araçlarının piyasa şartları ve gereklerine göre uygulanması ekonomi yönetimlerinin başarısında önemli rol oynamıştır. Bu politikaların ekonominin yönetiminde nasıl rol oynayacağı teorik ve uygulamalı düzeylerde yapılan çalışmalar ile ele alınmaktadır.

1990 yılı sonrasında yaşanan krizler ve bunalımlar ile gelişmiş ülkelerin yönetimlerinde de meydana gelen değişiklikler ülkeleri birbirleri ile daha fazla rekabet eder hale getirmiş ve ticaret savaşları konusu daha çok tartışılır ve incelenir olmuştur. Bu bağlamda Türkiye’de para politikası bu etkilerden nasibini almış kur dalgalanması, ithalat rejimi, maliye politikası da dahil uygulanan politikalarda yeni yaklaşımlar benimsenmiştir. Ticaret savaşlarının Türkiye’de para piyasalarına etkilerini incelemek ve belirlenmiş makro ekonomik hedeflere ulaşmada mevcut para politikası stratejilerinin etkinliğini değerlendirmek amacı ile hazırlanan bu tez çalışması çerçevesinde öncelikli olarak para piyasası ve ticaret savaşları kavramsal olarak incelenmeye çalışılmıştır.

1.1. Para Piyasaları

Para piyasası para arzı ile para talebinin karşılaştığı ve dengeyi bulduğu piyasalardır. Bir ekonomide faiz oranı, para arzı ile para talebinin kesiştikleri noktada oluşacaktır. Faizin dolaylı olarak tasarruf ile ilişkisi bulunmaktadır. Faiz yükselir ise

tasarruflar banka sistemine yönelir, düştüğünde ise yatırımlara yönelmektedir. Bu anlamda para piyasası ile ilişkisi bulunmaktadır.

1.1.1. Para Piyasası Türleri

Para piyasalarını iktisadi disiplin açısından; sermaye piyasası bankalar arası piyasa tahvil ve bono piyasası ve döviz ve efektif piyasaları olarak sınıflandırabiliriz.

1.1.1.1. Sermaye Piyasası

Sermaye piyasalarına geniş anlamda bakacak olursak fon arz ve talebi karşı karşıya gelmektedir. Tasarruflar bono ve tahvil gibi menkul kıymetlere dönüştürülüyor ve gerektiğinde paraya dönüştürüldüğü piyasalar olarak dar anlamda ifade edilebilmektedir. Farklı bir anlatım ile sermaye piyasası; pay senedi, bono ve benzeri menkul kıymetlerin alım satımının yapıldığı yerlerdir.

1.1.1.2. Bankalar Arası Para Piyasası

Bankalar arası para piyasası; piyasada kullanabileceği miktardan daha fazla fonu olan bankaların fona ihtiyaç duyan diğer bankalara belirli faiz karşılığında kredi sağladıkları piyasalardır. Bankalar arası işlemler ulusal ve uluslararası alanda yapılabilmektedir. Bankalar kendi aralarında çoğunlukla direkt irtibat sağlamaktadırlar. Ancak bu piyasanın hacmi arttıkça aracılar bu bankaları bir araya getirmek için aracılık etmektedirler. Bankalar arası piyasa bankaların fonlarının değerlendirilmesinde, fon ihtiyaçları var ise karşılanmasında, vurgun amaçlı gelir sağlanması uluslararası bankacılığın gelişmesinde önemli bir yer bulmaktadırlar.

1.1.1.3. Tahvil ve Bono Piyasası

Bu piyasalarda amaç sabit kazançlı menkul kıymetlerin aracılık yapan kurumlar arasında daha verimli olarak dağılmasını sağlamak, saydam ve rekabete

açık bir ikinci el piyasası oluşmasını sağlayarak menkul kıymet ihracını arttırmaktır. Dahası bilgi akış hızını artırmak amacı da taşımaktadır.

1.1.1.4. Döviz ve Efektif Piyasaları

Ekonominin likiditesinin daha iyi düzenlenebilmesi ve bankalar arasında döviz ve efektif hareketlerinin denetlenmesi düşüncesi ile kurulmuştur. Bu piyasalara bankalar, özel finans kurumları, faaliyet konuları uygun görülen yetkili müesseseler ve merkez bankaları katılmaktadır.

1.1.2. Para Piyasası Aktörleri ve Araçları

Para piyasalarında faaliyette olan kurumlar para piyasası aktörlerini oluşturmaktadır. Birinci olarak aşağıda para piyasası aktörleri ele alınacaktır.

1.1.2.1. Para Piyasası Aktörleri

Para piyasasında faaliyette bulunan kimi kurumlar sermaye piyasasında da faaliyet göstermektedirler. Bu bağlamda ister para ister ise sermaye piyasaları epeyce kompleks ve hareketli piyasalardır. Bu piyasalarda faaliyette olan kurumların en önemli özelliği belli konularda uzmanlaşmış olmalarıdır.

Para piyasasının aşağıda sıralayacağımız aktörleri içinde en belirgin kurumu ticari bankalardır. Merkez bankaları ise para yaratan bir kurum olarak düzenleyen ve denetleyici görevi ile para piyasasında var olmaktadır.

1.1.2.1.1. Merkez Bankası

Merkez bankası para piyasasının en hayati kurumudur. Merkez bankası açık piyasa işlemlerini döviz hazine bonosu ve tahvil alıp satarak yürütmektedir. Para arzını arttırmak istediği zaman hazine bonosu olarak azaltmak istediğinde ise hazine

bonosu satarak piyasada aktif rol oynamaktadır (Parasız; 2007:99). Merkez bankalarının para arzını kontrol etme, fiyat istikrarını sağlama, finansal istikrarın sürmesini sağlama, ödeme sistemleri merkezi fonksiyonu olma, faiz ve döviz kuru istikrarı sağlama gibi başlıca görevleri bulunmaktadır.

Merkez bankası para piyasalarında sadece direkt değil dolaylı olarak da rol almaktadır. Diğer bankaları kontrol altında tutarak dolaylı olarak piyasayı etkilemektedirler.

1.1.2.1.2. Bankalar

Para piyasası aktörlerinden bankalar yaptıkları işlere göre üçe ayrılmaktadır. Bu bankalar şunlardır;

- Ticari Bankalar; ticari bankaların bilanço büyüklüklerine bakıldığında anlaşılacağı gibi para piyasasındaki rolleri aynı doğrultuda oldukça etkin olmaktadır. Bankalar; likidite durumunu ayarlayabilme ve likiditeyi kontrol altında tutabilme, elde kalan nakitlerini en iyi şekilde değerlendirebilme ve değerlendirme imkanını yaratma ve ihtiyaç duyulan fonları en ucuz kaynaklardan sağlama güçlerinden dolayı para piyasalarında etkin rol almaktadırlar. Ticari bankalar hem ihraç hem de yatırımcı olarak hemen hemen bütün piyasa araçlarına katılmaktadırlar. Örneğin; bankalar mevduat sertifikalarının, banka kabullerinin, merkez bankası fonlarının ve repo anlaşmalarının en büyük ihraççılarıdır. Ticari bankaların vadeli ve vadesiz mevduat toplayabilme, müşterileri namına portföy yönetme, finansal araç alış ve satış yapma, fon gereksinimi olana orta ve uzun vadeli kredi sağlama gibi fonksiyonları onlara önemli bir finansal aracı olma kimliği kazandırmaktadır.

- Katılım Bankaları; katılım bankaları ise faiz ödemesi olmayan bir prensip ile işleyen ve bu prensibe uygun tüm bankacılık işlerini yürüten kazanç ve ziyana katılım esasına göre fon toplayarak, ticaret, ortaklık ve leasing yöntemleri ile fon kullandıran bir bankacılık sistemidir.

- Yatırım Bankaları; yatırım yapmayı isteyen şahıs ve kurumlara fon sağlama ilk amacı ile kurulmuşlardır. Ticaret yapmak isteyen şahısların çalışacağı bir banka türüdür. Bu bankalar yalnızca ilk kuruluş evresinde değil ticari faaliyetleri devam ettiği sürece kuruluşlara destek vermektedir.

1.1.2.1.3. Finansal Olmayan Kuruluşlar

Bu kuruluşların nakit girişi nadiren nakit çıkışına eşit olduğu için fazla fonlarını, para piyasası menkul kıymetlerine özellikle de Hazine bonolarına repolara finansman bonosuna mevduat sertifikalarına veya banka kabullerine yatırmaktadır (Parasız; 2007:100).

Finansal olmayan kuruluşların da aynı bankalar gibi likidite durumlarını ayarlamak ve likiditeyi kontrol altında tutabilmek, ihtiyaç duydukları fonları en ucuz kaynaklardan sağlamak gibi amaçları bulunmaktadır.

1.1.2.1.4. Banka Harici Finansal Kuruluşlar

Para piyasasına katılan bankacılık harici finansal kurumlar şunlardır; yatırım şirketleri (aracı kurumlar), faktöring şirketleri, kiralama şirketleri, varlık yönetim şirketleridir;

- Yatırım Şirketleri (Aracı Kurumlar); menkul kıymet piyasalarında hem alıcılara hem de satıcılara aracılık yapmaktadırlar. Aracı kurumların kurulum amaçları itibari ile, hisse senedi alım-satımında yatırım yapacak kişi ile piyasa arasında aracılık işlemi ve yatırımcıya bilgi verme işlevini yerine getirmektedirler.

- Faktöring Şirketleri; yurt içinde hizmet ya da mal satacak kurumların ya da yurt dışına yapacakları vadeli satışlarından kaynaklanan kısa vadeli alacak haklarının satın alınması kuralına bağlı olarak çalışmakta olan finans şirketleridir.

- Kiralama Şirketleri; yatırıma konu olan bir malın iyeliğinin finansal kiralama kurumunda kalarak önceden belirlenmiş kira tutarı karşılığında tasarruf yetkisinin kiracıya verilmesi ve anlaşmada belirlenmiş satın alma seçeneği olan anlaşma süresi bitiminde tasarruf yetkisinin kiracıya geçmesini sağlayan finans şirketleridir.

- Varlık Yönetim Şirketleri; bu şirketler banka, faktöring, finansal kiralama ve finansman kuruluşlarının tahsilat sorunu yaşanan kredilerini devir alarak, bankalara hem nakit kaynak aktarmakta hem de bankaların ihtisas alanı olmayan bir mevzuda verimi olmayan bir faaliyette bulunmasını engellemektedirler.

1.1.2.2. Para Piyasası Araçları

Piyasanın ihtiyacı doğrultusunda para politikasının uygulanmasında kullanılan muhtelif araçlar bulunmaktadır. Bunlar; ekonominin tamamında etkileri gözlemlenebilen para politikası araçlarıdır. Para piyasası araçları ile piyasanın para ve kredi hacmi yönlendirilmek istenmektedir. En önemli para politikası araçları; açık piyasa işlemleri, reeskont politikası ve zorunlu karşılıklar politikalarıdır (Orhan-Erdoğan, 2002:70).

1.1.2.2.1. Açık Piyasa İşlemleri

Merkez bankasının piyasadaki para miktarını kontrol edebilmek amacı ile finansal enstrümanların (hazine bonosu, tahvil, döviz ve hisse senedi gibi) alış ve satış işlemlerini yapmasına açık piyasa işlemleri denilmektedir. Burada merkez bankasının banka rezervleri ile oynayarak para arzını etkilemeyi amaçlamaktadır. Bu işlemler dolaşımdaki parada değişiklik yapma etkisi olan birincil piyasa işlemleridir.

Açık piyasa işlemleri hem piyasadaki para miktarını hem de menkul kıymetlerin likiditesini etkilemektedir. Dolayısı ile satın alma gücünü yönlendirmede açık piyasa işlemleri belirleyici olabilmektedir.

Merkez bankasının bu işlem ile piyasadan yoğun bir şekilde senet satın alması durumunda senetlerin likidite düzeyi artacağından paranın dolaşım hızı artabilmektedir (Orhan- Erdoğan, 2002:70). Merkez bankası faiz istikrarı görevi gereği piyasadan hazine bonosu veya devlet tahvili alarak faiz oranları üzerinde de etkili olmaya çalışmaktadır.

Bu piyasa işlemler bankanın içerisinde mevcut olan görevli bir birim vasıtası ile yürütülmektedir. Bu uygulama geçici bir nitelikte olabileceği gibi devamlı işlemler olarak da yapılabilmektedir. Menkul değerlerin alış satışı devamlı işlemler şeklinde değerlendirilirken, repo ve ters repo işlemleri ise geçici işlemler şeklinde kabul edilmektedir. Repo işlemi ile merkez bankası gelecek dönemde belirlenmiş bir tarihte ve belirlenmiş bir fiyattan satma amacı ile menkul değer satın alımı yapmaktadır. Satın alımların çoğu geri alım anlaşmaları altında yapılmaktadır. Ters repo işlemi ise belirlenmiş bir tarihte belirlenmiş bir fiyattan geri satın almak şartı ile tahvil satışı gerçekleştirmesidir. Repo işlemi ile piyasaya para aktarırken ters repo işlemi ile piyasadan para çekmiş olacaktır.

Açık piyasa işlemleri, para politikasının hâkim araçlarıdır.

1.1.2.2.2. Zorunlu Karşılık Oranı

Zorunlu karşılıklar; mevduat kabul eden bankaların topladıkları mevduatlara karşılık olarak, merkez bankası bünyesinde tutmaları zorunlu mevduatlarının kanun tarafından belirlenmiş oranından oluşmaktadır. Merkez bankası zorunlu karşılık oranını para politikası aracı olarak kullanılabilmektedir.

Merkez bankası açık piyasa uygulamaları ve reeskont politikaları ile dolaşımdaki para zorunlu rezerv ve banka rezervlerinden oluşan parasal tabandaki hacme etki etmeye çalışırken, zorunlu karşılıklar politikası ile para çarpanının (tabandaki bir birimlik artışın ne kadar para arzı genişlemesine sebep olacağını

gösteren katsayı) büyüklüğünü etkilemeye çalışmaktadır. Zorunlu karşılıklarda yapacakları bir artış para arzının daralmasına, yapacakları azalmada para arzında genişlemeye sebep olmaktadır.

1.1.2.2.3. Reeskont Politikası

Reeskont tekrar iskonto ettirme manasına gelmektedir. Reeskont oranlarındaki değişikliklere banka sektörünün nasıl tepki vereceğini tahmin etmek oldukça güç olmaktadır (Orhan-Erdoğan, 2002:75). Ticaret bankalarının ellerindeki senetlerin yeniden iskonto ettirilme amacı ile merkez bankalarınca belirlenen oranlar ile değerlendirilmesidir.

Gelişmiş ülkelerde reeskont politikası kayda değer bir iktisat politikası aracı olarak kullanılmaktadır. Merkez bankası genel ekonomik gidişatı yakından takip ederek sorunlara müdahale edebilmektedir. Ekonomide yaşanan enflasyon ya da resesyon eğilimlerine göre reeskont oranlarını ayarlayarak iktisadi birimlere gereken işareti vermektedir. Dolayısı ile merkez bankası ekonominin içinde bulunduğu koşullar üzerinde reeskont oranlarının aşağıya veya yukarıya ayarlanması ile etkili olmaya çalışmaktadır. Enflasyonist ortamlarda reeskont oranının artırılması parasal genişlemenin daraltılmasına yardımcı olmaktadır. Durgunluk eğilimleri görülmeye başladığında ise reeskont oranlarının düşürülmesi parasal genişlemeyi sağlamaktadır (Orhan- Erdoğan; 2002:75). Merkez bankası reeskont oranlarını ayarlayarak bankaların kredi hacimlerini kontrol altında tutmaktadır.

1.1.2.2.4. Selektif Krediler

Merkez bankası selektif araçlar ile ekonomideki toplam rezerv tutarını ve faiz oranlarını etkileyebilmektedir. Selektif araçların etkisi yalnızca belirli sektörlerde hissedilebilmektedir.

Selektif kredi kontrolü, efektif talebin genel düzeyi üzerinde bir etkiye haiz etken bir kredi politikasıdır. Hem kısa vadede hem de uzun vadede selektif kredi politikaları imalatın arttırılmasında ayrı ayrı etkilere sahiptir ve bazı dönemlerde gittikçe artan faiz oranlarının etkisi ile oldukça pahalı bir kaynak olarak da ele alınabilmektedir. Aynı süreçte hem bankaların hem de başkaca finans kuruluşlarının politika ve finansal tekniklerinin ortaya çıkmasında önemlidirler. Genel finansal prensiplerin düzenlenmesi büyüme ve üretim sektörünün desteklenmesi üzerinde etkisi olan bu politikalar son derece önemli olmaktadır (Özker; 2008:124-141).

Merkez bankası olağanüstü koşullarda tüketici kredisi sağlayabilmektedir. Örneğin; dayanıklı tüketim malları talebini etkilemek ister ise bu malların alımı için maksimum kaparo miktarını, kredi miktarını ve vadesini belirleyebilmektedir. Dolayısı ile merkez bankaları bazı sektörlerin gelişimini etkilemek amacı ile farklı reeskont oranları uygulayabilmektedir.

1.1.2.2.5. Kredi Taban ve Tavanları

Bankaların açabilecekleri kredilere konulan miktar limitine kredi tavanı denilmektedir. Kredi tavanı uygulaması, zorunlu karşılık uygulaması ile bir araya geldiğinde epeyce kısıtlayıcı bir tedbir olmaktadır.

Para politikası uygulamaları ile merkez bankası faiz oranlarını etkileyerek ekonomik faaliyetlerin yönünü belirleyebilmektedir. Merkez bankası kredi tavan ve taban oranlarını belirleyerek tüketim ve yatırım harcamaları üzerinde etkili olabilmektedir.

1.1.3. Para Teorileri

İnsanın para ile ilişkisi insanlık tarihi kadar eskidir. Farklı iktisatçı teorisyenler piyasada olup bitenleri anlamak, analiz etmek ve gerektiğinde yönetime

bu konuda yol gösterici olmak için yıllarca çalışmışlardır. İktisat politikalarında farklı teoriler geliştirilmiş, her teoriyi destekleyen, reddeden veya kısmen kabul etse de farklı görüşler ile yeni yaklaşımlara yönelen pek çok iktisat politikası yaklaşımı olagelmıştır.

Modern ekonominin ilk fikir adamı olarak kabul gören Adam Smith Klasik İktisadın temelini atmıştır. Adam Smith ekonominin hali hazırda bir istikrar içinde olduğunu bu istikrara hiçbir devlet müdahalesinin ihtiyaç duyulmadığını savunmaktadır.

1.1.3.1. Klasik Yaklaşım

Kendi içinde çelişmeyen bir yaklaşım olan Klasik İktisat teorisi, iktisat biliminin ilerleyişine çok kıymetli katkılar sağlamıştır. Klasik ekonomistler çalışmalarında fiyatlar genel seviyesi, milli hasıla, istihdam ve harcamalar gibi tüm iktisadi değişkenlerin nasıl belirlendiğini, sistemli olarak ilk kez açıklamışlardır (Orhan- Erdoğan; 2002:117).

Klasik İktisatçılara göre ekonomi tam rekabet şartlarına sahiptir ve ücret ve fiyatların tam esnek olduğu hipotezi altında, fiyat mekanizması yolu ile tüm ekonomik faaliyetler otomatik olarak en etkin ve toplum refahını maksimize edecek şekilde çözümlenecektir. Dolayısı ile devletin ekonomiye müdahale etmesine gerek bulunmamaktadır. Bu görüşte devlet sadece eğitim sağlık düzen adalet gibi fonksiyonların yürütülmesini sağlamalıdır (Hiç Birol- Hiç Gencer; 2014: 260). Klasik iktisatçılara göre ekonomi müdahaleye gerek olmadan kendi iç dinamikleri ile işleyen bir mekanizmadır. Piyasanın tam rekabet koşullarında kendi kendine tam istihdam seviyesinde dengeleneceği görüşüne sahiptirler. Ekonominin genel düzeni içinde friksiyonel işsizlik zaman zaman görülmekte ise de geçici olacaktır.

Sanayi devriminden sonra ortaya çıkan teknolojik gelişmelerde ve insan hakları konusunun güçlü bir şekilde gündeme gelmesi ile Klasik iktisatçılar kapital-toprak/nüfus oranı, ulusal güvenlik gibi konuları farklı şekilde irdelemeye başlamışlardır. Nüfus artışı ile birlikte toprak dağılımının azalması sonucunda daha fazla tarım alanının üretime katılamayacağını savunmaktadırlar. Bu görüş çerçevesinde optimum nüfus oranı yakalama kaygısı ile ekonomi politikaları geliştirmişlerdir (Güneş; 2009:126).

Klasik Yaklaşım göre, ekonomi sürekli tam istihdam dengesinde bulunacağından, para ve maliye politikalarının iktisadi istikrarın sağlanmasındaki rolleri sınırlı olmaktadır. Başka bir ifade ile fiyatlar ve ücretler değişken olduğundan dolayı tam istihdam düzeyi, oransal fiyat değişiklikleri aracılığıyla yapılmaktadır (Orhan- Erdoğan; 2002:128).

Denklik teoremi gereği maliye politikasında kamu yatırımlarının devlet tarafından finanse edilmesi vergi veya kamu borçlanması ile yapılabilmektedir (Başoğlu- Ölmezoğulları; 2004:7). Burada önemli olan maliye politikası gereği yapılacak yatırımın bugün yaşanan neslin mi yoksa gelecekte yaşayacak nesillerin mi faydasına olacağıdır. Bilindiği üzere vergiler ile sağlanan finansmanın yükü bugünkü neslin borçlar ile sağlanan finansmanın yükü ise gelecek nesillerin omuzlarına yüklenmektedir.

Adam Smith'in düşünceleri iktisadi tarihin en verimli ve temel kaynaklarından birini oluşturmaktadır. Smith'te ahlaki düşünce, insan üzerinde baskıya gerek bırakmaksızın işleyen bir toplum düzenidir. Doğal yasa felsefesinin bu ahlaki boyut ile birlikte iktisada uyarlanması "Laissez-Faire" (Bırakınız Yapsınlar) düşüncesinin özünü oluşturmaktadır (Paya; 2013:210). Liberallerin bu sloganı minimum devlet anlayışını savunsa da dünya ekonomik krizler ile her karşı karşıya kaldığında devletin eli ile kurtuluş yolu aranmaktadır. Çünkü krizlerin faturası her zaman halka çıkmaktadır.

Adam Smith'in piyasa ekonomisi olarak isimlendirdiği bu düzen mübadele ile konu olan malların el değıştirdiği piyasalardan oluşmaktadır. Bu piyasaların aktörleri, girişimciler ve hane halkıdır. Girişimciler faktör piyasalarından temin ettikleri girdileri mal piyasalarına arz etmekte iken, hane halkı ise sahip olduğu emek veya sermaye gibi üretim faktörlerini bu piyasalarda arz ederek elde ettikleri gelir ile ihtiyaç duydukları malları mal piyasalarından talep etmektedir.

Klasik yaklaşım bırakınız yapsınlar anlatımı ile minimum devlet anlayışını benimsemektedir.

1.1.3.2. Neo-klasik Yaklaşım

Neo-klasik görüş 1870'lerden 1929'lardaki Dünya ekonomik bunalımına kadar etkisini sürdürmüştür.

Neo-Klasik iktisatçılar mikroekonomi açısından Klasik sisteme bağlıdır ancak Keynes'in makroekonomik analizlerde yeni ifade ve işlevsel ilişkileri kabul ederek bu kavram ve işlevsel ilişkiler ile çalışmışlardır. Neo-Klasik yaklaşımda, makroekonomik analizler temelde Keynesçi yaklaşımdaki makroekonomik parametreleri kullanan sistemlerle aynıdır (Hiç Birol- Hiç Gencer; 2014:260). Klasik iktisatçılar bir malın fiyatının belirlenmesini arz koşullarına ve o malın üretim maliyetine bağlamaktadır. Ancak Neo-klasikler bir malın değerinin belirlenmesinde kısa vadede sadece arz koşullarının değil talep edenlerin belirlediği fiyata da bağlı olduğunu söylemektedirler. Neo-klasiklere göre arz koşulları uzun vadede daha önemli olmaktadır.

Neo-klasik yaklaşımda para politikası fiyat istikrarını hedeflenen enflasyon oranı çevresinde üretimde istikrarı ise üretim potansiyeli etrafında istikrarlı tutan bir politika olmuştur. Para politikası enflasyon hedefi stratejisine bağlı kalınarak kısa vadeli faiz oranını ile yürütülmesi konusunda görüş birliği içerisindedirler (Özdemir; 2008:114).

Neo-klasik yaklaşımda başlıca varsayımlar tekелci rekabet, maliyetli fiyat ayarlamaları ve yapışkan fiyatlardır. Dolayısı ile reel ekonomik faaliyetler üzerinde para politikalarının önemli etkileri olduğunu savunmaktadırlar (Börke Tunalı; 2008:89).

Alfred Marshall'ın Neo-klasik yaklaşıma ilk katkısı, Adam Smith'in modelini nicel bir bilime dönüştürmüş olmasıdır. Smith, iktisadi büyümeyi refah artışı ve piyasa faktörlerinin doğal özgürlük düzeni olarak görmektedir. Marshall ise Smith'in rejimini arz ve talep kuralları, fiyatın belirlenmesi, üretim maliyetleri ve kısa ve uzun vadede denge olarak ilerletmiştir. Günümüzde mikro iktisat, tüketici ve firma davranış analizini yaparken bu faktörleri kullanmaktadır (Turan- Nakiboğlu- Çetinkaya; 2015: 887-938).

Walras iş gücünü herhangi bir mal gibi serbest piyasa koşullarında hareket eden bir üretim faktörü olarak tanımlamaktadır. İş gücü bir tür sermayedir ve işçinin amacı sermayesini en yüksek gelire dönüştürmek yani en yüksek ücreti veren yerde çalışmaktır. İşçi potansiyel hizmet üreticisidir. İş gücü hareketliği işverenin kar maksimizasyonu hedefine göre yer değiştirmektedir.

Neo-klasik yaklaşımda ekonominin odak noktası üretimden, tüketim ve değiş tokuşa kaymaktadır. Adam Smith'e göre üretim, ekonomik sistemin merkezinde yer almaktadır. Üretim yapılanmasındaki değişiklikler ekonomiyi dönüştürürken toplumlar da üretimin yaygın şekline göre aşamalar halinde geliyordu. Neo-klasik yaklaşımda bağımsız tüketicilerin yaptığı tercihler ile ekonomik sistem bu değiş tokuşu sağlamaktadır (Ayaz; 2016:1).

Vilfredo Pareto, Walras'ın kürsüsünü devralmış marjinal fayda yaklaşımını genişletmeye çalışmıştır. Kendi adıyla bilinen Pareto ölçütü bir kimsenin sahip

olduğu refahı azaltılmadan bir başkasının refahının arttırılamadığı durumdur. Yani toplumdaki bir bireyin refahı azaltılmadan başka bir bireyin refah seviyesini arttırmak olası görünmemektedir. Toplumsal refahın azami olduğu bu durum Pareto Optimum durumudur. Pareto optimum pozisyonu için hem üretimde hem de tüketimde etkinliğin gerçekleşmiş olması gerekmektedir. Üretimde etkinlik için bir malın imalatının miktarı azaltılmadan diğer bir malın üretiminin arttırılamaması sağlanmalıdır. Tüketimdeki etkinliğin ortaya çıkması ise marjinal ikame oranının tüm tüketiciler için aynı olduğu durumda olacaktır.

1930'lar ile 1970'ler arasında birçok Neo-klasik ekonomist serbest piyasa ekonomisi taraftarı olmamıştır. Enformasyon ekonomisinin gelişmesi ve 1980'lerden sonra politik ideolojideki değişimlerde asimetrik enformasyonun (yani piyasada bir tarafın bildiğini diğer tarafın bilmemesi veya geç öğrenmesi durumu) varlığı dolayısı ile oluşan gecikmeler piyasaların kötü gitmesine hatta yok olmasına yol açmaktadır.

Neo-klasik iktisatçılar piyasa aksaklıkları olasılığını inkâr etmeye kadar gitmişlerdir. Makroekonominin rasyonel beklenti teorisi ve finansal ekonominin etkin piyasa teorisi gibi yaklaşımlar insanların neler yaptıklarını bildiklerini ve onlara devletin müdahale etmesinin gerekmediğini söylemektedir.

1.1.3.3. Keynesçi Yaklaşım

1929 da yaşanan Büyük ekonomik bunalım gibi gelişmeler iktisat teorisinin tarihsel gelişim süreci içerisinde önemli rol oynamaktadır. Çünkü ekonomide meydana gelen aksaklıkları giderme uğraşları hâkim iktisadî görüşü geliştirmek veya yeni teorileri ortaya çıkarmayı gerektirmiştir.

Yaşanan Büyük ekonomik bunalım sırasında Klasiklerin bırakınız yapsınlar yaklaşımı ekonomik sorunları yenmede yetersiz kalmıştır. Keynes 1936 senesinde yayımladığı “İstihdam, Faiz ve Paranın Genel Teorisi” kitabı ile Klasik İktisat

Yaklaşımının temel görüşlerine karşı çıkararak; farklı hipotezlere dayanan alternatif bir yaklaşım önermiştir. Keynesçi yaklaşım temelinde makro değişkenler ve bunlar arasındaki ilişkilere yoğunlaşmaktadır.

Keynes ekonomiye makroekonomik yaklaşım yanında yeni kavramlar getirmiştir. Buna göre tasarruf ve tüketim gelirin bir fonksiyonudur. Her ikisi de farklı oranlarda, gelir artışı ile artmaktadır. Bu sebeptendir ki ekonomik dengenin oluşması için bu faktörler her zaman denge olmasını sağlayacak şekilde davranmamaktadır. Klasik düşüncenin aksine eksik talep ve eksik talebin yaratacağı dengesizliklerin olması her zaman mümkündür (Başoğlu- Ölmezoğulları; 2004:14). Klasik iktisatçılar fiyat mekanizmasının piyasaların ihtiyaç duyduğu koordinasyonu sağlayacağını savunurken, Keynesçi iktisatçılar modern parasal ekonomi şartlarında koordinasyon kabiliyetinin yetersiz kalacağını savunmaktadırlar.

Keynesçi yaklaşımda reel ekonomiye faiz oranlarında değişiklik yaparak para politikası aktarılmaktadır.

Keynes'in yaklaşımında faiz, parasal bir gerçekliktir. Paranın bu yönü ile ele alınması zaman içinde paranın ekonomik düzendeki önemini de açıklamaktadır. Keynes'in faiz kuramı, paranın önemli rolleri olduğunu savunan Merkantilistlerden sonra iki faktör ile parayı bütünleştirmiştir. Üretim ve istihdam teorisi faiz oranını yatırım ile ilişkilendirmektedir. Yatırımlar ise istihdam miktarının hesap edilmesinde stratejik kıymeti vardır ve yatırım miktarında bir yükseliş olmaz ise istihdamın artmayacağı savunulmaktadır. Keza parasal yaklaşım faiz ile irtibatı genel olarak ekonomik yaklaşımın ana parçalarından biri durumuna gelirken para politikası da genel iktisat politikası içinde değer kazanmaktadır (Aydın;2015: 207-224). Keynesçi yaklaşımda para-faiz ilişkisi belirsizdir. Para bugün ile gelecek arasında bağlantı kurduğu için önem arz etmektedir.

Piyasada para miktarında bir azalma olduğunda faiz oranlarını yükseltmekte ve dolayısı ile borçlanma maliyeti artmaktadır. Bunun sonucunda borçlanma maliyetlerindeki artış ile üretim yapanlarının kapital mala ve tüketicilerin dayanıklı tüketim maddelerine ayırdıkları harcamalar azalmaktadır. Parasal genişleme faiz oranlarının düşmesine ve toplam harcamaların yükselmesine neden olmaktadır. Üretim miktarı da toplam harcamalar ile birlikte değişmektedir (Cengiz; 2008:115-127).

Keynesçi ekonomiye göre, istihdam ve çıktıdaki büyük değişimler, büyük ölçüde nominal toplam talepteki değişimlerden kaynaklanmaktadır. Nominal etkilerin önemli olmasının sebebi, nominal ücretlerin ve fiyatların tamamen esnek olmamasıdır. Bu düşünce konvansiyonel makroekonomik olay hesapları için esası oluşturmaktadır (Ball- Mankiw- Romer; 1988:1). Ekonomide meydana gelen bir şok üretimde ve istihdamda çarpan etkisi yaratacak ve gelirdе düşüşe sebep olacaktır. Bu durumda tüketim harcamalarında düşüş olacak harcamalardaki bu düşüş de başka düşüşlere sebep olacaktır.

Keynes, deneysel bir gözlem yaparak serbest piyasa ekonomisinin sürekli tam istihdamı seviyesine ulaşılmasına yardımcı olacağını söylemiştir. Büyük buhran bu gerçeği deneysel manada doğrulamaktadır (Erol; 1997:59).

Keynes tam istihdamı nadir rastlanan ve kısa dönemli olarak açıklamaktadır (Meltzer; 1988:121). Ancak sonraki dönemlerde bazı gelişmiş ülkelerin işsizlik oranını tam istihdam seviyesine kadar düşürdükleri görülmektedir.

Keynesçi iktisatçılar ekonomide bilgi yetersizliğine ve bunun etkilerine çok önem vermektedirler. Bireylerin iktisadi kararları alırken yeterli bilgiye sahip olmadıklarını gerçek hayatta iktisadi kararların yetersiz ve eksik bilgi ile oluştuğunu

öne sürerek bunun sonuçlarını irdelemektedirler. Dolayısı ile Keynesçi modellerde psikolojik ve sosyolojik faktörler önem kazanmaktadır.

Klasik iktisatçılardan minimum devlet anlayışı görüşünde ayrılarak gerektiğinde işsizlik ve konjonktürel dalgalanmalara karşı ekonomi politikaları uygulamalıdır demektedirler.

Keynesçi modellerin en güçlü tarafı pratikte piyasanın yaşadığı şokları iyi açıklamasıdır. Ancak tüm ekonomik sıkıntıların sebebinin toplam talepteki düşüş olarak açıklanmış olması bu yaklaşımın zayıf yönüdür. İkinci zayıf yönü ise dalgalanmaların tedavisi ile değil teşhisi ile ilgilenmeleridir. Keynesçi iktisatçılar çalışmalarında ekonomik konjonktürün gelişimini tam olarak kontrol edebilmesi için hükümetlerin bütçe-maliye politikalarını kullanabileceği ve hatta bütçe açıklarına razı olabileceklerini savunmuşlardır. Buna karşılık nerede ise para politikasının tamamen eksiksiz olduğu vurgulanmıştır. Keynesçi iktisatçılar, ekonomik sıkıntılardan çıkabilmek için aktif para veya maliye politikası önermektedir ama tarihte uygulanan maliye politikaları ile yaşanan sorunlar nedeni ile iyi sonuçlar alınamadığı görülmektedir.

1.1.3.4. Post-Keynesçi Yaklaşım

Post-Keynesçi Yaklaşım Neo-klasik yaklaşıma tepki olarak doğmuştur. Post-Keynesçi iktisatçılara göre 1970-1980 yılları arasında ekonomi kuramında görülen buhran Neo-klasik sentezi oluşturan Keynesçi iktisatçılar neden olmuştur. Post Keynesçi yaklaşım, Klasik yaklaşımın mikro iktisadı ile Keynesçi makro iktisadın birleştirilmesi ile oluşturulmuştur.

Post Keynesçi yaklaşım analizlerinde Klasik yaklaşımdan farklı olarak, değiş-tokuş ekonomisi (reel değişim ekonomisi) kuramını reddetmekte parasal üretim ekonomisi kuramını savunmaktadır. Reel değiş-tokuş ekonomisi kuramında

ekonomik sorunun sebebi piyasada kaynakların zor bulunması ve bu kaynakların almasıık kullanım sahaları arasındaki etkili dağılması iken Post-Keynesçi yaklaşımda temel ekonomik sorun sistemdeki sermaye birikimi ve birikim süresindeki hareketliliklerdir (Tokucu; 2012:189-212). Değiş-tokuş ekonomisinde üretimin sonucunda kimin üretimden ne kadar pay alacağı belirlidir.

1970’li yıllarda ekonomide işsizlik yükselirken toplam talebin artması enflasyona yol açmış dolayısı ile stagflasyona sebep olmuş ve Keynesçi yaklaşımın gözden düşmesinin en önemli ve ana sebebini oluşturmuştur.

Minsky’nin finansal istikrarsızlık hipotezi kapalı ekonomi kuramını kapsamaktadır. Döviz kuru, dış ticaret ve sermaye hareketleri gibi unsurlar iktisadi dalgalanmalarda önemli etkiye sahiptirler. Finansal özgürleşmenin henüz gerçekleşmediği durumda finansal sisteme yönelik düzenlemeler yapılmaktadır. Minsky hipotezini uluslararası gelişmelerden büyüklüğü nedeni ile çok fazla etkilenmeyen ABD ekonomisine dayandırmaktadır (Ergül- Arslan; 2009:21-42). 1980’li yıllardaki finansal özgürleşme ve 1990’lı yıllarda başlayan küreselleşme ile bu hipotezin geçerliliğini daha da artırdığı düşünülmektedir.

Post-Keynesçi yaklaşıma göre devlet tam istihdam seviyesine ulaşılması için toplam talepte artışa sebep olarak yatırımları ve dolayısı ile büyüme ve istihdamı artırmalıdır. Dolayısı ile toplam talebin artışı büyüme ve istihdamı artırmalı ve iş talep eden herkese direkt iş sağlamalı, kar beklentisi olmadan sınırsız esneklikte emek talebi yaratmalıdır (Göker- Dane; 2013:103-119). Bu bağlamda devletin yapacağı görev toplam harcama seviyesini tam istihdam seviyesine eşitlemesini yapmak olacaktır.

Yeni Klasik ve Neo Klasiklere göre finansal özgürleşme, bilgiye ulaşmada kolaylık, finansal gelişmeler ekonomik büyümeyi sağlamasına rağmen, Keynesçi ve

Post-Keynesçi Ekonomistler uzun dönemde finansal özgürleşme, açıklık ve finansal gelişmenin ekonomik büyümeyi azalttığını savunmaktadırlar (Onur; 2005:127-152).

Post-Keynesçi İktisatçılar toplam talebi genişletecek politikaların gelir dağılımına etkisi ile ilgilenmektedirler. Toplam talebi genişletici politikalar, güçlü firmaların yüksek fiyat sürdürmelerine ve yüksek kar etmelerine olanak sağlayacaktır. Genişletici politikaların gelir dağılımını tekel firmaların lehine değiştirmesi üzerine yoğunlaşmaktadırlar. Bütün Keynesçi modellerde olduğu gibi bu yaklaşımda da kapitalistlerin harcamaları egemen değişkendir. Genişletici politikalar gelir dağılımını tekel firmaların lehine değiştirirken daraltıcı politikalar ise işsizlik sorununa yol açmaktadır.

Ayrıca Post-Keynesçiler para arzının para talebinden bağımsız olarak belirlendiği tezi yerine para arzının talebe bağlı olduğu tezini ikame etmişlerdir.

1.1.3.5. Monetarizm

Keynesçi yaklaşıma karşı Chicago Üniversitesinin genç profesörlerinden Milton Friedman, bir taraftan ekonomide paranın önemini vurgularken, diğer taraftan konjunktüre göre izlenen politikaların etkisizliğini ortaya koymuştur. Marjinal olarak görülen bu görüş 1960'ların sonunda hem işsizlik hem de enflasyonun aynı anda görülmesi ile benimsenmiştir.

Monetaristler de tıpkı Klasik iktisatçılar gibi ekonominin kısa vadeli dinamiklerinden çok uzun vadeli dinamikleri üzerinde yoğunlaşmışlardır. Klasik makro ekonominin üzerinde yoğunlaştığı konulara, paranın yansızlığı ve paranın miktar teorisi örnek verilmektedir. Paranın yansızlığı, reel değişkenlerin denge değerlerinin uzun dönemde para arzından bağımsız olduğunu; paranın miktar teorisi ise, fiyatların para arzındaki değişimler ile orantılı hareket ettiği ve enflasyona parasal büyümenin sebep olduğunu ifade etmektedir. Gerek paranın yansızlığı

varsayımı gerekse paranın miktar teorisi, para politikasının başarısını belirleyen en önemli varsayımlardır. Her iki yaklaşıma göre de para politikasının başarılı olup olmayacağı kesin olmamaktadır. Bu yüzden merkez bankaları; uzun vadede, hasıla büyüme oranı üzerinde herhangi bir etkiye sahip olmayıp sadece enflasyon oranının belirlenmesinde rol oynamaktadırlar (Meyer; 2001:1). Genişletici bir para politikasının ne faizi ne de işsizlik oranını azaltmayacağını savunmaktadırlar.

Monetarist iktisatçılar, parasal büyümedeki kısa dönemli değişikliklerin toplam talep ve dolayısı ile hasıla düzeyi üzerinde etkili olabileceğine inanmalarına rağmen para politikasının ekonomide kısa vadeli istikrarın sağlanmasında işe yarar bir politika olduğunu şüphe ile karşılamaktadırlar. Dolayısı ile iktisadi istikrarın sağlanmasında para arzı artışının kurallara bağlanması önerisini sunmuşlardır. Bu öneriye göre parasal büyüme oranı uzun vadede, toplam talepteki dalgalanmaların hafifletilmesi hedefi yerine fiyat istikrarı hedefi ile tutarlı olmalıdır (Meyer; 2001:2). Para politikasının iktisadi hayatı düzenlemek için önemli olduğunu savunmaktadırlar.

Monetarist görüşte para önemlidir dolayısı ile para politikası da önemsenmelidir. Bu politikadaki değişimler varlıkların göreceli fiyatlarını etkilediği için kısa vadeli olsa da ekonomiye aktarılmaktadır. Uzun vadede para politikası fiyatlar üzerinde kalıcı, üretim üzerinde geçici etkiler bırakır yani göreceli fiyat ile milli hasıla seviyesi sabit kalırken fiyat seviyesi para miktarı ile aynı oranda değişmektedir (Cengiz; 2008:115-127). Monetarist iktisatçılar da Neo-klasik iktisatçılar gibi ekonomideki istikrarsızlığın kaynağını parasal şoklar olarak görmektedir.

Klasik yaklaşımda emek arzını belirleyen ücret, reel ücret seviyesidir ve ikame etkisinin gelir etkisinden büyük olduğu savunulmaktadır. Keynesçi yaklaşım ise emek arzını belirleyen unsur nominal ücret olarak kabul etmektedir. Monetarist yaklaşım ise emek arzını beklenen ücretin fonksiyonu olarak kabul etmektedir. Literatürde emek arzını belirleyen unsurlara dair sayıca az çalışma bulunmaktadır

(Oğuz; 2018:157-170). Bu görüşe göre para politikası uzun dönemde işsizliğe karşı mücadele etmede etkili olmamaktadır.

Para arzındaki değişimler yalnızca fiyatlar genel seviyesine aynı yönde ve aynı oranda etki etmektedir.

Monetarist düşünceye göre doğal işsizlik ekonomik hayatın içinde çıkarılması imkânı olmayan minimum işsizlik oranıdır. Bu neden ile de doğal işsizlik oranı tam istihdam oranı olarak kabul edilmektedir (Göker- Dane; 2013, 103-119). Doğal işsizlik tam istihdam durumunda geçici ve yapısal işsizlik oranları toplamlarından oluşan ve her ekonominin yapısına göre farklılıklar gösteren işsizliktir. Doğal işsizlik oranı enflasyonu hızlandırmamaktadır.

Son olarak Monetaristler Keynesçilerden daha uzun bir zaman periyoduna sahip olma eğilimindedir. Örneğin; çoğu zaman yıllarca süregelen para artışının sonuçları ile ilgilenmektedirler. Keynesçiler ise kısa süreli değişimler ile daha çok ilgilenmişlerdir. Bazı yanlış anlaşılmalara bu bilgidan doğmaktadır çünkü bir politika değişikliğinin kısa vadede etkisi uzun vadedeki etkisinden oldukça farklı olabilmektedir (Mayer- Duesenberry- Aliber; 1990: 321).

1.1.3.6. Yeni Klasik Yaklaşım

Yeni klasik yaklaşımın getirmiş olduğu en önemli bakış açısı rasyonel beklentiler hipotezi ile olmaktadır. Bu görüşe göre kişiler karar vermede tüm ekonomik süreçleri ve hatta hükümet politikalarının ekonomide ne gibi değişikliklere yol açabildiğini anlayabilmektedirler. Hipoteze göre firmalar ve hane halkı gelecekte piyasada olacakları bildikleri için bu beklentilerine göre karar alacaklardır. O halde bilgilenmedeki gecikmeler bekleyişlerde yanılmaya sebep olacak ve beklenmeyen durumlar ortaya çıkacaktır.

Ekonomideki en zor ve önemli sorunlardan biri insanların beklentilerini dikkate almaktır. Bu önemlidir çünkü hane halkı ve firmalar, kararlarını gerçekte ne olacağına göre değil ne olmasını bekliyorlarsa ona göre yapmaktadırlar (Mayer-Duesenberry- Aliber; 1990: 330).

Rasyonel beklentiler hipotezi, ekonomik teorideki veri tabanının merkezinde yer almaktadır. Bu teorik yeniliğin önemi düşünce tarihinin modaya uygun olmayan alandaki analizleri içeren bir dizi çalışmayı teşvik etmiştir (Cesarano; 1983:1).

Yeni klasikler monetaristlerden farklı olarak Keynesçi sistemin mikro ekonomik temellerden yoksun olduğu görüşündedir. Keynesçi eksik istihdam dengesi yaklaşımını tam rekabet şartlarına dayanan geleneksel mikro analizin verdiği otomatik tam istihdam dengesi sonucunun tutarsız olduğu için eleştirmişlerdir (Hiç Birol; 2006:137). Yeni klasik yaklaşımın nihai amacı makro ekonominin göz ardı edilmesidir.

Makro ekonomide uzun süre geleneksel iki görüş var olmuştur. Bu görüşlerden ilki Friedman'ın önderliğini yaptığı Monetaristler, piyasanın kendi haline bırakılması durumunda en iyi biçimde çalışacağını düşünmektedirler. Diğer tarafta ise Keynesçi görüş ekonomiye devletin müdahalesini savunmaktadır. 1970'li yıllarda aynı polemiğin içerisine Yeni Klasik yaklaşım ekonomik politika değişikliklerinin etkisizliği görüşü ile dahil olmuştur (İslatince; 2017:48). Yeni klasikler Walrasçı dengeyi savunmaktadırlar; yani her piyasada arz edilen miktar talep edilen miktara eşit olacak ve bunun için devletin müdahale etmemesi gereklidir. Yeni Klasikler dinamik dengeyi savunmaktadırlar. Bu kısa dönemde dengenin oluşmayabileceği anlamına da gelmektedir.

Yeni Klasik iktisatçıların çoğu, koşullara göre değişen kural içeren para politikasını önermektedirler. Buna göre iktisadi yaşam, geniş anlamda kavranabilmek

ile birlikte bazı belirsizlikleri de mevcuttur. Bu neden ile para politikasının da sürprizleri kavrayacak bir esneklikte olması gerekmektedir. Ancak bu esneklik daha önce belirlenmiş prensipler içerisinde geçerli olacaktır (Paya; 2013: 402). Bu şekilde koşullara göre değişen esnek para politikası yine bir kural ile çıkmaktadır. Örneğin; önce parasal genişleme, ortalama büyüme hızına endekslenecek sonra ise, beklenen büyümede sapma yaşanması halinde, para politikasının nasıl değişeceğine dair bir başka kural belirlenecektir.

1.1.3.7. Yeni Keynesçi Yaklaşım

1980’lerde Rasyonel beklentiler hipotezinin de eklenmesi ile ortaya çıkmıştır. Yeni Keynesçi yaklaşımda iktisatçılar Keynes’in orijinal varsayımlarını kabul ettikleri gibi Keynesçilerinde etkisi altında kalmışlardır.

Yeni Keynesçi yaklaşım eylemci politikalara yönelik bir diğer esas temelci rekabet piyasalarının var olduğu ve emek ve girdi maliyetlerinin fiyat yapışkanlıklarına sebep olmasıdır. Kurumların bu fiyat ayarlamadaki maliyetleri sebebi ile sürekli olarak yaşanan fiyat değişimleri yerine fiyatlarını ara sıra ayarlamalarına; karlılıklarını başlarda maksimize etmiş kurumların aksi bir arz ya da talep dalgalanması ortaya çıktığında fiyat düzenlemesi yaparak elde edecekleri kazançlarının ayarlama maliyetlerinin altında kalabileceğine hali ile şokların sebebiyle az sayıda şirketin fiyatlarını değiştirmesinin makroekonomik seviyede fiyatları çok değiştirmeyeceğini öne sürmektedir. Dolayısı ile fiyat yapışkanlıklarının var olması nominal şokların reel etkiler yaratmasına sebep olacaktır.

Yeni Keynesçi yaklaşıma göre beklentiler akılcı olabilir ancak piyasalar her zaman mükemmel işlememektedir. Dolayısı ile ücret ve fiyatlar kısa dönemde esnek olmamakta ve bu dalgalanmalar kendiliğinden ortadan kalkmayacaktır.

Yeni Keynesçiler Keynesçi yaklaşımdan farklı olarak maliye ve para politikası araçlarının aynı zamanda birlikte uygulanmasını önermektedir.

Klasik ve Keynesçi düşünce arasındaki tartışma konusu esnek fiyatların olduğu Yeni klasik makroekonomi modelleri ve reel iş çevrimlerinin analiz edilmesi arasında bir aralık olmasıdır. Para politikası reel iş çevrimlerinde mühim olmamaktadır. Yeni Keynesçi ekonomideki katı fiyat modellerinde para politikası reel aktivitelerin gelişiminde önemli bir rolü bulunmaktadır (Koç Yurtkur; 2012: 131-157).

Yeni klasik yaklaşım rasyonel beklentiler hipotezini ciddiye almakta ve toplam talebin istikrarsızlığının hem Keynesçiler hem de Monetaristler tarafından iddia edildiği kadar ciddi bir sorun olmadığını ileri sürmektedir.

Böylece Yeni Keynesçi teoride dengeleyici para politikasının yapabileceği pek az şey bulunmaktadır. Fiyatlar piyasa aktörlerinin tutumuna, çıktı da büyük ölçüde sermayenin algılanan marjinal yeterliliğini belirleyen umut ve korkulara bağlanmaktadır. Böylece merkez bankasının enflasyon sırasında faiz oranlarını yükseltmek yerine her zaman faizi düşük tutması işsizliği azaltmaya yardımcı olacak ve aynı zamanda gelir dağılımını eşitsiz hale getirmektedir.

Piyasaya sürülen paranın büyüklüğü toplam para talebini değil piyasaya sürülen para oranını toplam talep belirlemektedir. Bunu kısmen yapar çünkü para çarpanı halkın ne kadar para tutmak istediğine ve bankaların ne kadar fazla rezerv bulundurmak istediğine bağlıdır. Merkez bankaları genellikle gelirlerindeki değişimlere uyum sağlamak için banka rezervlerini değiştirmektedir.

1.1.3.8. Siyasal Ekonomik Yaklaşım

Yaşanan buhranlar krizler neticesinde iktisat politikalarının, ekonomi politika yapıcıları ve diğer tarafta firmalar, hane halkı ve yatırımcılara ekonomide olup bitenleri anlatmada yetersiz kalması sonucunda yeni iktisadi yaklaşımların doğmasına neden olmuştur.

Siyasal ekonomik yaklaşım, politik konjonktür akımı, politik konjonktür dalgaları analizi, pozitif yaklaşım gibi değişik adlarla nitelendirilmektedir. Siyasal iktidarların aldığı ekonomik kararların gerisinde politik nedenler bulunmaktadır. Bu akımın temsilcisi Bruno S.Frey tarafından ileri sürülen politik-ekonomik model yardımı ile günlük siyasi kararların ekonomiyi nasıl etkilediği inceleme konusu yapılmıştır. Temel yaklaşımı geleneksel iktisatta birey davranışları için varsayılan Rasyonel beklentiler hipotezinin siyasi iktidarlar açısından da geçerli olduğudur. Dolayısı ile siyasi iktidarlar, yönetimi ele geçirmeye ve oylarını maksimize etmeye çalışmaktadırlar (Özsoylu; 1992: 280). Siyasal iktidarın yönetimde kalma şansı, fayda maksimizasyonu için ekonomiyi manipüle etmelerine bağlanmaktadır.

Bruno S. Frey'e göre; siyasi iktidarın bir seçim yatırımı olarak kamu harcamaları ve yatırımlarını sürekli olarak artırmaları ekonomide canlılık sağlayacaktır ancak siyasi iktidarların ekonomiyi istikrara kavuşturacak program ve yeteneğe sahip olmaması ekonomide daha sonra önemli sorunların olmasına sebep olacaktır.

Siyasal ekonomik yaklaşım siyasetin ekonomiden disiplin olarak ayrımının sürdürülemez olduğunu savunmaktadır. Ekonomik sonuçların belirlenmesinde siyasal faktörler önem taşıdığından dolayı para politikasının siyasal etkilere göre belirlendiğini söylemek doğru olmaktadır.

1.1.3.9. Arz Yanlı İktisat Politikası

Keynesçi Teorinin toplam talebe önem vermesine karşı düşünce olarak ortaya çıkan arz iktisadı özellikle ABD’de büyük ilgi görmüş, Başkan Ronald Reagan’ın seçim propagandasında bu teoriyi esas almış hatta bu neden ile Reaganomics diye de isimlendirilmiştir. Bu teorinin ilkelerine göre birçok makroekonomik model hazırlanmıştır (Savaş; 1986: 245).

Arz yanlı iktisatta temel politika aracı vergi oranlarıdır. Bu yaklaşım özellikle prodüktivitenin yükselmesi ve sonuçta enflasyonun önlenmesinde vergi indirimi ve teşviklerin etkisini anlatmaktadır. O dönemde Laffer eğrisi, vergi oranları ile vergi gelirleri arasındaki bağı gösterdiği için çokça yaygın kullanılmıştır. Arz yanlı iktisatçılar vergi indirimleri yapıldığı takdirde daha fazla toplam vergi geliri elde edilebileceğini ileri sürmektedirler. Diğer taraftan kamu harcamalarının azaltılması para arzının daraltılması ve devletin piyasaya yönelik müdahalelerinin azaltılması ile özel kesimde sermaye artışının sağlanacağı savunulmaktadır (Doğan; 2006:253-272). Bu teori vergi oranı sıfır olduğunda vergi toplanmayacağını yüzde 100 olduğu durumda ise kişilerin bütün kazancını vergi olarak ödemesinden dolayı üretim yapmasını engelleyeceği ve dolayısı ile vergi doğmayacağını ifade etmektedir.

Arz yanlı iktisatçılar, genel olarak kuralların gevşetilmesini önermektedirler. Aynı zamanda üretimin artması için vergi oranlarında yapılan indirim üretimi kısıtlayan çevre koruma standartlarının hafifletilmesini ve bu yol ile üretimin artacağı ve ucuzlayacağını ileri sürmektedirler. Talebin denetimi yolu ile de enflasyon ile mücadele politikasının yerini, arzı arttırmak sureti ile yaratılacak fiyat ucuzluğu politikası alacaktır (<http://www.mahfiegilmez.com/2016/09/arz-yonlu-ekonomi-ve-laffer-egrisi.html>).

Vergi indirimi ve vergi teşvikleri sermaye arzını da etkilemektedir. Arz yanlı politikalar; özellikle kendi imkanları ile sermayeleşmek isteyenlere imkanlar yaratmaktadır (Kane; 1997: 16-19).

Arz yanlı iktisat, para politikası ile birlikte vergi politikası da uygulamaktadır. Para arzı devamlı kontrol altında tutulmalı istikrarlı olmak zorundadır. Arz yanlı iktisatta para otoritesi toplam arz üzerinde dört alternatif stratejik politika uygulayarak toplam arz artışının toplam talep artışından büyük olmasını sağlamaya çalışmaktadır. Bu para politikaları; genel fiyat seviyesini, gerçek toplam iç üretimi, nominal para arzını ve nominal toplam iç üretimi istikrarlı bir çizgiye getirmeyi amaçlayan politikalardır (Yılmaz Yılmaz; 2016:132). Arz yanlı iktisatçılar iktisadi kararlılık ve eşit gelir dağılımı gibi ekonomi politikası amaçlarını kısa dönemde çözülemeyecek politikalar diye düşünmektedirler. Dolayısı ile ilk olarak ekonomide etkinlik ve yüksek büyümeyi hedefleyerek bu hedefleri sağlayacak politikaları yürürlüğe koymak gerekmektedir.

1.1.4. Para Politikası

Ekonomik hayatın işleyişinde para önemli bir faktör haline gelmiştir. Dolayısı ile genel ekonomi politikası içerisinde para politikasının da önemini artırmıştır. Merkez bankaları para politikası ile genel ekonomi hedefi olarak para arzı ve faiz oranları gibi değişkenleri yönlendirmektedirler. Dar kapsamda para politikası, açık piyasa işlemleri ve yasal karşılık oranları gibi araçlar ile piyasanın nakit ihtiyacının ayarlanması amacı ile kullanılmaktadır.

Para politikasının evriminin çarpıcı yönlerinden biri giderek artan sofistike yapısı ve pazar katılımcıları ve özel sektör ile olan iletişimin artan önemi olmuştur. Normal şartlarda etkinlik merkez bankalarının kamuoyuna güvenilir duyurular yapma ve finansal piyasa katılımcılarının gelecekteki kararlarının ne olabileceğine dair beklentilerini yönlendirmelerine dayanmaktadır. Bu para politikasının etkisinin

bazen merkez bankalarının iletişim kalitesine de önemli ölçüde bağlı olduğu anlamına gelmektedir (Quere; 2010:239).

Para politikası araçları özellikleri gereği iktisadi koşullara paralel bir biçimde çok kısa bir sürede uygulanabilme ve değiştirilebilme niteliğine sahiptirler (Orhan-Erdoğan; 2002:57).

Para politikası, hane halkının dayanıklı mallara olan ihtiyacı ve zenginlik ve likidite etkilerini tasarruf için de ödülü değiştirerek tüketimi etkilemektedir (Mayer-Duesenberry- Aliber; 1990:408).

Para politikası beklentiler ile çalışmakta para stokundaki artış gerçekleşmeden önce ücretler ve fiyatlar yükselebilmektedir (Mayer- Duesenberry-Aliber; 1990:408).

Enflasyon karşıtı para politikası enflasyonu etkilemeden reel ekonomiyi etkileyerek çalışmaktadır. Aynı zamanda yatırımları doğrudan etkileyen faiz oranları üzerinde de çalışmaktadır. Yıllar içinde uzun süren çok yüksek faiz oranları, yatırımları azaltacak ve bu da inovasyonu ve büyümeyi yavaşlatacaktır. Dolayısı ile para politikasının temel işlevi faiz oranlarını mümkün olduğunca düşük tutma amacı diğer amaçları ile uyumludur (Whitley; 1986:177).

Para Politikası ile merkez bankası genel iktisat politikası hedefleri doğrultusunda para arzı ve faiz oranı gibi değişkenleri belirlemektedir. Para arzındaki artış ya da azalış piyasada gelir ve fiyatlar genel seviyesi üstünde önemli etkiler doğurmaktadır. Bu politikaların niteliğini ekonominin içinde bulunduğu koşullar belirlemektedir. Bu hedefler saptanırken, enflasyonist ya da deflasyonist tercihler göz önünde bulundurulmaktadır (Orhan- Erdoğan; 2002:57).

Para miktarı ve faizlerin yönlendirilirken nominal milli gelir düzeyi dikkate alınmaktadır. Para politikası, nominal milli hasılanın bilinçli ve sistematik bir biçimde yönlendirilmesini amaçlamaktadır. Para politikası sadece fiyat istikrarını hedef alabilmekte veya başka hedeflere de yönelebilmekte dolayısı ile nominal milli gelir ile ilişkili olan bir başka büyüklük olabilmekte veya sadece nominal milli gelir düzeyi ile sınırlı tutulabilmektedir (Paya; 2013:8).

Para otoriteleri ekonomik konjonktüre göre politika uygulamalarında kendi kararlarına göre davranmakta özgürdürler. Burada prensip beklentiler dahilinde ve tutarlı bir şekilde sistematik bir süreçte davranmalarıdır. Dolayısı ile para politikasının prensipleri belirlenmiş olmaktadır. Kurallar para otoritesinin kararlarını direkt sınırlayabilmektedir (Kaytancı; 2008:11-25). Para politikası iktisadi büyüme, tam istihdam, fiyat istikrarı gibi hedeflerin sağlanabilmesi amacı ile bu kurallar çerçevesinde yetkisini kullanarak paranın elde edilebilirliği ve maliyetine yönelik kararlar almaktadır. Para politikasının uygulanmasından sorumlu kuruluş merkez bankasıdır.

Bu kapsamda merkez bankası politikasını belirlerken ekonomiyi hangi yollarla etkileyeceğini ve hedeflediği amaçlara ulaşılma sürecini bilmeli ve uyguladığı stratejilerin paranın miktar ve maliyetini nasıl belirleyeceğine de karar vermelidir.

1.1.4.1. Para Politikasının Temelleri

Farklı iktisat okulları para politikasına para ekonomisini geliştiren roller vermişlerdir. 1929 Dünya Ekonomik Bunalımı döneminden önceki zamanlarda para arzının ekonomik dinamiği ilk sırada etkilediği dolayısı ile de para politikasının ekonomik istikrarın sağlanmasında önemli bir araç olduğu görüşü hâkim olmuştur. 1960'lara kadar maliye politikasının önemli olduğunu savunmuşlardır. 1960'lardan

sonraki dönemde ise yeniden para politikasının önemi gündeme gelmiştir. Geçtiğimiz 30 yılda para politikasına ilişkin çok tartışmalar yaşanmış; politikanın izlenmesi, değerlendirilmesi ve yönlendirilmesi için öneriler getirilmiştir.

Para politikası ile ilgili yapılan incelemeler politika kuralları ile ekonomik performansın iyileştirilmesinin imkanını olduğunu göstermektedir. Ancak zamanımızda hangi kuralın daha iyi olduğu konusunda farklı görüşler olması literatürde önerilen politika kurallarının tam olarak uygulanamamasına sebep olmaktadır. Çünkü merkez bankası izlediği politikalarda esnek olmak istemektedir. Esnek olabilmeleri ekonomik konjonktürdeki ani değişikliklere zamanında ve doğru tepki vermesini sağlayacaktır. Bu neden ile para politikası kuralları yalnızca uygulanacak politikaların değerlendirilmesi ve kuralların yol göstericiliğinden yararlanılması amacı ile uygulanmaktadır (Kaytancı; 2008:11-25). Merkez bankalarının esnek olabilmeleri ekonomik konjonktürdeki ani değişikliklere zamanında ve doğru tepki vermesini sağlayacaktır.

Para politikası yapıcıları zaman tutarsızlığı problemi ile zaman zaman karşı karşıya kalmaktadırlar. Zaman tutarsızlığı iktisadi birimlerin öngörülen ve gerçekleşen eğilimlerinin farklı olabileceği anlamına gelmektedir. Bu durumda zaman tutarsızlığı iktisadi birimlerin davranışlarının politika yapıcılarının sosyal refah fonksiyonunu etkilediğinde ortaya çıkmaktadır (Kanalıcı Akay; 2006:141-162).

Merkez bankası sadece iç ve dış şoklara nasıl tepki verecekleri ile değil dünyadaki diğer politika otoritelerinin de aynı durumda ne yapacakları ile ilgilenmektedir. Bir ülkedeki para politikası diğer ülkelere yayılma etkisi yaratabilmektedir. Örneğin; döviz kuru politikası o ülkenin komşu ülkesi ile ticaret anlayışını da etkilemektedir (Akçoraoğlu; 2012:57-82).

1.1.4.2. Para Politikası Uygulamaları

Ekonomide para politikası uygulamalarından bahsetmeye başladığımızda merkez bankalarının uyguladığı iki tür para politikası uygulamasını görmek mümkündür. Gevşek para politikası (genişlemeci) veya sıkı para politikası (daraltıcı) iki politikadan söz edilmektedir. Ayrıca para politikası uygulamalarının etkilerinden bahsederken sıkı ve gevşek para politikasını beklenen veya beklenmeyen olarak da ayırım yaparak incelememiz gerekmektedir.

- Gevşek Para Politikası; eğer bir ekonomide fiyatların sürekli düştüğü deflasyonist ortamlarda bu durum ekonomiyi kötü etkiliyor ise ve bu etki ile büyümenin azalması öngörülmeye başlanmışsa merkez bankası genişletici para politikası uygulamaktadır. Bu politika ile ekonomide yavaşlamaya sebep olan toplam talepteki düşüşün yeniden yükselişe çevrilmesi hedeflenmektedir. Bu amaçla para arzının artırılmasıdır. Dolayısı ile merkez bankası para politikası araçlarını para arzını artıracak şekilde kullanacaktır. Genel anlamda genişletici para politikası ile; tam istihdam seviyesine yaklaşılarak işsizliğin azalarak, talep gücünün artması sonucunda fiyatlar genel seviyesinin artması(enflasyon) daha kolay finansman sebebi ile yeni girişimlerin oluşması ve faiz oranlarının düşmesi sonuçlarına ulaşılabilir.

- Sıkı Para Politikası; merkez bankaları ekonomide enflasyonist eğilimler olması durumunda, enflasyonun yükselmesi engellenemediği durumda ya da enflasyon hedeflenen düzeye indirilemediği durumda sıkı(daraltıcı) para politikası uygulamaya karar verebilmektedir. Bu politika enflasyona neden olan talep artışını frenlemeyi amaçlamaktadır. (<http://www.mahfiegilmez.com/2017/06/sk-para-politikas-ve-turkiye.html>). Merkez bankaları bu araçlardan belirlediği enflasyon oranı hedefine ulaşmak için uygun olanı kullanacaktır. Zamanımızda enflasyonun parasal bir sonuç olduğu düşüncesi yerleşmiştir. Bu neden ile enflasyonun kontrol altına alınabilmesi için para arzının azaltılması veya sınırlandırılması gerekmektedir. Para Politikası araçları ile Merkez bankası bu yönde adımlar atmaktadır.

1.1.4.3. Para Politikası Amaçları

Para Politikasının amaçları ülkeden ülkeye değişmekle birlikte aşağıda sıralanmıştır.

- Fiyat istikrarı
- Tam istihdam
- İktisadi büyüme
- Faiz istikrarı
- Finansal piyasalarda istikrar
- Ve ödemeler dengesidir.

Para politikasının ilk amacı fiyat istikrarı sağlayarak enflasyonun yarattığı sosyal maliyetlerin düşürülmesidir. Fakat fiyat istikrarının sağlanması merkez bankasının diğer amaçların önemsemeyeceği manasına gelmemektedir.

Para politikasının amacı sosyal refahı en yüksek seviyeye getirmektir. Merkez bankaları sosyal refahı sağlamak için fiyat istikrarını sağlamayı hedeflemektedir.

1.1.4.3.1. Fiyat İstikrarı

Günümüzde para politikası fiyat istikrarı amacını enflasyon hedeflemesi ile sağlamaya çalışmaktadır. Enflasyon hedeflemesi bir yandan genel fiyat seviyesinde istikrarı sağlarken diğer yandan da reel değişkenlerde dalgalanmaya yol açmaktadır. Bu konuda yapılan araştırmalar sonucunda merkez bankasının enflasyon hedeflemesi politikası ile birlikte arz ve talepte yaşanan şoklar karşısında sosyal refahın maksimize edildiği saptanmıştır (Süslü; 2012:131-146). Görüldüğü gibi bir politika amacı diğer amaçların da desteği ile gerçekleşmektedir.

Fiyat istikrarı bütün ekonomik birimlerin tüm iktisadi faaliyetlerinde bunları yürütürken veya planlarken baz almadıkları durumdur. Fiyatlar genel düzeyinde sürekli artışlar ekonomide istikrarsızlık ve öngörülebilirliği azalttığı için karar almakta zorluklar yaşanmasına neden olmaktadır.

Gelişmiş ülkelerde fiyat istikrarı geçici sebeplerden meydana gelirken az gelişmiş ülkelerde ise enflasyon çoğunlukla yapısal nedenlere dayanmaktadır. Başka bir deyiş ile bu ekonomilerde toplam talep toplam arz arasındaki denge az gelişmiş ülkelerde zorlukla kurulmaktadır (Savaş; 1986: 44).

Geçtiğimiz 30 yıl boyunca dünya para otoriteleri genel küresel enflasyon oranını düşürmede çok başarılı olmuştur. Sanayileşmiş ülkeler arasında enflasyon oranı 1980'lerin ilk yarısında %9'dan 2000'lerde %2'ye düşmüştür. Gelişmekte olan ülkeler arasındaki enflasyon performansı daha da etkileyicidir. Enflasyon oranı aynı dönemde yaklaşık %30'dan yüzde %6'ya düşmektedir. Birçok ülke ve bölgede merkez bankası bu amaca kurumsal bağımsızlık, bağlılık ve açık iletişim ile ulaşmıştır (Pianalto; 2006:1).

Fiyat istikrarına odaklanılan bu süre boyunca durgunluklar daha az sık ve nispeten ılımlı olmuştur. 1990'lı yıllara kadar uzun vadeli büyüme hızlanmıştır. Politika yapıcılar fiyat istikrarını uzun vadeli ekonomik büyüme ve istihdam ile ilişkilendirmeye başlamışlardır. Yapılan ekonomik çalışmalar bu bağlantıyı doğrulamıştır. Aşırı enflasyon oranına sahip ülkeler düşük enflasyon oranlarına sahip ülkelere göre daha yüksek ekonomik büyüme oranlarını zor bulmaktadır.

Fiyat istikrarının sağlanması ve enflasyon hedeflemesi için politik baskıların olmaması gerekmektedir. Kendiliğinden gerçekleşen bir olgu olmadığı için fiyat istikrarının kısa vadeli politika yerine uzun vadeli düşük enflasyon hedefinden

vazgeçmeden yapılması gerekmektedir. Merkez bankasının bağımsızlığı, serbest hareket etmesi ve etkinliği bu politika amacı için gereklidir (Takım; 2011:15-35).

1.1.4.3.2. Tam istihdam

Tam istihdam herhangi bir makroekonomik politikanın açık bir hedefidir. Her ne kadar bu tür işsizliğin yarattığı yoksulluk ve kayba odaklanılmasa da tüm ülkeler kitlesel işsizlikten kaçınmak istemektedir. Hedeflenen işsizlik oranı ile ilgili sorun doğal işsizlik oranından kaynaklanmaktadır. Doğal işsizliği sürdürmek imkânsız olmaktadır. Çünkü bu oranın altında bir işsizlik olamaz ve olur ise enflasyonu hızlandıracaktır (Mayer- Duesenberry- Aliber; 1990: 347-348). Tam istihdam iktisat literatüründe istenilen bir hedef olarak sunulmaktadır. Ekonominin genel işleyişi açısından belli bir işsizlik oranının (doğal işsizlik) faydalı olabileceği görüşü benimsenmiştir. Doğal işsizlik yapısal ve friksiyonel işsizlikten oluşmaktadır. Friksiyonel işsizlik işsizlerin yeni iş bulmak için geçirdikleri süre olarak tanımlanmakta ve her zaman ekonomide yer almaktadır.

Ekonominin normal temposunda her şeyin yolunda gitmesi için belirli bir işsizlik oranının olması kaçınılmazdır. Günümüz koşullarında bu oran oldukça düşük bir sayı ile ifade edilmektedir.

Monetaristler, bugünkü bilgi düzeyimizin başarılı uygulama için kâfi olmadığını öne sürerek işsizliği azaltan para politikasının faydalarını küçümsemektedirler (Paya; 2013: 170). Fakat bu konuda şöyle bir yanılgıları bulunmaktadır. İşsizlik düzeyinin artması ekonomide üretime aktarılan kaynakları âtıl kılacağı için hasıla daralmasına ve toplumsal refahın kaybına sebep olacaktır.

Gelişmiş sanayi ülkeleri, istihdam konusunda son derece başarılıdır. Bu ekonomilerde işsizlik; ihracatın azalması veya yatırımların azalması veya durması gibi geçici veya konjonktürel nedenler ile ortaya çıkmaktadır. Bu tür geçici nedenler

ile işsizlik oluşunca çözümü için ihracat veya yatırımları artırıcı tedbirler ile tam istihdam seviyesine ulaşabilmektedirler (Savaş; 1986: 40,41). Doğal işsizlik oranı göz önünde bulundurularak tam istihdama ulaştıklarını söylemek daha doğru olacaktır. Az gelişmiş ülkelerde ise yapısal sorunlardan kaynaklanan işsizlik yaygın şekilde görülmektedir. Bu sorunun çözümü için yıllar sürecektir çabalar gerekmektedir.

Stabil bir ekonomik büyüme eğiliminin sağlanması ve sürdürülmesi için istihdam seviyesinin yükseltilmesi gerekmektedir. Çünkü ister işletme düzeyinde ister ise ekonominin genelinde gelir artışı, üretim faktörlerinin etkili biçimde kullanımı sayesinde gerçekleşmektedir.

1.1.4.3.3. İktisadi Büyüme

İktisat politikası araçlarından biri olan büyüme 2. Dünya Savaşı'ndan sonra değer kazanmaya başlamıştır. Savaş öncesi yıllarda büyüme, konjonktür olgu ile birlikte düşünülüyor ve kısa dönemli ekonomik şokların hafifletilmesi daha önemli görülüyordu.

Enflasyonu engellemek için uygulanan politikalar ile kısa zamanda iktisadi büyüme sağlanabilmektedir. Fakat uzun sürede iktisadi büyümenin parasal gelişmeler ile gerçekleştirilmesi desteklenebilir bir politika olmamaktadır. O halde para politikasının maksadı iktisadi gelişmenin desteklenmesidir. Fakat hangi büyüme oranının para politikası ile destekleneceği hususu belirsizdir ve parasal taban politikasının en zor alanlarından birisi de bu konu olmuştur.

Para politikası iktisadi büyüme ile bir malın başka bir mal ile ikame etme zorunluluğunu kaldırarak halkın yaşam seviyesi yükseltecektir. Diğer yandan büyümenin ölçülmesi konusunda farklı anlatımlar mevcuttur. İktisadi büyüme ekonominin verimli kapasitesinde görülen artış olarak isimlendirilirken, başka bir

tanımda kişi başı milli gelirdeki artış şeklinde adlandırmaktadır. Bazı hesaplamalarda ise kişi başı tüketim harcamalarındaki artış oranına göredir.

Ülkeler bakımından yüksek ve stabil bir büyüme oranı üç konuda değer taşımaktadır. İlk olarak nüfus artışı açısından mevcut refah seviyesinin devam ettirilebilmesi için en az nüfus artış oranında reel milli gelirin de artması gerekmektedir. İkinci olarak toplumdaki kişilerin refah düzeylerinde yıldan yıla iyileşme olmasını istemeleri büyüme oranının nüfus artış oranından daha fazla olmasına bağlıdır. Üçüncü olarak gelişmekte olan ülkelerin gelişmiş ülkelere yetişmeleri ve aralarındaki refah farkını kapatabilmeleri için daha çok büyümeleri gerekmektedir.

Ekonomik büyüme, genel olarak ifade etmek gerekir ise bir ekonominin üretim miktarının artmasıdır. Bir ülkede ekonomik büyümenin gerçekleşmesini anlamak için genellikle o ülke ekonomisinin reel gayri safi yurtiçi hasılasının artıp artmadığına bakmak gerekmektedir. Bilindiği üzere ekonominin üretimini ölçmede kullanılan ve bilinen en iyi gösterge reel gayri safi yurtiçi hasıla olmuştur. Reel gayri safi hasılanın artması iki şekilde olmaktadır. İlk sırada ekonominin sahip olduğu üretim faktörleri (emek, maddi sermaye, iş gücü kalitesi ve girişim gücü) bulunmaktadır. Bu faktörlerin miktarlarının artmasına bu faktörlerin çoğalması denilmektedir. Faktör çoğalması ekonomide büyüme göstergelerinden birisidir. İkinci sırada ise teknolojik gelişme bulunmaktadır. Teknolojik gelişme büyümeye dolaylı bir biçimde etki etmektedir. Eğer teknolojik gelişmenin bir sonucu olarak ekonomideki faktörlerin verimliliği artarsa büyüme gerçekleşecektir. Ayrıca, ülkenin doğal kaynaklarındaki artış da büyümeye olumlu etki etmektedir (Turan; 2008:11).

İktisat politikaları büyümeye iki şekilde etki etmektedir. Birincisi para politikası aracılığı ile diğeri ise maliye politikası aracılığı ile olmaktadır. Para politikası araçlarından para arzı ve faiz oranı, maliye politikası araçlarından devlet harcamaları ve vergi gelirleri büyümeye en fazla etki eden değişkenlerdir. Merkez

bankası para politikası araçlarını uygulamakta ve merkez bankasının kararları doğrultusunda uygulanmaktadır. Maliye politikası araçları iktidar adına ilgili bakanlıklar ve idareler tarafından yürütülmektedir (Can- Yılmaz; 2014: 261-270). Para politikaları ile iktisadi büyüme oranını etkileme ya faiz oranları ya da ılımlı bir parasal gevşeme politikası ile mümkün olmaktadır.

1.1.4.3.4. Faiz İstikrarı

Merkez bankasının faiz istikrarı ile faiz oranlarında aşırı iniş çıkışların olmasını engelleyerek enflasyon hedefini sağlamak amacıyla yürüttüğü politikalar. Faiz oranının bu şekilde iniş çıkışları piyasa faktörlerinin büyük karlar veya büyük zararlar etmesine sebep olabilmektedir.

Tek bir para politikası aracıyla birçok amacı gerçekleştirmeye imkân olmamaktadır. Zira büyük dış dalgalanmalar karşısında, enflasyon hedeflemesi rejiminde kullandığı politika faizi enstrümanı ile fiyat istikrarı ve finansal istikrar arasında seçim yapması kaçınılmaz olmaktadır. Dolayısı ile Merkez Bankaları'nın birden fazla amacı gerçekleştirmek için faizlerin yanı sıra başka politika araçları ile de hem fiyat istikrarı hem de finansal istikrar için doğru bir politika bileşimi oluşturmasını zorunlu kılmaktadır. Makroekonomik istikrara yönelik bu araçların etkin kullanımı fiyat istikrarı için ihtiyaç duyulan faiz oranının yakalanmasına da yardımcı olacaktır (Burtan Doğan- Akbakay; 2016: 136-155). Günümüzde kısa vadede etkili olabileceği kabul edilen para politikası uygulamaları faiz oranından etkilenmektedir.

1.1.4.3.5. Finansal Piyasalarda İstikrar

Finansal istikrar dar anlamı ile, finansal piyasalarda işlem gören hisse senedi, döviz kuru ya da faiz oranları vb. fiyatların iktisadi birimlerin yatırım veya tüketim kararları alırken yanılgılara neden olmayacak şekilde oluşması demektir. Geniş anlamı ile finans piyasalarının bu piyasaların içinde yer alan kurumların ve ödeme

sistemlerinin istikrarı ve dalgalanmalara karşı dayanıklılığı olarak isimlendirilmektedir. Yani finansal piyasaların istikrarı sayılan alanlardaki istikrar ile birlikte piyasa sisteminin düzgün işlemesi ve kaynakların etkin kullanılarak risklerin doğru bir şekilde atlatılmasını sağlayacaktır (Doğan- Börke Tunalı; 2011:51-81).

Finansal istikrar dört açıdan para politikaları ile ilişkilidir. Öncelikle iflasları, oluşacak balonları ve hızlı kredi ve varlık seviyesinde artışları dizginleme ve giderme fonksiyonu bulunmaktadır. Sistematik değere sahip finansal enstrümanlar için oluşacak likidite krizi veya finansal kuruluşlar için borç ödeyememe krizini önlemek para politikasının finansal istikrarı sağlamadaki amacıdır. Para politikası reel ekonomiyi etkilerken kârlılık oranlarını, varlık fiyatlarını ve bilançoları da etkileyerek finansal istikrara etki etmektedir. Aynı şekilde finansal istikrar politikalarının etkileri de hem parasal aktarım mekanizmasında hem de borçlanmada kendini göstermektedir (Atılğan; 2016:249-268).

Operasyonel olarak finansal kurumlar ve piyasalar iyi işliyor ise para politikasının uygulanabilirliği ve faiz oranlarındaki değişimin reel ekonomiye istenilen biçimde aktarılması da mümkün olmaktadır. Dolayısı ile parasal aktarım mekanizması yoluyla piyasalarda ortaya çıkacak sorunlar para politikasının işlerliğine doğrudan etki etmektedir. Finansal piyasalarda aksama yaşanması durumu toplam talep ve enflasyon üzerindeki etkileri itibarıyla de para politikası uygulamalarını yönlendirebilmektedir (Doğan- Börke Tunalı; 2011:51-81).

Fiyat istikrarını ölçmek ve tanımlamak finansal istikrardan daha zor olmaktadır. Bu neden ile iktisat yazınında finansal istikrar tanımı ve göstergeleri konusunda ortak fikir birliği bulunmamaktadır. Dahası esas göstergeler ülkeden ülkeye ve döneme göre değişebilmektedir. Finansal istikrar; finansal sistemin bir bütün olarak sağlıklı ve sorun yaşanmadan işlemesi, dolayısı ile bunu engelleyecek tehlike ve ögelerin uygun bir şekilde yönetilmesi politikasıdır (Çevik; 2016:710-718). Finansal piyasaların ve piyasayı oluşturan kurumların ana fonksiyonlarını

sorunsuzca yerine getirdiği, piyasanın sağlıklı ve istikrarlı bir şekilde işlediği durum finansal istikrar olarak nitelendirilmektedir.

1.1.4.3.6. Ödemeler Dengesi

Tanımı genelleyecek olur isek bir ekonominin yabancı mal ve hizmetlere olan talebi ile kendi imal ettiği mal ve hizmetlerin yabancılar tarafından talebi arasındaki dengeyi ifade etmektedir (Savaş;1986: 44).

Ödemeler dengesi, bir ülkenin bir yıl süresince ekonomik ilişkide olduğu ülkeler ile arasındaki mal hizmet ve gelir ile ilgili yaptıkları işlemleri, mülkiyet değişikliklerini ve bu piyasanın elinde bulundurduğu altın, özel çekme hakları (SDR) ile bu ülkelere yönelik hak ve yükümlölüklerdeki münferit değişiklikleri ve karşılıksız transferleri gösteren bir tablodur. Ödemeler dengesi ile mevzu bahis olan ülkenin toplam dış borç ve varlıklarındaki değişimler takip edilerek diğer ülkeler ile olan ilişkileri realist bir biçimde görülebilmektedir (Orhan- Erdoğan, 2002; 69).

Para politikası uygulaması ödemeler dengesini sağlaması önemlidir Ödemeler dengesi ele alınırken uygulanan döviz kuru sistemi ile beraber incelenmesi gerekmektedir. Sabit döviz kuru uygulaması yürütölürken para politikası ödemeler dengesini sağlıyor ise problem bulunmamaktadır, sağlamıyor ise için esnek döviz kuru sistemi önerilmektedir. Esnek döviz kuru sisteminde yabancı paraların değerı dalgalanmaya bırakılarak paranın değerindeki değişimler ile ödemeler dengesi sağlanmaktadır. Bunun dışında ödemeler dengesini sağlayacak bir diğer seçenек ise döviz girişlerinin kontrollölü hale getirilmesidir. Bu durumda hükümet döviz girişlerini düzenleme ve denetleme getirerek dış ödemeler sınırlı tutulmakta ve bu yol ile denge oluşturulmaktadır (Ilıkkın Özgölür- Telatar-Telatar; 2009:57-88).

Uluslararası sermaye hareketlerinin artışı dış ödemeler dengesini para politikasının öncelikleri arasına koymaktadır. Küreselleşmenin ekonomik etkileri

para piyasalarını da etkilemektedir. Bu neden ile para politikasının ödemeler dengesi konusu günümüzde daha da önem kazanmaktadır.

1.1.4.4. Para Politikasında Başlıca Stratejiler

Para politikasında iki temel yaklaşım bulunmaktadır. Bunlar;

- Yönetimin takdirinde olanlara aktif para politikası denilmektedir. Yönetimler ekonomik durumu değerlendirerek faiz, kredi hacmi veya para miktarı gibi büyüklükleri ekonominin ihtiyacına göre belirlemektedirler.
- Diğeri ise takdire bağlı politika uygulamasıdır. Buna göre yönetim izleyeceği politika konusunda çok genel ve açık olmayan ifadelerle açıklama yapmaktadır. Amacı kendini bu politikaların bağlayıcılığından uzak tutmak istemektir. Gerektiğinde haftalık veya aylık politikalar uygularken piyasanın durumunu analiz etmeye çalışmaktadır. Bu tercih merkez bankasına piyasada oluşacak şartlara esnek cevap verebilme yeteneği kazandırmaktadır. Kural politikaları olmasını savunan iktisatçılar özgün disiplini zaafa uğratacağını düşünmektedir (Paya; 2013:189).

Hedef Kurala Dayalı Stratejiler; enflasyon hedeflemesi, döviz kuru hedeflemesi, parasal hedef, faiz hedeflemesi olarak dört tanedir (Paya; 2013:189).

1.1.4.5. Para Politikası Hedefleri

Para politikası uygulamalarında belirli hedefleri olan stratejiler benimsenmektedir. Bu hedefler zaman zaman tek başına uygulansa da zaman göstermiştir ki uygulamada birden fazla hedefin bir arada yürütülmesi zorunlu olmaktadır.

1.1.4.5.1. Enflasyon

İktisatçılar Mishkin ve Posen'e göre enflasyon hedeflemesi içinde birkaç öge bulundurmaktadır.

- Orta vadeli enflasyon hedefi açıklanması,
- Uzun vadede para politikasının başlıca aracının fiyat istikrarını açıklanması,
- Para arzının artışı gibi ara hedeflerin rolünün azaltılması,
- Para politikasında şeffaflık açıklanması, piyasalar ile bilgi paylaşımı,
- Para politikası belirleyicilerinin plan ve hedeflerini kamu ile paylaşması,
- Merkez bankasının nihai hedefe ulaşmada güvenilirliğinin artırılmasıdır (Uçak; 2004:103-120).

Enflasyon hedeflemesi stratejisini açıklamak istersek, merkez bankasının son hedefi olan fiyat istikrarı sağlanması ve devam ettirilmesi maksadına dayalı olarak para politikasının belli bir periyot için belirlenen sayısal bir enflasyon hedefine veya enflasyon hedef aralığına dayandırılması ve bunun kamuoyu bilgisine sunulması biçiminde isimlendirilebilen para politikası uygulamasıdır.

Enflasyon hedeflemesinde banka döviz alış-satışı yolu ile piyasaya müdahalesi yararsız bir müdahale olarak tanımlamaktadır. Bu tanımlamanın sebebi merkez bankasının döviz piyasasına müdahale teşebbüslerinin özel sermaye akımları tarafından etkisizleştirilmesidir. Dolayısı ile enflasyon hedeflemesine en uygun rejimin dalgalanmaya bırakılan kur rejimi olduğu sonucuna götürmektedir. Para politikası stratejisi olarak enflasyon hedeflendiğinde; merkez bankasının operasyonlarında genellikle döviz enstrümanları yerine kısa vadeli faiz oranını kabul etmesi gerekmektedir. Kısa vadeli faiz oranlarının döviz kurundaki yüksek dalgalanmalara tepki verecek biçimde kullanılması için döviz kuru dalgalanmalarının

hedef enflasyon oranını ve üretim boşluğunu etkilemesi gerektiği öne sürülmektedir (İlkkkan Özgür- Telatar-Telatar; 2009:57-88).

Enflasyon hedeflemesinin esas amacı fiyat istikrarının sağlanması ve sürdürülmesidir. Bu nedenledir ki merkez bankaları enflasyon hedefi ile uyumlu olabilecek biçimde politika yürütmektedir.

Merkez bankası enflasyon hedefini uygulamak amacı ile yalnızca kısa vadeli faiz oranlarını kullanmaktadır. Fiyat istikrarı bankanın esas amacı olduğundan dolayı faiz oranlarının enflasyon dışında varlık fiyatları, krediler ve dış denge gibi değişkenler üstündeki etkisi göz ardı edilmektedir (Burtan Doğan- Akbakay; 2016:136-155). Uygulamada fiyat istikrarı için faiz oranını kullanmalarının ve diğer etkileri önemsememiş olmalarının ekonomide ödemeler dengesi veya işsizlik gibi sorunlara yol açtığı gözlenmektedir.

Esnek enflasyon hedeflemesinde ise merkez bankası, diğer bazı para politikası amaçlarını da birlikte hedefleyebilmektedir. Örneğin; faiz oranlarının istikrarı, döviz kurları, milli hasıla, işsizlik gibi para politikası amaçları da enflasyon hedeflemesi ile beraber uygulanmaktadır. Merkez bankasının enflasyon hedefi uzun dönemli hedefi iken, yüksek istihdam, merkez bankasının uzun dönemli bir hedefi olmamaktadır.

Merkez bankaları, katı enflasyon hedeflemesi rejiminde yalnızca enflasyona, esnek enflasyon hedeflemesi rejiminde ise enflasyon ile beraber üretim açığı istikrarı gibi amaçlara da önem vermektedir.

1.1.4.5.2. Döviz Kuru

Para politikası stratejisi olarak döviz kuru hedeflemesi uzun zamandır uygulanmakta ve çok farklı uygulamaları bulunmaktadır.

Bu rejim çerçevesinde düşünülebilecek otomatik altın standardında milli paranın fiyatı altın değerine bağlanarak para otoritesi bu pariteden altın alma ya da satmaktadır. Aynı zamanda para basımı da altın rezervlerine endekslenmektedir. Günümüze kadar farklı döviz kuru sistemleri uygulanmaktadır. En yaygın olan ise dalgalı kur sistemidir.

Dalgalı döviz kuru uygulamasında, merkez bankası döviz kurunu daha önce tespit edilen bir seviyede tutmak amacı ile müdahalede bulunmasa da piyasadan döviz alış ve satışı yapmaları hususunda herhangi bir engel de bulunmamaktadır. Bu sistemde merkez bankası açık piyasa işlemleri ile yerli menkul kıymet alışı yaparak para ve kredi arzında artışa sebep olarak faiz oranlarını düşürmektedir. Faiz oranlarındaki bu düşüş sermaye çıkışına neden olmakta ve yerli paranın değerinin düşmesine sebep olarak, faiz oranında başlangıçta yaratılan düşüşü telafi ettiği gibi, bu defa da ödemeler dengesinde açığa sebep olmaktadır. Yerli paranın değerinin düşmesi ticaret dengesini iyileştirerek, çarpan etkisiyle, üretim ve istihdamı artırmaktadır. Gelirdeki artış ülkedeki yerleşiklerin bankacılık sisteminin yarattığı fazla parayı tutmasına sebep olmakta, ekonomi yeniden dengeye gelmektedir. Bu süreçte faiz oranı değişmediği için, gelirin para arzına orantılı olarak artışı sağlanmış olmaktadır (Ilıkkın Özgür- Telatar- Telatar; 2009:57-88).

Para politikası ve kur rejimi oluşturulurken döviz kuru ve fiyat hareketleri arasındaki bağı niteliği göz önünde tutulan bir faktör olmaktadır. Kurdaki hareketlerin ülke içindeki fiyatlara etkisi zayıf ise ülke içindeki fiyatların döviz kuru ile pek ilişkili olmadığı manasına gelmektedir. Bu da para politikası uygulanırken göz önünde bulundurulana kura daha az önem verilmesini ve reel ekonomiye etki

etmesi konusunda daha serbest hareket etmeyi sağlamaktadır. Bağımsız para politikası özellikle enflasyon hedefleme politikası için çok önemli olmaktadır (Özçiçek; 2007:71-80). Dünyada birçok ülke döviz kur artışından olumsuz etkilenebildikleri için dalgalı kur rejimi yerine sabit kur rejimini uygulamaktadır. Bu sistemde zaman zaman fiyat ayarlaması yapılmaktadır. Benzer şekilde para kurulunun oluşması da bir sabit kur rejimi uygulamasıdır.

1.1.4.5.3. Parasal Hedefleme

Parasal hedefleme rejiminde merkez bankası seçtiği parasal büyüklüğü önceden belirlemiş olduğu çerçevede büyütmektedir. Bu yaklaşımın temelinde miktar teorisi bulunmaktadır. Miktar teorisi bilindiği gibi enflasyonu para bazlı büyümenin bir sonucu olarak görmektedir. Bu yaklaşım ancak piyasadaki para talebi istikrarlı ise geçerli olmaktadır.

Parasal hedefleme rejimi ile merkez bankası, bankanın bilanço büyüklüğü, parasal taban, merkez bankası parası, rezerv para, M2Y, merkez bankası bilanço büyüklüğü gibi değişkenlerden enflasyon ile yakın ilişkiye sahip olanları ele alarak, bunlar ile ilgili büyüklükler belirleyip bunları üçer aylık veya yıllık dönemler itibari ile yapmaya çalışmaktadır (Kalaycı; 2002:271-284). Parasal hedefleme veya para çıpası 1970’li yıllarda oldukça çok uygulanır olmuştur. Bu uygulamanın en önemli avantajlarından biri merkez bankalarının iç ekonomik durumun ihtiyaçlarına cevap verebilecek esneklikte olmasıdır. Diğer bir ifade ile iç şoklara karşı politikalar geliştirme güçleri bulunmaktadır.

Öncelikle iktisat yaklaşımlarında para miktarı konusunda görüş birliği oluşmamıştır. Ancak küreselleşme ve finansal sistemlerin genişlemesi nedeni ile para talebi ve dolayısı ile paranın dolaşım hızının önemli değişiklikler göstermeye başlaması bu yaklaşımdaki esas varsayımların geçerliliğini kaybettirmiştir (Paya; 2013:200). Parasal hedefleme politikaları finansal küreselleşme sonrasında daha az

aktif kullanılmaktadır. Küreselleşme ile sermaye akımları ekonomide parasal hedeflemelerde tutarsızlıklara sebep olmaktadır. Bu durumdan dolayı parasal hedeflemelerin etkinliği tartışılmaya başlanmıştır. Burada önemli olan hangi parasal büyüklüğün seçileceğidir. Ekonomik yapının seçilen parasal büyüklük ile ekonominin ne kadar zamanda etkileneceği yani gecikme sorunu da burada önem arz etmektedir. Dolayısı ile uygulamada yanlış parasal büyüklüğe odaklanmak enflasyonist tutumun giderek artmasına sebep olmaktadır.

1.1.4.5.4. Faiz

Faiz hedeflemesi, genel olarak merkez bankasınca kısa vadeli bir faiz oranının ara hedef olarak belirlenmesi şeklinde yapılmaktadır. Merkez bankası bir faiz oranı belirleyerek para miktarını serbest bırakmaktadır.

Teorik temelleri çok güçlü olmadığı için uygulamaya konu olamamaktadır.

1.1.4.5.5. Nominal Milli Gelir

Milli Gelir ekonomilerin büyüme göstergesidir. Nominal milli gelirdeki artış ekonominin bir yılda ne kadar büyüdüğünü göstermektedir.

Dolayısı ile pek çok iktisadi büyüklüğün nominal milli hasıla ile ilişkili olduğu görülmektedir. Bu sebeple de milli hasılayı yani GSMH'yi kontrol ederek enflasyonun kontrolü istenmekte ancak nominal milli gelir hedefini ölçmenin ve kontrol altında tutmanın zorlukları nedeni ile bu strateji de geniş çaplı bir kullanım sahası bulamamaktadır.

1.1.5. Merkez Bankacılığı

Para eski bir enstrüman olmasına rağmen para politikası kavramı nispeten yeni bir kavramdır.

1694'te kurulan İngiltere Bankası ve 1914 senesi civarı kurulan ABD Federal Reserve Bank dahil olmak üzere merkez bankalarının bir kısmı parayı işletmekten sorumludur.

Günümüzde merkez bankası çok sofistike politika yapıcılarıdır, ancak görevleri başlangıçta, altın para ile desteklenen banknot ve madeni paraların basımı ve dağıtımı ile sınırlandırılmıştır (Quere; 2010:238).

Merkez Bankacılığı başlığı altında para politikası amaçlarının merkez bankalarının amaçları ile aynı olması sebebi ile tekrar bahsedilmemiştir.

1.1.5.1. Merkez Bankalarının Kuruluşu

Merkez bankaları ticari bankalar ile aynı işi yapmaktadırlar. Merkez bankaları, özel hissedarlara sahip olsalar dahi hükümetin işlevlerini yerine getirirler ve dolayısı ile hükümetin bir parçasıdırlar.

Merkez bankaları yavaş bir evrim geçirerek iki şekilde gelişmiştir. İlk örnek bir ticaret bankası olarak başlayan Bank of England olmak ile birlikte zamanla yavaş yavaş merkezi bir bankaya dönüştüren güç ve sorumlulukları kazanmışlardır. Bu evrim sürecinde ticari banka olmaktan çıkıp merkez bankası haline geldiğini de söylemek zor olmaktadır. Önce ticaret bankası olarak kurulan ve sonra merkez bankasına dönüşen İngiltere Merkez Bankası'nın aksine, birçok merkez bankası (Fed gibi) başlangıcında merkez bankası yetkileri ile kurulmuştur. Bir merkez bankası Fed gibi özel hissedarlara sahip olabilir ise de hükümet tarafından başlangıçta fiilen sahip

olunan bir şirkettir. Bir banka merkez bankası olarak hareket ettiğinde, yani kamu menfaatine dayalı olarak faaliyetlerini hissedarlarının menfaatine göre belirlediğinde hissedarlar tüm resmî görevlilerini seçse de kamuya açık bir irade olarak faaliyet göstermektedir (Mayer- Duesenberry- Aliber; 1990: 140). Merkez bankası para politikasının uygulanmasından sorumludur. Para politikası; fiyat istikrarı, finansal sistemin istikrarı, iktisadi büyüme ve tam istihdam gibi hedeflere erişmek amacı ile paranın elde edilebilirliği ve maliyetine yönelik olarak alınan kararlardan oluşmaktadır. Merkez bankası para politikasını oluştururken en çok kısa vadeli faiz oranı aracını kullanmaktadır.

Merkez bankaları finans piyasaların en önemli oyuncularıdır. Merkez bankası davranışlarıyla para arzını, kredi miktarını ve faiz oranını etkilemektedir. Bu davranışları toplam üretim ve enflasyon üzerinde etkili olmaktadır.

Merkez bankasının sağladığı güvenlik ve kolaylık bankaları mevduatlarını merkez bankasında tutmaya ikna etmektedir (Parasız; 2007:221). Merkez bankasının hükümetin politik desteği ve önemli altın rezervlerine sahip olmaları diğer bankalar nezdinde güçlü ve güvenilir olmalarını sağlamaktadır.

1.1.5.2. Merkez Bankalarının Temel Görev ve Yetkileri

Merkez bankaları günümüzde çok önemli bir rol üstlenmektedir. Merkez bankalarının yaptıkları görevler şunlardır:

- Finansal sistemin istikrarı için stres durumunda ödünç vermek
- Ödemeler dengesini yönetmek
- Ticari bankalara ait para rezervlerini muhafaza etmek
- Ülke ekonomisinin ihtiyacına göre banknot çıkarmak
- Devletin hazinedarı olmak
- Mali ve ekonomik konularda devlete danışmanlık yapmak

- Ülkenin uluslararası ödeme araçlarını koruma ve idare etmek
- Reeskont yapmak, gerektiğinde ödünç vermek
- Bankalar için, takas, tasfiye ve hesaptan hesaba nakil merkezi olmak
- Krediyi tanzim ve kontrol etmek

Merkez bankaları yasa gereği para basma iktidarına sahiptirler. Herhangi bir kriz durumunda mevduat sahiplerinin paralarını geri çekme istemeleri halinde bankaların iflas etmemesi ve bu şekilde bir dalgalanmadan uzak durmak için söz konusu bankaları güçlendirmek amacıyla merkez bankası ödünç para verebilmektedir. Bu durumda merkez bankası son mercii olarak görev yapmaktadır.

Her ülkenin güvenli ve etkin bir ödeme sistemine sahip olması gerekmektedir. İnsanların birbirlerine ödeme yapma yollarına, finansal kurumların da fonları diğerlerine aktarmak için ucuz ve güvenilir yollara ihtiyacı vardır. Bütün bankaların merkez bankasında hesaplarının olması bankalar arası ödemelerin denkleştirilmesi için merkez bankasının doğal yer yapmaktadır (Parasız; 2007:221). Günümüzde bankalar arası ödemeler son derece önemli olmuştur. Yaşanan teknolojik gelişmeler ve küreselleşme sonucu sermaye hareketliliğinin akıcılığının artması hızlı ve güvenilir ödeme sistemleri geliştirilmesi için bankalar alt yapı yatırımlarına bütçe ayırmaktadır.

Merkez bankası para politikasının yürütülmesinden sorumlu para otoritesidir. Merkez bankasının organizasyonu, işleyiş şekli ve hükümet ile olan ilişkileri ülkeden ülkeye değişiklik göstermektedir (Yılmaz; 2016:17).

İsimleri ve statüleri farklı olsa da iki tür merkez bankasından bahsetmek mümkündür. İlk grupta hükümet ile aralarındaki ilişkiler son derece sıkı kurallara bağlanmış merkez bankaları, ikinci grupta ise hükümet ile ilişkisi daha gevşek kurallara bağlı olanlar bulunmaktadır. İkinci gruptaki merkez bankasının

kaynaklarından hükümetin kolayca faydalanabilmesi söz konusudur (Yılmaz; 2016:17). İlk grup için merkez bankasının bağımsızlığından söz edilebilirken ikinci grup için mali otoritenin hakimiyetinden dolayı söz edilememektedir. Merkez bankası özgür olsalar dahi her zaman kanun koyucuların veya hükümetlerin baskısı altında kalabilmektedirler.

Ekonomik sistemin düzgün işlemesi işletmelerin kredi yokluğunda da çalışabilmesi amacı ile paranın ekonomiye doğru ve yeterli miktarda arz edilmesi gerektiğinden para iktidarı temel bir iktidardır. Aksi durumda ekonomide ya enflasyonist ya da deflasyonist baskılar ile veya çeşitli dalgalanma tehlikeleri ile karşılaşılması mümkündür.

1.1.5.2.1. Para Arzını Kontrol Etmek

Merkez bankası çeşitli durumlarda ekonomiye müdahale etmektedir. Para arzını artırması genişlemeci para politikası, azaltması ise daraltıcı para politikası şeklinde adlandırılmaktadır. Para arzını kontrol etme yöntemleri genellikle bankanın gücüne ve büyüklüğüne bağlı olarak değişmektedir.

1.1.5.2.2. Fiyat İstikrarı

Para politikası, merkez bankası olarak adlandırılan ve temel para veya bazen çok güçlü para olarak adlandırılan para yaratma ayrıcalığına sahip kurumlar tarafından yürütülmektedir. Bu görev fiyat istikrarı sağlanması ve güvenli ve verimli bir ödeme sisteminin teşvik edilmesi şeklinde bankalara para verilmesini ve finansal sisteme likidite sağlanmasını içermektedir.

Likidite merkez bankasından çekilirken, ticari bankalar kısa vadeli faiz oranı şeklinde bir ücret ödemektedirler. Refinansman oranı ne kadar yüksek olur ise, likidite talebi o kadar düşük olmaktadır. Bu neden ile bu talebi etkileyebilmek için

merkez bankası likidite hizmeti için bir fiyat belirlemektedir. Ortaya çıkan para piyasası oranı, ekonomideki tüm kısa vadeli faiz oranlarını, bir ölçüde de uzun vadeli faizleri ve bunun sonucunda kredi harcama ve tasarruf davranışlarına olan talebi etkilemektedir.

Pek çok iktisatçı merkez bankasının fiyat istikrarını birinci iş olarak yapması gerektiğine inanmaktadır. Çünkü fiyat istikrarı olmazsa kontrolsüz enflasyon ülkenin büyümesini engelleyecek ve başta düşük gelirlileri olmak üzere tüm toplumu kötü etkileyecektir.

Öyle ise enflasyonun çok düşük olması veya sıfır olması mümkün müdür? Merkez bankası enflasyonu sıfır veya sıfıra yakın tutmak ister ise fiyat düşüşleri olacak ve deflasyon borçların geri ödemesini zorlaştıracaktır. Dolayısı ile bu halde kredilerin geri ödenmeme riskini gündeme getirecektir. Ayrıca enflasyonun sıfır olması durumunda; emek maliyetini düşürmek isteyen işverenin nominal ücretleri düşürmesine neden olmaktadır. Enflasyonun sıfırın çok az üstünde olması durumunda ise işverenlerin ücretleri aynı tutması reel ücretleri düşürecektir, işveren açısından istenilen bu durum emek piyasasının daha iyi çalışmasına sebep olmaktadır.

1.1.5.2.3. Finansal İstikrar

Finansal sistemin istikrarı merkez bankasının temel amaçlarındandır. Politika yapıcılar açısından tüm finansal piyasaların düzgün ve etkin bir şekilde çalışmasının temini için çok önemli olmaktadır.

Ekonomide şiddetli bir risk veya dalgalanma olması durumunda finansal istikrar merkez bankası vasıtası ile kontrol edilmektedir. Bu kontrol finansal sistemin düzgün bir şekilde işlemesini sağlamaktadır.

Merkez bankası her zaman banka hatalarını gidermek ve banka batmasına engel olmak durumunda olmamıştır. Ancak merkez bankasının krizde zor durumda olan bankalar için diğer bankaların bunu yapamayacakları veya yapmayacakları durumlarda bankalara borç verebilecek bir kurum olarak (son başvurulacak kurum olarak, borç veren olarak) hareket etmesi gerekmektedir. Merkez bankasının böyle bir zamanda kredi verebilmesinin nedeni, rezerv oluşturma gücüne sahip olmasından kaynaklanmaktadır. Dolayısı ile, merkez bankasının gücü banka rezervinin gücü(büyüklüğü) ile doğru orantılı olmaktadır. Bankaların gelecekte kıtlık beklentisi sebebi ile nakit para biriktirmeyi tercih ettikleri ve borç vermeyi borçluların geri ödeme kabiliyetinden emin olmadıkları için istemedikleri zamanlar olmaktadır. Bu durumda merkez bankası finansal istikrarın devamı için son başvurulacak makam olarak görev yapmaktadır. Çünkü şiddetli mali şoklar da likidite krizlerine yol açmaktadır.

Her ne kadar merkez bankası normalde son başvurulacak kurum olarak borç vermese de (enflasyon ile savaşmak gibi diğer hedefleri geçici olarak terk etmesi gerektiği anlamına gelse bile) her zaman destek vermeye hazır olması gerekmektedir.

Çoğu zaman, bankalar düzenli olarak kredi kullandırmaktadır. Merkez bankası bu sürecin izlenmesi ve bankacılık sistemindeki likiditenin sağlanması konularında rolünü sınırlandırabilmektedir.

1.1.5.2.4. Ödeme Sistemleri Merkez Fonksiyon Olmak

Merkez bankası ticari bankalara sağladığı hizmetlerden dolayı ödeme sistemi merkez fonksiyonu olmaktadır. Böylece bankaların rezervlerinin çoğunu elinde tutan bankaların bankası olarak hareket etmektedir. Merkez bankası rezervlerinin fiziksel varlığı bulunmamakta; merkez bankası bilançosunun pasif (yükümlülükler) tarafında yer almaktadır. Merkez bankası ticari bankalar için rezerv bulundurdıklarından dolayı bankalar için çekleri de sık sık temizlemektedir.

Ticari bankalara yönelik hizmetlerine ek olarak, merkez bankası hükümete birçok hizmet sunmaktadır. Böylece hükümetin bankası olarak hareket etmektedir.

Bankaların arbitrajı nedeni ile kısa vadeli piyasa faiz oranları her zaman resmi oranlara yakındır. Ayrıca, mekanik olarak da olsa, daha uzun vadeler için faiz oranlarını da etkilemektedir.

1.1.5.2.5. Faiz Oranı ve Döviz Kuru İstikrarı

Merkez bankasının bir diğer görevi faiz oranı ve döviz kuru istikrarını sağlamaktır. Merkez bankası faiz oranları ve döviz kurlarının çok fazla dalgalanmaması için ve ani değişimleri ortadan kaldırmak için elinden geleni yapmak zorundadır. Ancak bu amaç enflasyonun düşürülmesi, istikrarlı büyüme görevi ve finansal istikrar amaçlarına göre ikinci planda gelmektedir.

Nominal ve reel faiz oranları arasında önemli bir ayrım yoktur. Her vade için reel faiz oranı, nominal faiz oranı ile aynı dönemdeki beklenen enflasyon oranı arasındaki farktan oluşmaktadır. Beklenen faiz oranına göre beklenen enflasyon oranının belirleyici olması nedeni ile faiz öncesi reel faiz oranı olarak adlandırılırken, faiz oranı ile gözlemlenen enflasyon arasındaki fark faiz sonrası reel faiz olarak adlandırılmaktadır.

Faiz oranı dalgalanması bir sorun yaratmaktadır. Birinci olarak insanlar düşük faiz oranlarına daha fazla ödünç alarak ve daha fazla harcayarak cevap vermektedir. Tersine durumda faiz oranları yükseldiği zaman insanlar daha az ödünç alırlar ve daha az harcamada bulunmaktadır. Böyle bir durumda faiz oranlarının düşmesi sonra yükselmesi yani faiz oranı dalgalanması çıktıyı istikrarsız yapacaktır. İkinci olarak faiz oranı dalgalanması uzun vadeli bonolar açısından daha yüksek risk (ve risk primi) demektir. Risk verimliliği düşürdüğü için ekonomiyi daha az etkin yaparak finansal kararların daha zor alınmasına neden olmaktadır (Parasız; 2007:227). Bu

anlamda merkez bankası kısa vadeli faiz oranlarını belirleyerek ekonomiyi istikrarlı tutmaya çalışmaktadır.

Ülkenin parasının değeri üreticiler için ithalat maliyetini ve ticaret yaptığı ülkeler içinde ihracatın maliyetini etkilemektedir. Gelişmiş ülkeler döviz kuru istikrarı ile çok ilgilenmedikleri halde az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkeler için döviz kuru istikrarı öncelikli konu olmaktadır. Büyüyen ekonomiler için ithalat ve ihracatın miktarının ödemeler dengesinde sorunlara neden olmasından dolayı döviz kuru istikrarı çok önemli olmuştur.

1.1.5.3. Merkez Bankalarının Bağımsızlığı

Merkez bankasının bağımsızlığı istenilen sonuçları elde edebilmesi ve bağımsızlığının tüm toplum tarafından benimsenmesi ve hükümetten ayrı bir merkez bankası olması demektir. Dolayısı ile bağımsızlık özerk ve hükümet ile iktisadi amaç ve hedefleri gerçekleştirmede uyum içinde çalışıyor olması manasına gelmektedir.

Yirminci yüzyılın sonlarına doğru küreselleşme ile birlikte sermaye akımlarının da küreselleşmesi merkez bankalarının da bağımsızlığını gündeme getirmiştir. Merkez bankasının para politikasını yürütürken hükümetlerin baskısı altında kalmadan politika geliştirmesi ve tek başına karar alması gerekmektedir (Doğru; 2013:35-55).

Merkez bankasının bağımsızlığı ele alınırken her ülke kendi özelliklerine göre değerlendirilmektedir. Dolayısı ile özerklik kavramının içeriği; yönetim şekli, ülkenin gelişim düzeyi, para politikası stratejisi uygulamaları, ülkenin iktisadi, kültürel, siyasi, hukuki ve kurumsal yapıları gibi çok farklı öğelere göre farklı olabilmektedir. Birçok bağımsızlık kavramından söz etmek mümkündür. Yasal, fiili, finansal, kalıcı, geçici, operasyonel, kurumsal, kişisel, politik, hedef, mülkiyet ve amaç ve araç bağımsızlığı bunlardan bazılarıdır. Bazı bağımsızlık türleri birbirlerinin yerine ikame edebilmektedir. Politik ve amaç bağımsızlığı, merkez bankasının para

politika amaçlarını iktidar politikalarından bağımsız olarak belirlemesi; ekonomik veya araç bağımsızlığı ise sahip olduğu para politikası araçlarını özgürce kullanabilmesi anlamına gelmektedir (Akyazı; 2008:81-89). Uygulamada merkez bankasının bağımsızlığı, araç bağımsızlığıdır. Çünkü fiyat istikrarını sağlama amacı tüm ülkeler tarafından kabul edilmektedir. Araç bağımsızlığı merkez bankasının faiz oranı ve döviz kuru istikrarı gibi hedefleri serbest bir şekilde belirleyebilmesidir.

Siyasi bağımsızlık, hiçbir resmi veya gayri resmi siyasi baskı olmaksızın fiyat istikrarı amacını sürdürebilmeleridir. İktisadi bağımsızlıkla ise para politikası işlemlerini belirleme özgürlüğünün olması anlaşılmaktadır.

Merkez bankası bağımsızlığı ile enflasyon arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalar bulunmaktadır. Gelişmiş ülkelerde bu ikisi arasında ilişki yok iken, gelişmekte olan ülkelerde bir ilişki olduğu gözlenmektedir (Aklan- Kanalcı Akay-Yılmaz; 2014:9-19).

Merkez bankasının stratejik bağımsızlığı teorisi ise ekonomide enflasyon hedefini tehlikeye atacak ücret artışlarında daraltıcı bir para politikası ile tepki vereceğine dair net ve dirençli bir duruş sergilemeleridir. Ücret artışı pazarlıkçıları örneğın; yüksek işsizlik oranı ile tehdit ederek düşük ücret artışlarına iknaya zorlamaktadır. Merkezin bu tehdidi doğru algılanır ise ücret pazarlıkçıları ücret artışlarını ılımlı düzeylere düşürecekler, enflasyon yükselmeyecek ve sıkı bir para politikası uygulaması gerekli olmayacaktır. Merkez bankasının buradaki amacı sıkı para politikası sonucu ekonomiyi durgunluğa itmeden fiyat istikrarını korumaktır (Güler- Özyurt; 2014:94-117).

1.2. Ticaret Savaşları

Ticaret savaşı, bir ülkenin diğeri bir ülkeden satın aldığı mallara sınırlamalar ve ek vergi getirmesi ilgili ülkenin de buna mukabil tepki vermesi şeklinde yorumlanmaktadır (Eğilmez; 2018).

Ülkelerin, bu şekilde bir ticaret savaşına girmesinin, diğer ülke ekonomilerine de etkisi olmakta iken iki ülke arasında ve bölge ülkeleriyle gerginliklerin de artmasına yol açmaktadır.

Bir başka ifade ile ticaret savaşı, ülkelerin aşırı muhafazakâr ekonomik politika uygulamaları demektir. Ticarete konu olan bir ürünün gümrük vergilerini arttırma, ithalatına ya da ihracatına kota getirme, o ürünü ticaret savaşını başlatan ilk kurşun yapmaktadır. Diğer taraftan kota uygulanan ve gümrük vergileri arttırılan ülke de başka bir ürünü seçip ekstra vergi ve kota koyar ise ticari savaşın resmen başladığını ilan etmiş olacaktır. Dolayısı ile ticaret savaşı, ülkelerin ticari ilişkileri üzerinden birbirlerine karşılıklı hamleler yapması anlamına gelmektedir. Bu karşılıklı mücadele, sadece vergilerin uygulandığı sektöre etki etmek ile kalmayıp diğer sektörlerde de etki edebilmekte ve bu durum savaşı körükleyebilmektedir. Bu tarz karşılıklı hamlelerin ülke içi ekonomik durumlarını etkileyeceğini bilen ülkeler, ödün verdikleri seviyeyi yukarı çekme adına fiyat artışlarını veya enflasyon artışını göz ardı etmektedirler (Eğilmez; 2018).

Son dönemde korumacılığın tekrar ülkeler tarafından yaygın bir politika olmasında her ne kadar geçerli argümanlar ortaya atılsa da asıl sebep ticaret savaşına bir misillemenin gerçekleşme olasılığına hazır olmaktır. Böyle bir senaryoda her iki ülke de tarifelerini yükseltecek ve daha pahalı ithalata sebep olacak, küresel olarak da daha az verimli bir üretim yapısı sebebi ile her iki ülkede de toplam tüketim düşecektir. Bu sebep ile politika yapıcılar ticaret savaşını kışkırtma riskini önlemek için ilk etapta tarife yükseltmekten kaçınmaktadırlar.

1.2.1. Ticaret Savaşlarının Meydana Gelmesi

Ticaret savaşı, muhafazakâr ekonomi politikalarının en potansiyel neticelerinden birisi olmaktadır. Ticaret savaşı, herhangi bir malın ithalatçı ülkeye

girişinde gümrük vergisi ve kota ile engeller koyan ülkeye söz konusu malın ihracatçısı ülkelerin de ilk ülkenin önemli ihraç ürünlerine benzeri misillemelerde bulunması demektir. Bu misillemelerin karşılıklı olarak artması ise global gerilimi de yükseltmektedir.

1.2.2. Ticaret Savaşının Aktörleri

Ticaret savaşı aktörleri ülkeler olabileceği gibi, ekonomik topluluklar (AB, G20, vb), ekonomik anlaşmalar, şirketler veya merkez bankaları ve siyasal iktidarlar olabilmektedir.

1.2.2.1. Ülkeler

Ticaret savaşlarının en önemli aktörleri ülkelerdir. Ticaret savaşındaki ülkelerin her zaman birbirlerine misilleme yaptığı düşünülmemelidir. Kota ve tarifelerde değişime maruz kalan ülkenin ticaret yaptığı ülkenin malına bağlı ekonomisi var ise, başka bir ülkeden temin etmesi mümkün değil ise ya da içeride üretmesi imkânı yok ise misilleme gücü olamayacaktır. İki şekilde etki etmesi söz konusudur. İthalata uygulanan tarife ve kotalar, ithal ürünlerin fiyatının artmasına sebep olacağından yerel üreticiler arasında rekabeti arttırarak yerel üreticinin daha fazla satış yapmasına ve daha hızlı büyümesine sebep olacaktır. Fakat bu durum ters etkide yapabilmektedir. Vergi ve kota uygulanan sektörde ki ithal mallara, üretim ve hammadde alanında ihtiyaç duyan yerli üreticinin maliyeti artacağından yerli üretici bu durumdan kötü etkilenebilecektir.

1.2.2.2. Ekonomik Topluluklar ve Anlaşmalar

Ülkeler büyük iç pazara sahip ülkelere karşı ekonomik olarak rekabet edebilmek veya bulundukları bölgede güçlerini birleştirerek söz sahibi olabilmek ve birbirleri ile rekabet etmek yerine birleşerek ekonomik olarak güçlü hale gelmek amacı ile topluluklar oluşturmuşlardır.

Bu şekilde oluşturulan toplulukların amacı üye ülkeler arasında ekonomik iş birliğini artırarak daha tutarlı ve kapsamlı bir gelişme sağlamaktır. Bunu gerçekleştirmek için üye ülkeler arasında gümrük birliği; işgücü ve sermaye dolaşımının serbest olması tarım ulaşım ve ekonomik alanlarda ortak bir politika oluşturulması doğrultusunda adımlar atılması hedeflenmektedir. Ekonomik gelişme önemli ölçüde pazarın büyüklüğüyle sınırlı olmaktadır. Pazar ne kadar büyük ise o ölçüde büyük üretim yapmak, ileri teknoloji uygulamak, iş bölümünü, uzmanlaşmayı ve verimliliği o ölçüde artırmak olanaklıdır. Aynı bölgede bulunan ülkeler bir araya gelerek bir topluluk oluşturabilecekleri gibi, bir anlaşma çerçevesinde ticaret ilişkilerini de yürütebilmektedirler.

- Ülkelerin bir araya gelerek oluşturduğu topluluklar; AB, OECD, DTÖ.
- Ülkelerin bir ticaret anlaşması yaparak bir araya gelmesine; NAFTA, TPP, Gümrük Birliği Anlaşması örnektir.

1.2.2.3. Şirketler

Küreselleşme ile birlikte sermaye ve işgücü hareketlerinin bir sonucu olarak, küresel büyüklükteki şirketler işgücünün kendi ülkelerinden daha ucuz olması sebebi ile ya da çeşitli vergisel avantajlardan kaynaklı olarak kendi menşei dışında ülkelerde faaliyet göstermektedirler.

Günümüzde küresel ölçekte şirketlerin oluşması korumacı politika yürüten ülkelerin bu şirketleri hedef alan davranışlar sergilemesine sebep olmaktadır. Çünkü bu ölçekteki şirketler, bulundukları yabancı ülkede kendi sektörlerindeki üretimi baskılayarak gelişmesini engellemektedir. Bu küresel şirketlerin bazıları piyasa değeri ile küçük bir Avrupa veya Afrika ülkesinin ekonomisi büyüklüğüne ulaşmışlardır.

1.2.2.4. Merkez Bankaları ve Siyasal İktidarlar

Küreselleşmenin bir sonucu olarak sermaye hareketleri yaygınlaşmıştır. Ülkeler sermaye hareketlerine kısıtlama getirmek istediğinde eskiden sermaye denetimi yaparlardı iken şimdi kurlar ile oynayarak bunu sağlayabilmektedirler. Bu nedendir ki ülkelerin kurlar ile oynayarak yürüttükleri para politikası eylemlerine kur savaşı denilmektedir. Bilindiği gibi düşük kur ithalatın artması, yüksek kur ise ihracatın artmasına sebep olmaktadır. Ülkede ihracat düşük, ithalat yüksek ise yani dış ticaret açığı var ise o ülke parasının kıymetini düşürme yoluna gidecektir. Sabit kur rejiminin uygulandığı ülkelerde bu devalüasyon ile yapılmakta, dalgalı kur rejiminin yaygın olduğu günümüzde farklı yöntemler kullanılmaktadır. Sabit kur rejimi uygulanırken bu devalüasyon ile yapılmaktayken şimdi artık dalgalanmaya bırakılan kur rejimi olduğu için başka yöntemler ile yapılmaktadır (Eğilmez; 2018). Ödemeler dengesinde ithalatın çok ihracatın az olması durumu dış açık olarak tanımlanmaktadır. Dış ticaret açığı ithalattaki fazlalıktan dolayı dışa bağımlılığın bir göstergesidir. Sürekli düşük kur politikası zaman içinde ülke içinde üretimi azaltacak ve dışa bağımlı hale getirecektir. Buradaki sorun, ithalat yapılan ülke ile bir anlaşmazlık durumunda yüksek maliyetler ile karşı karşıya kalınacak olmasıdır.

Merkez bankası ülkenin ihtiyacına göre parasal genişleme politikası kararı alabilir veya parasal genişleme kararına son verebilmektedir. Merkez bankasının her ne kadar bağımsız olduğu konuşulsa da siyasal iktidarlar ekonomi politikaları çerçevesinde merkez bankasının kararlarına müdahale etmeye çalışmaktadır.

Bu bağlamda merkez bankaları uyguladıkları politikalar ile ekonomiyi etkileme ve dolaylı olarak da küresel ticareti etkileme gücünden dolayı ticaret savaşlarının birer aktörleridir. Temsil ettikleri ülkenin ekonomi büyüklüğü bankanın etki gücü ile doğru orantılı olarak artmaktadır.

1.2.3. Ticaret Savaşlarının Sonuçları

Ticaret ülkelerin sosyal iktisadi ve politik hayatlarına etki eden önemli bir etken olmaktadır. Bir ticaret savaşı hali ithal ürünlerin fiyatlarında hızlıca artışa neden olacak etkiye sahiptir. İthal girdi maliyetleri, genellikle uygulanan vergi ile aynı miktarda artmaktadır.

Bu girişimde bulunan bir ülkenin esas amacına gelecek olur isek, bu malların yerli üreticilerine rekabet avantajı sağlamaktır. Bunun sonucunda, ithal mallara kıyas ile yerel mallar daha ucuz olacak ve yerli üreticilerin malları satıldıkça işlerinin büyümesine ve daha fazla istihdama neden olmaktadır.

Ancak üretim için ithal hammaddelere veya parçalara ihtiyaç duyulan ülkelerde yerel imalatçılar daha yüksek maliyetler ile karşılaşmak durumunda olacak bu durum kârlılığı azaltacaktır. Karlılığın azalışı fiyatların artması veya işlerin küçülmesine sebep olmaktadır.

Ticaret savaşları ayrıca iç sanayinin de zayıflamasına neden olmaktadır. Şöyle ki yabancı rekabet olmadığı durumda sektördeki lokal şirketler yeniliğe ihtiyaç duymamakta, bunun sonucunda da yerel ürünlerin kalitesi yabancı mallara nazaran gittikçe düşebilmektedir.

Ülkeler karşılıklı misilleme yaparken yaşayacakları negatif etkiler uzun vadede bu ülkelerin ekonomik büyümelerini de yavaşlatmakta ve aynı zamanda ticaret savaşlarının yarattığı negatif etkiler bu savaşa dahil olsun ya da olmasın diğer ülkeleri de etkilemektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

DÜNYA EKONOMİSİNDE PARA PİYASASI VE KRİZLER

2.1. Dünya Ekonomisinde Para Piyasaları

Devletlerin ve ekonomik toplulukların temel önceliği ulusal ya da bölgesel çıkarlarıdır. İktisat politikaları ile ekonomik büyümeyi sürdürmeyi, sosyal refahı sağlamayı hedeflemektedirler. Ancak küreselleşme olgusu karşısında ülkelerin hem politik hem ekonomik güçlerini sürdürme çabaları içerde ekonomilerine etki ederken dışarıda bölgelerinde veya bölgeleri dışındaki ülke ve topluluklarla ilişkileri şekillendirmektedir. Ülkeler ticaret anlaşmalarını aralarındaki ekonomik ilişkileri geliştirmek veya zarar görecekları bir rekabetten korunmak için yapmaktadırlar. Yine de günümüze kadar gelinen süreçte ülkelerin yapılan anlaşmalara rağmen birçok ticari çıkar çatışması yaşanmış ve sonucunda krizler ile uğraşmasına neden olmuştur.

Bu bölümde günümüzde ülke ve ülke topluluklarının kendi iç ekonomilerinin irdelenmesi yanında birbirleri ile ilişkileri ele alınacaktır.

2.1.1. Avrupa Birliğı

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Avrupa kıtasında savaşın zarar verdiği bir grup ülke tarafından ekonomik olarak iş birliğini geliştirme hedeflenerek birbirleri ile ticaret yapan ülkelerin çatışmaların daha az yaşanıldığı bir topluluk oluşturma fikri ortaya çıkmıştır. Sonucunda 1958 yılında sadece altı ülke arasında oluşturulan ve adına Avrupa Ekonomik Topluluğı (AET) denilen bir oluşum gerçekleştirilmiştir.

Üyeler ortak bir pazarı gerçek bir iç pazara dönüştürmek isteseler yalnızca mal ve hizmetlerin serbest dolaşımını değil üretim faktörlerinin yani emek ve sermayenin serbest dolaşımını da sağlamaları gerekirdi. Ancak 1992'ye kadar yapılamamış ve genişleme sorununa sebep olmuştu. 1992'ye kadar altı üyeden ancak on iki üyeye ulaşabilen ve genişleme sorunu ile uğraşması topluluğun tek pazarı

tamamlamasını geciktirmiştir. Bu dönüşümü gerçekleştirmek için Tek Avrupa Senedi yolu ile ilk antlaşmaların değiştirilmesi gerekmiştir.

Ne var ki, bir ortak pazarın tüm özgürlüklerine ulaşılsaydı bile tam olarak istenilen modele ulaşılmamış olacaktı. Eğer para dalgalanmaları ve kur riski ticaretin önünde yeni engeller yaratıyor, mali piyasaların iç içe geçişini sınırlıyor ve üretim faktörlerinin en elverişli olduğu yerlerde işletmelerin kurulmasını önlüyor ise, tek pazar hala gerçek bir iç pazara benzemeyecektir. Ortak pazarın üye devletlerinin ticaret, yatırım ve üretim koşullarını mükemmelleştirmek için, bir sonraki ekonomik bütünleşme aşamasına, yani ekonomik ve parasal birliğe (EPB) doğru hareket etmeleri gerekmektedir. Bu durum tek parayı yönetmek için gerekli para politikası oluşturularak, sosyal ve ekonomik olarak tutunması amacıyla ulusal ekonomi politikaları ile de desteklenmesini ifade etmektedir. Bu yeni ortak politikalar ekonomideki ulusal hükümlerin ortak kurumlara ek transferini gerektirmektedir. Avrupa bütünleşmesinin bu yeni aşamasının temellerini atmak için yeni bir antlaşma olan Maastricht Antlaşması hazırlanmıştır (Moussis; 2004:83).

Bugün çeşitli üyelikler sonucu 28 üyeli büyük bir birlik haline gelen Avrupa Birliği kalıcı barışın sağlanması, birlik, adalet, özgürlük, güvenlik ve dayanışma temel değerlerinden oluşan, ekonomi, sanayi, siyaset, vatandaşlık hakları ve dış siyaset alanlarını kapsayan çok sektörlü bütünleşmenin en ileri şeklidir (Bulut; 2006:7). Günümüzde Avrupa Birliği kıtanın birçok ülkesini kapsayan benzersiz bir topluluk olmuştur.

2.1.1.1 Küreselleşen Dünyada Avrupa Birliği Oluşumu Gerekliliği

Genellikle İkinci Dünya Savaşı gibi yıkıcı bir savaşı izleyen savunmacı dönemde devletler dış ticarete ve dolayısı ile uluslararası rekabete karşı yüksek koruma duvarları dikmektedirler. Bunlar gümrük engelleri (gümrük tarifeleri, kotalar

ve eşit sonuç doğuran önlemler), mali engeller (büyük ölçüde yurt dışından ithal edilen mallara konulan yüksek vergiler), yönetsel engeller (ithalat için karmaşık bürokratik prosedürler) ve şu ya da bu şekilde ithalatı zorlaştırmaya hatta yasaklamaya hizmet eden diğer engeller olabilmektedir. Çokuluslu bütünleşme ölçeğinde bu sıfır noktası olmaktadır.

Serbest ticaret alanının yaratılması hükümetler arası bir iş birliği modelidir. Böyle bir alanda üye ülkeler ithalat vergilerini ve ortakların topraklarında imal edilen ürünlerin serbest dolaşımı önündeki diğer engelleri kaldıracaktır. Bununla birlikte her ülke üçüncü ülkeler karşısında kendi dış tarifelerini ve gümrük politikasını sürdürecektir. Korumacılığa kıyas ile ticaretin serbestleştirilmesi bir grup devletin ortak bir politikası olacaktır. Evrimci çokuluslu bütünleşme sürecinin ilk aşaması olan gümrük birliği anlaşmasında ise serbest dolaşım yalnızca ortakların topraklarında imal edilen ürünler ile değil kaynağı ne olur ise olsun üye ülkelerin toprağında bulunan tüm ürünler ile ilgili olacak ve üye ülkeler üye olmayan ülkelere karşı da ortak bir gümrük tarifesi uygulayacaktır. Bu nedenle daha bu aşamada AET'nin ilk altı ülkesinin Temmuz 1968'de bitirdiği ulusal yönetimin bir kısmının gümrük birliğini yöneten ortak kurumlara devri söz konusu olmuştur.

Gümrük birliği çokuluslu bütünleşmenin bir seviyesidir; bu seviyede üye devletler karşılıklı gümrük vergileri ya da aynı sonucu doğuran harçlar ve miktar kısıtlamaları koymaktan uzak durmayı ve üçüncü ülkelerle ilişkilerinde ortak bir birlik dışı gümrük tarifesi benimsemeyi bir antlaşma ile kabul etmektedirler.

Bu bütünleşme aşaması tam olarak tamamlanmadan önce üye devletler siyasal ve ekonomik bağ geliştirmiş olabilmektedirler. Örneğin yasadışı göçmenlere, kaçakçılara, uyuşturucu ve silah kaçakçılarına karşı dış sınırlarını etkin bir biçimde korumak için adalet ve içişleri politikalarını ve ekonomik bütünleşme ile yarattıkları ekonomik devin uluslararası alanda büyüklüğüne eş bir sese sahip olması için dış politikalarını da yakınlaştırma ihtiyacı hissetmektedirler.

Avrupa Ekonomik Topluluğu kurulurken başından itibaren yalnızca bir gümrük birliği değil mal hizmet ve sermaye ticaretinin serbestçe yapılabildiği bir ortak pazar da kurma hedefleri bulunmaktadır. Ekonomik bütünleşme ile sadece ekonomik avantajlar sağlamayı değil Avrupa'da siyasal birliğin koşullarını yaratma aracını da görmüşlerdir. Gümrük birliği üye devletlerde eşi görülmemiş bir ticari büyümeye ve onun üzerinde bütün Avrupa binasının inşa edilmesine olanak sağlamıştır.

2.1.1.2 Avrupa Ortak Pazar ve Para Birliğinin Ekonomik Büyümeye Etkisi

1968' e gelindiğinde gümrük birliği tamamlanmamasına karşın ulaşılan serbest mal dolaşımının ekonomik sonuçları inkâr edilemez olmuştur. 1958'den 1972'ye kadar altı kurucu üye devlet ile dünyanın geri kalan kısmı arasındaki ticaret üç katına yükselirken Topluluk içi ticaret dokuz kat artmıştır. Böyle bir ticari büyüme, ilk AET ülkelerinde yaşam standartlarının yükselmesinde ve ekonomik kalkınmada ki ana sebeptir. Daha geniş pazara sahip olmanın canlandırıcı etkisi bir ticari özgüven yaratarak yatırım artışına sebep olmuştur. Bu büyüme ile arz çeşitliliği artmış, ürünler ucuzlamıştır. Avrupa birliğinin refah hedefine, kuşku götürmez bir biçimde gümrük birliğiyle ulaşılmaktadır. Bu nedenle ortak kurumların görevi kalan sorunları ortadan kaldırmak ve gümrük birliğinin yararlarını arttırmak olmuştur.

1 Ocak 1993'ten bu yana Topluluk içinde ticaret için hiçbir gümrük formalitesine gerek kalmamıştır. Ticari malların Topluluk içinde hareketiyle ilgili tüm denetimler ve formaliteler kaldırılmıştır. Topluluk bundan böyle, TIR (uluslararası karayolu taşımacılığı) ve ATA (geçici mal kabulü) permilerinin koruması altında mal dolaşımı amacıyla tek sınırlı serbest bir alan oluşturmaktadır. Bu durum Topluluk içinde mal taşıma maliyetlerinin düşürülmesine yardım etmiş gümrük vergilerinin ve formalitelerin yokluğu toplam ticaretin %80 kadarını birlik içinde yapmalarını sağlamıştır.

2.1.1.3 Avrupa Birliği Anlaşması ve Kapsamı

Fransız Dışışleri Bakanı Robert Schuman yıllardır sũregelen Fransız-Alman rekabetinin ortadan kaldırılması ve birlik oluşturulması için Eski Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Jean Monet'in tasarısına dayanan Schuman planını yayınlamıştır. Bu plan ile Fransız-Alman ortak kũmũr ve elik ũretimi yũksek bir otorite tarafından yũnetilerek ve sũz konusu ũrgũtũn tũm Avrupa ũlkelerinin katılımına açık tutulmasına imkũn sağlayacağı belirtilmiştir. Dolayısı ile Avrupa Birliği'nin temellerinin atılmasını sağlamıştır.

İkinci Dũnya Savaşı'nın kazanan ve kaybeden devletleri olan Almanya, Fransa, İtalya, Belçika, Lũksemburg ve Hollanda Avrupa kıtasında her daim barışı, gelişmeyi ve refahı sağlamak için bir araya gelerek ve savaşın hammaddesi olan kũmũr ve çeliğin ũretim ve ticaretinin ortak olarak kontrol edilmesi amacı ile 1951 senesinde Paris Anlaşması'nı imza ederek Avrupa Kũmũr elik Topluluğu (AKT)'nu kurmuşlardır.

1958'de yũrũrlũđe giren Roma Antlaşması ile temeli 1951'de kurulan Avrupa Kũmũr elik Topluluğu ile oluşturulan, Avrupa Atom Enerji Topluluğu (AAET) ve Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) kurulmuştur.

1967 yılında, AKT, AAET ve AET'nin tũm kurumları bir araya getirilmiş ve Komisyon ile Bakanlar Konseyi de Avrupa Parlamentosu ile bir arada gũreve başlamıştır. 1973 yılında Avrupa Topluluğu İngiltere, Danimarka ve İrlanda'nın katılımı ile genişlemiştir (Bulut; 2006:9).1979 senesinden itibaren Avrupa Parlamentosu ũyeleri 5 yılda bir doğrudan seçilmeye başlanmıştır.

1981 yılında Yunanistan ve 1986 yılında İspanya ve Portekiz Avrupa Topluluğu'na ũye olmuştur.

1992 yılı sonunda Ortak Pazar resmi olarak tanımlanmış, üye ülkeler kendi aralarındaki tüm ticari kısıtlamaları kaldırmıştır. Artık Avrupa pazarı, malların, hizmetlerin, kişilerin ve sermayenin serbestçe dolaşabileceği tek bir pazar haline gelmiştir.

3 Kasım 1990'da Doğu ve Batı Almanya'nın birleşmesi ve 1991 de Sovyetler Birliği'nin dağılması ile bir grup Avrupa ülkesinin Sovyet denetiminden kurtularak demokratikleşmesi Avrupa'nın siyasi yapısını tamamen değiştirmiştir. 1993'te Kopenhag'da yapılan Zirve'de Sovyet denetiminden kurtulan bu ülkelerin siyasi ve iktisadi koşulları yerine getirmesi durumunda AB'ye üye olabileceği açıklanmıştır.

1993 yılında uygulanmaya başlanan Avrupa Birliği Anlaşması diğer adı ile Maastricht Anlaşması, İktisadi ve Parasal Birlik konusunda iktisat politikalarının benzeştirilmesi ve 1999 senesinde Avrupa Merkez Bankası ile tek paranın oluşturulma maksadı ile net bir takvim öngörmekte ve İktisadi ve Parasal Birliğin (EPB) üç kademedede gerçekleşeceğini resmen kayıt altına almaktadır. Bu anlaşma EPB'nin aşamalarını bu aşamalar için gerekli para politikalarını ve uygulanması için gerekli kurumsal değişiklikleri detaylı olarak düzenlemektedir.

Maastricht kriterleri aşağıda sayılmıştır.

- Birlikte fiyat istikrarı bakımından en iyi performansa sahip üç ülkenin senelik enflasyon oranları ortalaması ile bir üye ülkenin enflasyon oranı arasındaki fark 1,5 puanı geçmemelidir.
- Üye ülkelerin kamu açıklarının GSYİH'lerine oranı %3'ü geçmemelidir.
- Üye devletlerin kamu borçlarının GSYİH'lerine oranı %60'ı geçmemelidir.
- Üye ülkelerde uygulanmakta olan uzun vadeli faiz oranları, 12 aylık dönem itibarı ile, fiyat istikrarı açısından en iyi performansa sahip 3 ülkenin faiz oranını 2 puandan fazla aşmamalıdır.

- Son 2 yıl itibari ile bir üye ülkenin para birimi, diğer bir ülkenin para birimi karşısında devalüe edilmemiş olmalıdır
https://www.ekodialog.com/Konular/maast_kriter.html.

Antlaşmanın iktisadi ve parasal politikalar başlıklı bölümünde, EPB açısından, tek para uygulamasına geçiş kuralları düzenlenmiş aynı anda üçüncü aşamaya geçiş ile birlikte üye devletlerin parasal alandaki yetkilerinin Avrupa Merkez Bankası'na devredilmesi kuralı getirilmiştir. Bu durum iktisadi ve parasal alandaki hükümetler arası iş birliği sürecinden uluslararası bir entegrasyona geçiş anlamına gelmektedir.

1995 yılında Avusturya, Finlandiya ve İsveç Avrupa Birliği'ne üye olmuştur. 1997 yılında yapılan Lüksemburg Zirvesinde genişleme kararı alınarak Birliğin geleceği için bir dönüm noktası olmuştur.

Avrupa Birliğinin çokuluslu bütünleşme süreci dört büyük aşamaya ayrılmaktadır: Gümrük birliği, ortak pazar, iktisadi ve parasal birlik, siyasal birlik aşamaları. Böyle bir ayrımın yapılması yalnızca analitik amaçlarla değil bir aşamadan diğerine geçişte katılımcı üye devletlerin hükümlerinin yeni parçalarını ulusal düzeyden uluslar üstü düzeye aktarma kararını gerektirdiği için de yararlı olmuştur (Moussis; 2004:81).

Başlangıçta tümüyle iktisadi bir ortaklık olarak başlayan birlik, günümüzde iklim, çevre ve sağlıktan dış ilişkiler ve güvenlik, eşitlik ve göç gibi politika alanlarını kapsayan bir organizasyon şekline dönüşmüştür. 1993 yılında Avrupa Ekonomik Topluluğu'ndan (AET) Avrupa Birliği'ne (AB) yapılan isim değişikliği bunu anlatmaktadır.

2.1.1.4 Avrupa Merkez Bankası (AMB) Yönetimi ve Etkinliği

Avrupa Merkez Bankası (AMB) internet sitesinde AMB'nin esas görevi, Euro'nun alım gücünü muhafaza etmek ve Euro bölgesinde fiyat istikrarını sağlamaktır demektedir.

AMB'nin temelleri Maastricht kriterleriyle atılmıştır. Merkez bankası kuruluncaya kadar Avrupa Birliği Ülkeleri Merkez Bankalarını düzenlemişler ve 1995 yılından itibaren bağımsızlıklarını bırakma kararı almışlardır. Bu şekilde Avrupa Para Enstitüsünü kurarak merkez bankasının kuruluşuna hazırlık yapılmasını sağlamışlardır. 1 Ocak 2002 tarihi itibari ile tek paraya geçilmesi süreci tamamlanmış ve Lizbon Antlaşması ile AMB bir AB kurumu olarak görülmeye başlanmıştır.

Avrupa Merkez Bankası Avrupa Para Birliği'nin oluşturulmasından itibaren 1 Haziran 1998'de faaliyete başlamış, yeni para birimi Euro'da, 1 Ocak 1999'da bankacılık işlemlerinde kullanılmaya başlanmış ve 1 Ocak 2002'de tedavüle çıkarılmıştır. Euro'yu kabul eden devletler, 'Euro sistemi' veya 'Euro bölgesini' oluşturmaktadırlar. Tüm AB üyeleri ise 'Avrupa Merkez Bankaları Sistemini' meydana getirmektedirler (www.ecb.europa.eu,2019).

AMB tüm ulusal politik baskı ve etkilerden uzak olarak çalışmaktadır. Üye ülkeler, bu ülkelerin merkez bankaları veya başka kurumlar merkez bankasının karar alma mekanizmalarını etkileyememektedir. Bu işlemi merkez bankası özellikle Euro'nun istikrarının sağlanmasında emisyon hacmini dengeleyerek veya uluslararası fiyat trendlerini izleyerek yapmaktadır (Palabıyık- Yıldız; 2007:56).

Avrupa Merkez Bankası, ayrı bir hukuksal kişiliğe sahip tamamen özerk bir Avrupa Birliği organıdır. Bankanın görevi, para birimi olarak Euro'yu kullanan AB

üyesi devletlerden oluşan Euro bölgesinde fiyat istikrarını sağlamaktır. Bunu üye ülkelerin merkez bankaları ve Avrupa Merkez Bankası'ndan oluşan Avrupa Merkez Bankaları Sistemi (AMBS) içinde yapmaktadırlar. Bu bağlamda AB'nin para politikasının tespiti ve uygulanması, döviz işlemlerinin yürütülmesi, üye ülkelerin resmi döviz rezervlerinin tutulması ve yönetimi, ödeme sistemlerinin doğru işleminin sağlanması görevlerinin ifa edilmesi ve Euro bölgesi dahilinde kâğıt para basımına izin verme konusunda tek yetkili kurumdur. Tam bağımsız çalışan Avrupa Merkez Bankası'na, üye devletlerin hükümetleri, hiçbir biçimde müdahale edemez ve etkileyemezler. Buna rağmen banka, AB üye ülkeleri hükümetleri ve merkez bankaları ile yakın bir iş birliği halinde çalışmaktadır.

Avrupa Merkez Bankası, Avrupa Birliği'nin para politikalarını oluşturma ve yürütme döviz operasyonlarını yönlendirerek ödemeler sisteminin doğru çalışmasını sağlamakla görevlidir. Bankanın Merkezi Frankfurt'tadır. Ayrıca Euro'yu üye devletlere ihraç etmek ve korumakla görevlidir. Bankanın görevleri arasında ayrıca üye ülkelerde fiyat istikrarını sağlamak ve faiz oranlarını belirlemek de yer almaktadır (www.ecb.europa.eu, 2019).

AMB Yönetim Kurulu: AMB'nin en üstündeki karar organıdır ve Yönetim Kurulu üyeleri Euro'ya katılan üye ülkelerin ulusal merkez bankası başkanlarından oluşmaktadır. AB'nin para politikasını belirlemek ve ayrıca para politikasının uygulamasına yönelik kuralları da belirlemekle görevlidir (<http://www.tcmb.gov.tr>).

2.1.1.5 AMB'nin Küresel Para Piyasalarına Etkileri

2008 yılında yaşanan küresel ekonomik krizi finansal piyasaların parçalanmasına neden olan ve Euro'nun istikrarını baltalayan bir devlet borç krizi izlemiştir.

Borç Krizi için AMB standart ve standart dışı para politikası müdahalelerinin değişen bir kombinasyonu ile cevap vererek politika faiz oranlarını sıfıra yakın veya

hemen altına düşürerek karşı tarafa yeterli refinansman sağlamıştır. Bu olağanüstü para politikası eylemleri, çok zayıf para ve kredi dinamikleri ve baskılanmış Euro bölgesi üretim artışının görünümü ve orta vadede düşük fiyat baskısı ile tutarlıdır.

Geriye dönüp bakıldığında MB piyasa yapıcıları için son çare borç veren iki klasik merkez bankası rolünü başarıyla üstlenmiştir. Bankanın bu dengeleyici müdahaleleri finansal parçalanma tehdidini önlemiş ve banka bazlı ve piyasa bazlı kredilerin tüm Euro bölgesi ekonomisine akışını artırmış ve önemli bir parasal uyararı iletmesini sağlayarak deflasyonist kuvvetlerin tutulmasını engellemiştir.

Euro bölgesinin çoğunlukla banka temelli bir finansal yapıya sahip olması, zayıf kredi kuruluşlarının bilançolarını hızlı bir şekilde tamir etmesi ve yine koruyucular ve yatırımcılar arasında güvenilir araçlar olarak hareket edebilmesi hayati önem taşımaktadır. Dahası, savunmasız hükümetler, kamu maliyesinin sürdürülebilirliği konusunda pazar güvenini yeniden kazanmak zorunda kalmıştır.

2.1.1.6 Brexit ve Avrupa Birliği

AB 23 Haziran 2016 tarihinde yapılan referandumda İngiliz Halkı Avrupa Birliği'nden %52'ye %48 oranında oy ile ayrılma kararı almıştır. 29 Mart 2017 tarihinde ise İngiltere, Avrupa Konseyi ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğundan ayrılma niyetini resmi olarak Avrupa Konseyi'ne bildirmiştir. Avrupa Birliği Anlaşmasının 50. Maddesi gereği belirtilen prosedürler ışığında 2 yıllık çekilme süreci başlamıştır. Çekilme görüşmeleri sırasında çekilen üye ülkeyi temsil eden üye Avrupa Konseyi'ne veya Konseye katılmamaktadır. Komisyon, Komisyonu Baş Müzakereci olarak temsil etmek üzere Michel Barnier'i atayarak müzakereleri hazırlamak ve yürütmek için onun önderliğinde bir görev gücü kurmuştur. AB 29 Nisan 2017'de ve 22 Mayıs 2017 tarihinde İngiltere ile müzakerelerin başlamasına ve ilk müzakere direktifleri setine izin veren bir kararı kabul etmiştir. Bunlar açık bir yapı ve müzakerelere birleşik bir AB yaklaşımı sağlamıştır. Avrupa Parlamentosu,

(Withdrawal Agreement) Çekilme Anlaşmasının onaylanması için de temel ilkeleri ve koşulları belirlemiştir (General Reports on the Activities of EU, 2018). İngiltere’de 19 Haziran 2017 seçimlerinin ardından resmi müzakereler başlamıştır.

17 ay süren yoğun müzakerelerin ardından 14 Kasım 2018’de, Komisyon ve İngiltere müzakerecileri, İngiltere’nin AB’den düzenli olarak çekilmesi şartları konusunda Çekilme Anlaşması’nı ve 22 Kasım’da Gelecek AB’nin çerçevesini belirleyen Siyasi Beyanı kabul etmişlerdir. Avrupa konseyi 25 Kasım 2018’de İngiltere Çekilme Anlaşmasını resmen onaylamış ve Politik Beyanı kabul etmiştir. Gelecekteki ilişki çerçevesinde bu anlaşma yasal kesinlik ve Brexit’in belirsizlik yarattığı Birlik çıkarlarını koruma konusunda Avrupa Konseyi kurallarına tam olarak uymaktadır (General Reports on the Activities of EU, 2018).

Brexit (Çekilme) Anlaşması ayrıca üç protokol de içermektedir:

- İrlanda’ya ve Kuzey İrlanda’ya yasal olarak hükmedilen bir protokol
- Kıbrıs’taki Egemen Alanlar hakkında, bu alanlarda yaşayan ve çalışan Kıbrıslıların çıkarlarını koruyan bir protokol;
- Çekilme Anlaşmasında vatandaşların hak hükümlerinin uygulanmasına ilişkin olarak İspanya ve İngiltere arasında yakın iş birliği sağlayan ve bazı politik alanlarında yetkili makamlar arasında idari iş birliğine ilişkin bir protokol olan Cebelitarık konusunda bir protokol.

23 Haziran’da yapılan Brexit oylaması sonucu İngiltere’nin, Avrupa Birliğinden çıkış kararı alması Japon Yen’i için aşırı miktarda talep yaratmıştır. Piyasaların Yeni, güvenli liman olarak görmesi talep fazlası satın almalara sebep olmuş fakat bu Japonya için olumlu bir gelişme olmamıştır. Çünkü Birliğin en son isteyeceği Japon Yeninin güçlenmesidir. Enflasyonist baskının çok olması ülkenin

içerisindeki parayı da talep doğrultusunda dış piyasalara çekebilir, bu da halkın ülkede alım maliyetlerinin artmasına sebep olabilir.

İngiltere için AB üyeliği dış ticaret yaparken istikrarlı ilişki kurulmasını ve maliyetlerin azaltılmasını sağlamaktadır. Her ne kadar Euroskeptics (Avrupa birliğini eleştiren ve ona karşı olanların siyasi görüşü) düşüncede olanlar yararı konusunda yetersiz olduğunu savunsalar da üyelik dışındaki ülkelerle yapılan ticaret kısıtlamaları göz önüne alındığında bunun geçersiz olduğu görülmektedir. AB üyeliği, İngiltere'nin diğer üye devletlerle olan ticaretinin büyümesine neden olmuştur. Dolayısı ile İngiltere'nin AB dışında kalması yani üyelikten çıkış zor bir seçim olabilecektir.

İngiltere Birlikten ayrılarak muhtemelen tüm ticari kazanımları kaybetmeyecektir. Bu kesinlikle İngiltere ve Birlik arasındaki müzakere düzenlemesine bağlıdır. İngiltere için Birliğin dışında olduğunda bazı sektörlerde önemli yatırım kaybı kaçınılmazdır. Birliğe üye olmayan İngiltere dünya için üye olduğu zamanki kadar güçlü olmayacaktır. Dış ticarete karşılaşılabilecek engeller, artan maliyetler ihracatçıların olumsuz etkileyecek ve dolayısı ile ülke ekonomisi üzerinde ciddi olumsuz sonuçlara yol açabilecektir.

2.1.1.7 Dünya Ekonomisi İçinde Avrupa Birliğinin Payı

AB birliği günümüzde ciddi zorluklarla karşı karşıyadır. İçeride çok sayıda sorunla uğraşırken, dışarıda uluslararası politikaları kırılgan görünmektedir. AB üye sayısı arttıkça daha heterojen bir yapıya dönüşerek dış ilişkileri daha karmaşık hale gelmiştir. AB zaman içinde çok sayıda ülkeyle çok çeşitli ikili ve çok taraflı anlaşmalar geliştirmiştir.

Uygulamada AB içindeki dış politika üç ana başlık altında görülmektedir: ortak bir AB oluşumu sunmak, yaptırım uygulamak ve inisiyatif almak. Bu yönü ile

AB ülkeleri birlikte çalışıp ve tek bir sesle uluslararası düzeyde konuştukları söylenebilir (Marinescu; 2015:111).

AB'nin dış ilişkileri genellikle ekonomi alanındaki çıkarları çerçevesinde şekillenmektedir. AB ekonomik olmayan hedefleri geliştirmek için ekonomik araçlar kullanmaktadır. Bu araçlar genellikle: Küresel ısınmaya karşı mücadele (Kyoto Protokolü) ile ilgili anlaşmalara uyan ülkelere artan yardım ve teröre karşı mücadelede veya barış süreçlerine (Filistin) destek verenlerle iş birliği şeklinde olmaktadır (Marinescu; 2015:113).

Dünyanın en büyük entegre pazarı olan AB, uluslararası üretim, dünya ticareti ve dış yatırımın birçoğunda aktif olan ekonomik bir süper güçtür. AB'nin hem iç hem de dış ticaretinde toplam ticaretin yaklaşık üçte birini oluşturan dünyanın en büyük ticari varlığıdır. AB dünya ticaretinde %15'lik bir paya sahiptir ve AB öncelikle üye devletler arasında ticaret yapmaktadır. AB içi ticaret, Avrupa entegrasyonuna bağlı olarak zaman içinde artan bir pay olan toplam AB ticaret ilişkilerinin %60'ından fazlasını temsil etmektedir (www.tradingeconomics.com. Kasım 2018)..

Euro Bölgesi ekonomisi, 2018'in son üç ayında çeyrek bazda %0,2 oranında büyümüştür. Alman ekonomisi Ekim-Aralık döneminde durmuştur. İtalya, 2013'ün başından beri ilk kez resesyona girerken, Fransa ve İspanya bloğun büyümesini desteklemeye devam etmektedir. Euro Bölgesinde GSYH Büyüme Hızı, 1995'ten 2018'e kadar %0,39, 1997'nin ikinci çeyreğinde tüm zamanların en yüksek seviyesi olan %1,30'a, 2009'un ilk çeyreğinde ise %3'e düşmüştür (www.tradingeconomics.com. Kasım 2018).

Avrupa Birliğinde ekonomik aktivitede gözlenen pozitif eğilimin önümüzdeki dönemde hızının azalarak sürmesi beklenmektedir. 2017 yılında tahminlerin üzerinde

%2,3 oranında büyüyen AB ekonomisi 2018 yılında %1,9 büyümüş, 2019 yılı için %1,5 olarak büyümesi tahmin edilmektedir.

Euro Bölgesi'nde gözlenen ekonomik iyileşmenin itici gücü olan tüketim harcamalarının da 2018 ve sonrasında hızının azalarak sürmesi beklenmektedir. Tüketici harcamalarındaki bu yukarı yönlü trendin temel sebebi son dönemde uygulanan yapısal reformlar sayesinde istihdamda gözlenen artıştan kaynaklandığı düşünülmektedir. Tüm bu iyileşmeye rağmen Avrupa Birliği'nde işsizlik oranının 2019 yılında dahi %7 gibi yüksek bir düzeyde tahmin edilmesi, refah ve tüketici harcamaları üzerinde etkide bulunabileceği anlamına gelmektedir.

AB'de kriz kaynaklı mali ve finansal kırılganlıklar, olası varlık balonları, düşük faiz ortamına ilişkin normalleşme süreci ile küreselleşme ve ticarete daralma kapsamında yeterli yapısal reformların uygulanamaması orta vadede ekonomik büyüme hızında yavaşlamaya neden olmaktadır. Keza ekonomiye yansımından kaynaklı olarak 2018 yılında 2019 için büyüme tahmini %1,9 dan %1,5'e düşürülmüştür.

Milli gelire en çok katkısı yapan başta hizmet sektörü olmak üzere, teknoloji, medya ve eğlence ile finansal hizmetler tarafında büyüme beklenmektedir.

2.1.2. Amerika Birleşik Devletleri

Amerika Birleşik Devletleri ekonomik büyüklüğü ve siyasi bir güç olması sebebi ile uzun zamandır dünya konjonktürüne yön vermektedir. 2008 yılında olan küresel krizin ana aktörü olması dolayısıyla pek çok ekonomik krizde dolaylı veya direkt olarak rol oynadığını söylemek doğru olacaktır.

Dünyanın süper gücü ABD'nin dünya ekonomisi ve siyaseti üzerinde önemli bir etkisi olduğu herkes tarafından kabul edilmiştir. Günümüzde tüm para piyasası aktörleri para politikalarını Amerikan Merkez Bankası Fed'in açıklayacağı faiz oranlarına göre şekillendirir olmuşlardır. Amerika'nın genişlemeci para politikası veya genişlemeyi bitirdiğini açıkladığı para politikası uygulamaları tüm dünya tarafından takip edilmesinin arkasında büyük bir ekonomik güç olması yatmaktadır.

Amerika Birleşik Devletleri ekonomik ve siyasal tavırlar konusunda dünyayı domine etmeye devam etmektedir. Yakın zamanda Kuzey Kore ile yaşadığı siyasal gerilim, gelişmiş ve gelişmekte olan piyasalarda ciddi dalgalanmalara sebep olmuştur. Öyle ki yaşanan bu kriz Altın onsunu son yılların en yüksek seviyelerine çıkarmıştır. Altının bu kadar yükselmesindeki ana sebep ise kriz ve savaş dönemlerinde güvenilir tek emtia olmasından kaynaklanmaktadır.

Sonraki dönemde Çin ile başlattığı ticaret savaşı, karşılıklı gümrük vergilerinde yaptıkları artışlar tüm piyasalar tarafından endişe ile takip edilmesi yanında etkileri de sürmektedir.

2.1.2.1 1929 Buhranı Öncesi ve Sonrası Amerikan Ekonomi Politikaları

I. Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan olaylar, Büyük Buhrana sebep olan en önemli nedenleri oluşturmaktadır. Savaş bitişinde ABD'nin süper güç olması ile birlikte tüm dünyaya etki etmeye başlamıştır. Amerika dışındaki diğer ülkeler ise Birleşik Krallık ve Almanya olmuştur.

İngiltere savaşa kadar dünyadaki egemen güçlerden biriydi ancak savaş bittiğinde ABD'den aldığı borçlarla kanayan bir devlet halindedir. Borçlar nedeni ile yeniden kurulan altın standardı poundun değer kazanmasına ve İngiltere'nin

ihracatının azalmasına sebep olmuştur. İhracatın azalması ise daha fazla altının dışa akmasına ve yeniden borçlanmaya sebep olmuştur.

Amerika ise 1924 – 1929 yılları arasında kazandığı ihracat fazlası ile dünyanın net kredi vereni olmuştur. Bu sırada yeni endüstrilerin gelişmeye başlaması ve talep fazlalığı borsayı spekülatif hale getirmiştir. Buna bağlı olarak 1928 yılında Amerika’da bankalar verdiği kredileri, New York Borsası için geri çekmek mecburiyetinde kalmıştır.

Amerika’da 1920’lerde borsa dışında ekonomisi oldukça iyi durumdadır. Üretim ve istihdam oranları yükseliyor; ücretler çok yükselmiyor ve fiyatlar istikrarlı seviyededir. Ülkede aşırı fakirler olmasına karşılık halkın büyük bölümü varlıklılardan oluşmaktadır. Amerikalılar minimum fiziksel çaba ile zengin olmaya çalışmaktadır. Bu durumun en iyi kanıtı ise 1926 yılında Florida’da meydana gelen gayrimenkul alımlarındaki aşırı yükseliştir. Bu durum tam olarak klasik bir spekülatif balonun tüm özelliklerine sahip bir durumdur. Florida’da kış koşullarının iyi olması taşımacılıkta yaşanan sorunların çözülmesi gibi nedenler ile gayrimenkul fiyatlarının yakın zamanda yükseleceği düşünülmüş 1928 yılında yaşanan kasırga sonrasında binlerce evin hasar görmesine ve deniz suyunun yatları parçalayıp sokaklara taşmasına sebep olması sonucu alınan gayrimenkuller hızla satışı başlamış, gerçek değerinin çok altına satılmasıyla bu spekülatif balon patlamıştır.

Büyük buhranın ikinci sebebi kötü yapılanmış bankacılık sistemidir. Üçüncü sebebi ise Başkan Herbert C. Hoover’ın ekonomi yönetiminin tecrübesizliğidir. Hoover yönetimi o dönemin liberal anlayışı gereği minimum devlet anlayışını savunmaktadır. Hükümetin sıkı para politikası sebebiyle altın standardından vaz geçmemesi ve para basmaması ekonomide bir süre sonra para bulunmaması nedeni ile ekonomik faaliyetler durmuş, işsizlik artmış ve reel sektör daralmıştır.

1929 yılı Ekim ayına kadar borsa sürekli yükselmiştir. Krizi tetikleyen sebepler ile borsa düşmeye başlayınca birkaç büyük hisse senedi düşüşe geçmiştir. Yabancı yatırımcılar da ellerindeki kağıtları çıkarınca borsa batmıştır. Birkaç gün içinde birçok banka batmış ve binlerce insanın mal varlığına el konulmuştur. Buhranın etkileri 2. Dünya Savaşına kadar sürmüştür.

Sonraki Başkan Franklin Roosevelt New Deal adı altında bir ekonomik program açıklamıştır. Roosevelt'in para politikası o zamanlar pek çok kişi tarafından tuhaf olarak görülüyor; hatta Keynes bile altın alım politikasını “anlaşılmaz altın standart” olarak nitelendirmiş ve daha ileri bir bakış açısı bu kararı değiştirmemiştir. Bu para politikası ABD'nin toparlanması için hiçbir şey yapamamış ve Amerika'nın alacaklarındaki dengesizlik sorununu göz ardı etmesi döviz ve ticaret bloklarındaki eğilimi güçlendirmiştir (Flandreau- Holtfrerich- James; 2003:131).

Büyük Buhranın önemli neticelerinden biri finans sektöründe ortaya çıkmıştır. 1946 yılında Bretton Woods'da yapılan anlaşma ile altın standardı uygulaması tamamen ortadan kaldırılmış yerine Altın Kambiyo Standardına geçilmiş ve tüm para birimleri dolara endekslenmiştir. Bu anlaşma ile ayrıca, Uluslararası Para fonu (IMF) ve Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası (IBRD)'nin kuruluşu yönünde karar alınmıştır. Büyük buhranın iktisat teorileri açısından diğer önemli neticesi ise Klasik yaklaşımın yerini Keynesçi görüşe bırakmış olmasıdır.

1944 Bretton Woods sözleşmesine göre uluslararası piyasalarda geçerli olacak para birimi Amerikan doları olmuş, Amerikan doları da altına endekslenmiştir. Devletler rezervlerinde bulunan dolar karşılığı altını, ABD taahhüt etmiştir. 1950'lerden sonra artan likidite ihtiyacı karşısında ABD'nin altın üretim hızı yeterli olmamıştır. 1960'larda dünyadaki toplam dolar arzının Amerika'nın elindeki altın stoklarını aşması üzerine 15 Ağustos 1971'de ABD, Bretton-Woods kararlarından ayrıldığını ve doları dalgalı kura bıraktığını açıklamış ve sonrasında İngiltere ve diğer gelişmiş devletler de para birimlerini dalgalı kura geçirmişlerdir.

Ancak dolara endeksli olan petrol fiyatları ve dolardaki düşüş, petrol ihraç eden devletlerin gelirini azaltmıştır. Bu yüzden petrol ihraç eden devletler, petrolü altına endeksleyerek üretimi azaltmış bu durumda petrol ithal eden devletlerde petrol fiyatlarının aşırı artışına (dalgalanmasına) ve devamında Petrol krizine neden olmuşlardır.

1973 de Arap İsrail Savaşı sırasında OPEC İsrail'i destek veren devletlere petrol yasağı uygulamaya başlayınca 2. Petrol şoku yaşanmıştır. Yaşanan petrol darlığı piyasaları sarsmış ve New York Borsası ciddi oranda düşmüştür. Bu şok, birincisi ile kalkınmaya başlayan Arap Ülkelerinin kalkınmasında önemli rol oynamıştır. Arap ülkeleri ellerindeki paraları ABD, Avrupa ve Japonya'daki bankalara yatırmış finans sektörüne yönelmişlerdir. Bu durum gelişmekte olan ülkeleri çok etkilemiş ve gelişmekte olan ülkelere borç almaya başlamış ve krizden daha az etkilenmişlerdir. 1978 yılında İran- Irak savaşı 3. Petrol şoku yaşanmasına dolayısı ile para ve reel sektörün dalgalanmasına sebep olmuştur. Üstüne Amerika'nın enflasyon ve cari açığa müdahale etmek için faiz oranlarını daha önce hiç görülmedik düzeylere yükseltmesi, 1970'li yıllarda düşük (hatta negatif) reel faizler ile borçlanan gelişmekte olan devletlerin borç anapara ve faiz yükümlülüklerini sürdüremeyecekleri miktarda artması ile sonuçlanmıştır. 1980'e gelindiğinde ise gelişmiş devletler gelişmekte olan devletlere borç vermeyi bırakmışlardır. 1982'de ise Meksika'nın moratoryum ilan etmesini izleyen zamanlarda 34 gelişmekte olan ülkenin borçlarını ödeyemez hale gelmesi ile uzun süre devam edecek borç krizini yaşamaya başlamışlardır. Bu kriz gelişmiş devletlerde yüksek enflasyona ve resesyona neden olmuş 1980'lerin ikinci yarısına kadar sürmüştür.

OPEC krizinin en önemli sonucu Keynesçi kuramın stagflasyonu öngörmeden yoksun olması ve krize engel olamamasıdır. Yeni Klasik İktisat yaklaşımı politikaları doğmasına sebep olmuş, devletlerin belirli bir iş alanına veya

kesimde kısıtlamaları azalttığı veya kaldırdığı dönem başlamıştır. Devletin hacmini azaltması amacı ile kamu harcamaları kısılmış ve kamu hizmetleri küçültülmüştür.

Avrupa ve Doğu Asya güçleri, Orta Doğu'daki petrol ve doğalgaz rezervlerine ABD'den çok daha fazla bağlıdır. ABD son on yılda petrol ithalatını daha geniş bir yelpazede çeşitlendirmiştir. ABD hükümetinin çeşitli idareleri, petrolün bir meta olarak stratejik öneminin farkında olduğundan Orta Doğu ile ilgili kaygıları öncelikle kendi petrol şirketlerinin (ve ilgili sanayi kollarının) ticari faydaları için değildir. Amaçları egemen güç olarak, 2003 Irak Savaşı gibi eylemlerde büyük miktarda para harcadıkları ve ekonomik olarak ödeme yapmadıklarında enerji kaynaklarının kazanılmasını düzenleyen şartları ve kuralları belirleyebilmektir. Bu arenadaki üstünlük, varsayımlar doğrultusunda, dünyanın önde gelen para birimlerine sahip olmak gibi kontroller ile diğer alanlarda da baskınlığı desteklemektedir (Ten Brik; 2014:212).

ABD, Çin ve Rusya arasındaki Avrasya Kıta Kıyıları boyunca nüfuz ve etki alanları üzerindeki rekabet zaman zaman şiddetli bir hal almıştır. Sovyetler Birliği dağılmasından sonra bu bölgelerin Doğu Avrupa'dan Kafkasya'ya ve Orta Asya'ya yayılmasıyla kendisini jeopolitik bir yeniden yapılanma sürecinde bulmuştur. 1991 yılına kadar bölgede mevcut devletlerin on dördü aslında Sovyetler Birliği ülkesidir.

1991'de dünyanın en büyük bölgesel devleti olan Sovyetler Birliği'nin parçalanması, Avrasya'nın tam ortasında bir kara delik yaratmıştır. Amerika için bu yeni ve şaşırtıcı jeopolitik durum çok önemli bir zorluk olarak ortaya çıkmıştır.

2000 yılından itibaren Fed faiz oranlarını düşürmeye başlamış ve derecelendirme kuruluşlarının yüksek risklere rağmen güvenilir diye not vermesi ile bireyler yanlış yönlendirilmiştir. Fed bu faiz düşürme eylemini 2004'e kadar devam ettirmiş, 2004'ten sonra enflasyonist kaygılardan dolayı kademeli olarak faiz

artırmaya başlamıştır. Bu artışlar sebebi ile değişik faizle borçlanan Mortgage kredisi kullananlar borçlarını ödeyemez olmuş evlerini satmaya başlamıştır. Ev satışları fiyatları düşürmüş 2006 da önce yavaş ve 2007 de ise sürat ile düşen ev fiyatları krize neden olmuştur. Bu kriz dünya borsalarında satışa neden olmuş, ABD mali sektöründe başlayan kriz banka kurtarma operasyonlarıyla daha da derinleşmiştir.

Finans piyasasında yaşanan 2008 krizinden önce piyasada, pek çok finansal kurum mevcuttur. Sektörde denetim için Federal Mevduat Sigorta Kurumu (FDIC) kurulmuş, bankalardan sigorta fonu olarak denetimi yürütmektedir. Aldığı bu fon ile durumu zorda olan bankaların başvurması halinde onları kurtarmak için kullanmaktadır. Ancak Kurum bankalar dışında hiçbir finans kurumunu denetleme yetkisine sahip değildir. Bu durum denetlenen bankalar yanında denetlenmeyen bankaları da ortaya çıkarmıştır. Bir diğer sorun piyasada yaşanan menkulleştirme faaliyetleridir. Bankaların, ipotek kredilerin değerine bağlı olarak yeni finansal araçlar meydana getirmesi ve iç ve dış piyasalara arz etmesine dayalı bir finansman modeline menkul kıymetleştirme denmektedir. Buradaki amaç ipotekli kredilerin riskini minimize etmektir. Fakat bir süre sonra kontrolden çıkarak finans piyasasında, yüksek risk ve yüksek faizli (subprime) ipotekli mortgage krediler çoğunlukta olmak üzere ipotek krediler hızla menkul kıymetleştirilmiştir. Konut piyasasına fon akışı artmış ve bazı standartların gevşetilmesi de subprime kredilerin artmasına sebep olmuştur. Düşük faizli konut kredisi bireyleri ev sahibi olmaya yöneltmiş, banka ve kredi kuruluşları kredi geçmişi uygun olmayanlara dahi kredi vererek buna sebep olmuşlardır. Konut fiyatlarının sürekli artması, kredi veren kuruluşların daha fazla kredi vermelerine sebep olmuş, artışın devam edeceği görüşü derecelendirme kuruluşlarıyla da desteklenince bireylerin kredi talepleri de artmıştır (Ay- Uçar; 2015:16-18).

2.1.2.2 Amerikan Merkez Bankası Politikaları ve Para Piyasalarına Etkileri

Amerikan Merkez Bankası (Fed- Federal Reserve) FED, özel ve özerk bir yapısı bulunmaktadır. Banka vergi ödemeyen, para basabilme kabiliyeti olan, yurtdışında banka açabilen, kendi devletine borç verebilen bir kurumdur. Fed, para arzını, faizleri, fiyat artışlarını ve düşüşlerini kontrol edebilen ve statüsü gereği kimseye hesap vermeyen bir kurumdur.

Ancak burada önemli olan küresel bir gücü olan bu bankanın aslında sekiz bankanın ortak kurduğu ve yönetmesi tartışma konusudur. Fed'in hissedarları bankacılık sektörüdür. Başkanını ABD Başkanı atamakta ve senato tarafından onaylanmaktadır. Amerikan Merkez bankasının görevleri şunlardır:

- Tam istihdamı sağlamak ve fiyat istikrarını korumak için para politikasının uygulanması.
- Finansal sistemin istikrarının sağlanması.
- Bankacılık sisteminin güvenliği, izlenmesi, denetlenmesi.
- Piyasalarda çıkabilecek sistematik şokları kontrol edilmesi.
- Hükümete, halka, finansal kurumlara finansal hizmetler sağlanması, danışmanlık yapılması.

Amerikan Merkez Bankası son yıllarda küresel olarak en çok konuşulan ve takip edilen bir finansal kuruluş haline gelmiştir. Bunun nedeni hem ABD hem de global anlamda çok güçlü ve önemli bir kurum olmasıdır. Dolayısı ile parasal genişleme veya parasal genişlemeyi durduracağına yönelik açıklamaları faiz oranlarını artırması veya azaltması dahi dünyada geniş yankı bulmaktadır. Faiz oranlarını artıracığı ve parasal genişlemeyi durduracağı açıklamaları en çok gelişmekte olan ülkelerde ve yükselen piyasalarda (Emerging Markets) olumsuz beklentilere ve finansal sorunlara sebep olmaktadır. Dolayısıyla hal böyle olunca

hassas ve zayıf olan gelişmekte olan ülkeler ve yükselen piyasalar mali yapıları gereği Fed'i yakından izlemektedirler.

Yakın bir geçmişte, 2008 yılında mali krizlerin başlamasının ardından Fed, bir dizi yeni para politikası aracı getirmiştir. Kriz sırasında finansal piyasaların işleyişini desteklemeyi ve Fed'in bilançosunun boyutunu ve kompozisyonunu değiştirerek ekonominin durgunluktan kurtulmasına yardımcı olmayı amaçlamıştır. Bu yeni politika araçları, federal fonların oranı hedefi gibi geleneksel politika araçlarının sifıra yakın bir zamanda sınırlandırıldığı son çare olarak gelmiştir. Niceliksel gevşetme olarak adlandırılan bu yeni politika aracı; finansal kurumlara borç verme, kilit piyasalara likidite sağlama ve daha uzun vadeli menkul kıymetler almaktan oluşmaktadır.

İlk ikisi kısa vadeli borç verme faiz oranlarını düşürmeyi hedeflerken, üçüncüsü uzun vadeli borç verme faiz oranlarını düşürmeyi amaçlamaktadır. Borç verme oranlarının düşürülmesiyle, tüketici ve işletme harcamalarını arttırması ve böylece ekonomiyi canlandırması beklenmiştir (www.federalreserve.gov).

Son yıllarda Fed, para politikası oluşturma çerçevesinde önemli değişiklikler yapmıştır. Bu değişiklikler Federal Açık Piyasa Komitesinin (FOMC) politika hedefleri hakkında bilgi sağladığı ilk kez hedef olarak sayısal bir hedef belirleyen Uzun Dönemli Hedefler ve Para Politikası Stratejisi Beyanı (FOMC, 2012) Ekonomik Projeksiyonlar Özetinin (Summary of Economic Projections- SEP) tanıtımı ve Komite'nin yayınlanması boyunca ilerlemesinin netliği konusunda bir dizi iyileştirme içermiştir (IMF, Economic Review,2015:23).

FED' in para politikası uygulaması ve sonucundaki hedefi, aylık tahvil alım miktarlarını, kademe kademe, zaman ve duruma göre uyumlu hale getirerek azaltmak ve sonunda sıfırlamaktır. Bu işlemi de istihdam raporlarıyla ilişkili olarak

düzenleyeceğini açıklamıştır. İstihdam raporlarının kötü çıkmasının ötesinde global anlamda özellikle gelişmekte olan devletler içinde bulunan yükselişte olan piyasalar ülkelerindeki para birimlerinin ciddi değer kaybetmesi para ve maliye politikalarındaki sürpriz dalgalanmalar ve müdahale araçlarının devreye top yekûn sokulması ve hatta faiz oranları üzerinde istikrarsız ve sebepsiz oynamalar bu ülkelerde çok ciddi menfi iktisadi ve mali etkilere neden olabilmektedir.

Fed senede iki kez kongreye sunulmak üzere rapor hazırlamaktadır. Bu rapor para politikası detayları içermesi sebebiyle dünya ekonomisi açısından çok önemlidir. Tüm bu rapor ve zaman dizinsel açıklamalar göstermektedir ki sadece FED Başkanı değil üye 12 eyalet Fed Başkanlarının da verdiği demeçler, ileri sürdükleri görüşler, açıklanan raporlar, gelecekte FED politika beklentisi tercihleri gibi konular, global anlamda, yakından merakla ve ilgi ile takip edilmektedir. Ülkelerin bu izlenimler ve değerlendirmeleri kendi para ve maliye politikalarının oluşturulmasında çok etkili olmaktadır (Yılmaz- Alganer; 2014: 59-71). Dünyanın en büyük ekonomisinin para politikalarını yöneten Amerika Merkez Bankası (FED), global finans piyasaları bakımından büyük bir ehemmiyeti bulunmaktadır. ABD ekonomisinin ölçeği ve uyguladığı para politikalarının varlık fiyatları üzerindeki etkisi ve Dolar'ın global ticaretteki yeri nedeniyle FED, yatırımcıların yakından takip ettiği piyasa katılımcılarının yatırım kararı alırlarken son derece etkili merkez bankaları arasında ilk sırada yer almaktadır.

2.1.2.3 Amerikan Başkanları ve Para Politikalarına Etkileri

Daha önce Amerikan Merkez Bankasının bağımsızlığından bahsedilmişti ancak bankanın hali hazırda yapısı gereği özerk olmadığını söylemek doğru olacaktır. Ayrıca kuruluşundan bugüne dünya ve ABD ekonomisinde yaşanan krizler ve şoklar bankayı siyasi etkilere maruz bırakmıştır.

Fed'in politikaları önemli olaylar sonucunda bu süreçte bir evrim geçirmiştir. Kongre 1913'te banka sisteminin kontrolünü güçlendirmek ve bir önceki yüzyılda belli dönemlerde ortaya çıkmış olan banka şoklarını engellemek amacı ile Federal Rezerv Sistemi'ni kurmuştur. 1930'larda yaşanan Büyük Bunalım sonucu Kongre rezerv oranlarını değiştirmek ve sermaye piyasası marjlarını (bireylerin kredi ile hisse senedi aldıkları zaman yatırımları gereken para miktarı) düzenlemek için Fed'i yetkili kılmıştır.

2. Dünya Savaşı sırasında ise Fed politikasını hazinenin düşük faizle borç alabilmesini sağlamaya bağlı tutmuştur. Sonrasında hükümetin Kore Savaşı finansmanı için hazine bonosu satmaya başlaması Fed'in bono fiyatlarının düşmemesi için alım yapmasına sebep olmuştur. Fed 1951'de para politikasının hazinenin finansmanına bağlı olmaması hususunda Maliye Bakanlığı ile anlaşma yapmıştır.

1950'lerde Başkan Dwight D. Eisenhower'ın mali bakımından muhafazakâr yönetimi boyunca Fed fiyat istikrarı sağlanmasını ve parasal büyümenin sınırlandırılmasını vurgularken; 1960'larda daha liberal başkanların görev yaptığı dönemde dikkatini tam istihdam ve ekonomik büyüme üzerinde yoğunlaştırmıştır.

Fed 1970'lere gelindiğinde hükümetin işsizlikle mücadelesine destek olarak kredilerin hızla artmasına izin vermiştir. Buna karşılık enflasyonun ekonomiyi alt üst etmesinde merkez bankası 1979'dan itibaren aniden sıkı para politikası yürütmeye başlamıştır. Bu politika para arzındaki artışı başarılı bir biçimde durdurursa da 1980'de ve 1981-1982'de büyük daralmalara katkıda bulunmuştur. Buna karşı enflasyon reel olarak yavaşlamış ve Fed 1980'lerin ortalarına gelindiğinde yeniden sağlamcı bir büyüme politikası yürütmeye başlayabilmiş fakat, hükümetin bütçe açıklarını kapatmak amacı ile büyük ölçüde borçlanması gerekmesinden dolayı faiz oranları izafi olarak yüksek kalmıştır. 1990'larda bütçe açıkları ortadan kalkınca faiz oranları da zamanla düşmüştür.

2.1.2.4 Amerika'nın Dünyada Ticaret Savaşlarını Başlatması

Özellikle Latin Amerika'da küresel dolar kıtlığı gelişmekte olan piyasa ekonomilerine zarar vermektedir. Kıtılık, ABD'de meydana gelen değişiklikler sonucu ABD'nin ABD'ye geri dönmesinin bir sonucudur.

2.1.2.5 Dünya Ekonomisi İçinde Amerika'nın Payı

Amerika süper ekonomik güç olarak dünya ekonomisi içinde önemli yer tutmaktadır.

ABD, Çin'in önünde dünyanın lider ekonomisidir. 2015 yılında %2,9, 2016'da %1,5 büyümüş ve 2017'de ekonomi %2,3 oranında büyümüştür. Büyüme son çeyrekte ithalatta yaşanan aşırı artış (2016 yılında %1,3 iken 2017 yılında %4'e çıkmıştır) kısmen yavaşlamıştır. Tüketici harcamaları Amerikan ekonomisinin üçte ikisine tekabül etmektedir. 2017 yılında bu rakam düzenli olarak artmıştır ve önümüzdeki dönemde hane varlık seviyesindeki artışın, ev fiyatlarındaki yükseliş ile vergilerde indirim olması ve maaşlara uygulanan zam sayesinde hareketli kalması beklenmektedir. Giderek azalan tasarruf miktarı ise ekonomi için sıkıntı teşkil edebilecektir. 2018 yılında ekonominin zayıf dolar, artan petrol fiyatları ve güçlenen küresel ekonomi sayesinde %2,3 ila %3 arasında büyümesi beklenmektedir.

Tablo 1: Dünya GSYH Büyüme Hızları

	%	%	%
Ülke Grupları/Ülkeler	2015	2016	2017
Dünya	3,5	3,2	3,8
Gelişmiş Ülkeler	2,3	1,7	2,3
ABD	2,9	1,5	2,3
Euro Bölgesi	2,1	1,8	2,3
Almanya	1,5	1,9	2,5
Fransa	1,1	1,2	1,8
İtalya (I)	1,0	0,9	1,5
İspanya	3,4	3,3	3,1
Yunanistan	-0,3	-0,2	1,4
Japonya	1,4	1,0	1,7
Kanada(I)	1,0	1,4	3,0
İngiltere	2,3	1,9	1,8
G7 Ülkeleri	2,1	1,4	2,1
Gelişmekte Olan Ülkeler	4,3	4,4	4,8
Rusya	-2,5	-0,2	1,5
Türkiye	6,1	3,2	7,4
Gelişmekte Olan Asya Ekonomileri	6,8	6,5	6,5
Çin	6,9	6,7	6,9
Hindistan	8,2	7,1	6,7
ASEAN-5 (II)	4,9	5,0	5,3
Latin Amerika ve Karayipler	0,3	-0,6	1,3
Brezilya	-3,6	-3,5	1,0
Meksika (I)	3,3	2,9	2,0
Orta Doğu ve K. Afrika	2,4	4,9	2,2

I- 2017 yılı tahminleridir

II- Endonezya, Malezya, Filipinler, Tayland ve Vietnam.

Kaynak: IMF, World Economic Outlook, April 2018.

ABD'de 2017 yılında Cumhuriyetçi Donald Trump Başkan seçilmiştir. Trump, siyasal yaklaşımı ve açıklamaları ile dünyada önemli dalgalanmalara sebep olmaktadır. Trump ABD vergi sistemini toptan değiştirerek vergi reformu ile kurumlar vergisi oranı %35'ten %21'e düşerken gelir vergisindeki en üst dilime uygulanan oran da indirilmiştir.

2017 yılında bir taraftan Çin ile diğer taraftan Kuzey Kore ile söz düelloları devam etmiştir.

2.1.2.6 Amerika- Avrupa Birliği İlişkisi

Son senelerde dünya ekonomisinde yaşanmakta olan geniş çaplı ve hızlı dönüşüm, devleterarası yeni iş birlikleri, bölgesel ticari ittifaklar veya serbest ticaret anlaşmalarını (FTA- Free Trade Agreement) beraberinde getirmiştir. Özellikle 2008 yılında küresel kriz ile başlayan süreçte pek çok gelişmiş ekonomi zayıflamış ve bunun neticesinde dünya genelinde tüm ekonomilerde gerilemeler yaşanmıştır. Bu kriz durumunda doğrudan yabancı sermaye girişlerinde gelişmekte olan yükselen ekonomilerin gelişmiş ülkeleri geçtiği gözlemlenmektedir.

Serbest Ticaret anlaşmaları üye devletler arasındaki ticarete etki eden tarife ve tarife dışı kısıtlamaları kaldırarak ticari avantajlar yaratmaktadır. Ayrıca bu tür anlaşmalar üye ülkeler arasındaki ticaret kurallarını bir adım daha ileriye götürmeye çalışan yeni düzenlemeler de getirmiştir.

AB ve ABD, uzun bir geçmişı olan stratejik bir ortaklık geçmişı bulunmaktadır. Bu ortaklığın ekonomik bağlarda da güçlendirme fikri 1990'lı yıllarda başlamış ve küresel ekonomik kriz ile birlikte hayata geçirilmiştir. Bu fikrin altında Avrupa Birliğinin giderek büyümesi ve güçlü bir ekonomik unsur haline gelmesi yatmaktadır.

2013 yılında ABD Başkanı Obama ve AB adına Komisyon Başkanı Jose Manuel Barosso, birlikte açıklama yaparak AB-ABD arasında geniş bir ticaret imkânı sağlayacak Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı (TTIP) kurmak konusunda anlaştıklarını açıklamıştır.

Kuşkusuz bu kararı vermedeki en önemli faktör, küresel ekonominin 2008-2009 yıllarında yaşanan krizden sonra normalleşememesi ve AB'de yaşanan büyüme ve iş yaratma sorunlarının özellikle kötüye gitmesi olmuştur.

Bir diğerk önemli sebep özellikle Çin ve Hindistan olmak üzere gelişmekte olan ekonomilere karşı AB ve ABD'nin rekabet gücünün giderek azalmasıdır. AB ile ABD arasındaki müzakerelerin başka hiçbir ülkeye veya ülkelere karşı olmadığı ifade edilse de küresel ekonominin gelişmiş ülkelerden gelişmekte olan ülkelere kayan ağırlığındaki artış önemli rol oynamıştır. Son yıllarda küresel ekonomide gelişmekte olan ülkelerin büyümeye katkısı artmış olsa da AB ve ABD küresel ekonomide %30'luk pay ile ekonominin en önemli faktörleri olmaya devam etmektedir.

Bu anlamda, birincisi, AB ve ABD'nin dünya GSYİH'nın yarısına (%46,7) ve dünya ticaretinin yaklaşık üçte birine (%30,4) sahip olduğu ve mütakabil yatırımların toplam değerinin 3,7 trilyon dolar olduğu düşünüldüğünde, TTIP serbest ticaret bölgelerinin kurulması konusunda şimdiye kadarki en önemli girişim olmuştur. Uzun ve zorlu müzakerelerin ardından kurulacak olan güçlü bir TTIP, AB ve ABD için yollar açacak ikisi de küresel ticaret müzakerelerinde pazar payını artıracak ve özellikle gelişmekte olan ülkelere karşı rekabet edebilirlik düzeyinde göreceli olarak güç kaybedeceklerdir. İkinci önemli husus tarafların böyle bir anlaşmaya göre, uzlaşmadıkları veya daha önce yeterli ilerleme kaydedemediği birçok alanda gelişmiş düzenlemeler yaparak küresel kuralları belirleme kapasitelerini ve güçlerini sağlayabilmesidir. Bu bağlamda, müzakerelerin, sınırın ötesinde olarak adlandırılan konuların, ticarete kısıtlama getiren ve sınır çizgisi düzenlemelerini ticarete ve emsal teşkil edecek şekilde belirleyen tarifelerin ötesinde görüşüleceği kapsamlı bir zemine konması beklenmektedir (Ay- Çınar;2106:157-170). Dünyada iki önemli ekonomi ve teknoloji bölgesi olan ABD ve AB, zayıf düşen ekonomilerinin yanı sıra özellikle Çin'in tarafından üretilen sanayi malları ile dünya çapında artan rekabet gücü ve dünya ekonomi merkezinin Asya'ya kayması nedeni ile bu anlaşmayı imzalama zorunluluğu ile karşı karşıya kalmışlardır. Diğer taraftan bu anlaşma, diğer ülke ekonomilerinde çeşitli kaygıların ortaya çıkmasına da sebep olmaktadır.

2.1.3. Uzak Doğu Üçlüsü Çin- Japonya- Kore

Günümüzde küresel ekonomide sadece süper güç oluşuyla ABD'den söz edilmemektedir. Uzakdoğu ülkeleri özellikle Çin, Japonya ve Kore ekonomik, demografik, siyasal güç olarak konuşulur hale gelmişlerdir. Ticaret savaşları konusunun tekrar sıcak gündeme oturmasında Amerika'nın Çin'e uyguladığı gümrük vergilerine karşılık, Çin'in karşı vergiler koyması önemli rol oynamaktadır. Ekonomi gündemi ABD ve Çin arasında süren karşılıklı ticaret hamleleriyle bir süre daha meşgul olacak gibi görünmektedir. 2017 Yılında Dünya %3,8 büyümüş, ABD %2,3 büyümüş Çin ise %6,9 gibi yüksek bir oranda büyümüştür. Çin'in bu büyüme rakamı ve dış ticaret fazlası veren bir ülke olması dolayısıyla sadece Amerika değil birçok batılı ülke tarafından da dikkatle takip edilmektedir.

2017 yılında yaşanan Amerika Kuzey Kore gerginliği dünya ekonomilerinde güvenli liman olan altına yönelimi artırmış altının ons fiyatları son yılların en dalgalı günlerini yaşamıştır.

Japonya bu başlık altında bahsedeceğimiz üç ülke arasında en sakin, derinden ve kendi ekonomisi ile ilgilenen tek ülkedir. Dünya gündeminde ticaret savaşları konuşulurken Japonya büyüme oranlarındaki ve faiz oranlarındaki düşüş ile uğraşmak durumundadır.

2.1.3.1 Çin Büyüyen Ekonomisi ile Dünyayı Domine Ediyor

2010 yılına gelindiğinde Çin'in GSYİH'sı Japonya'yı geçmiştir. Japonya ekonomisi 1990 Yılından beri yavaş büyüme ve deflasyon ile uğraşırken Çin hızlı bir büyüme elde etmiştir. Bu iki ülkenin zıt ekonomik performansı bu güç değişiminin temel itici gücüdür. Küresel ekonomik krizin etkisiyle Japonya %6 küçülürken Çin %9 büyümüştür. Çin'in bölge içindeki bu büyüme performansı heterojen yapıya sahip diğer Doğu Asya ülkelerinde bölgesel iş birliğine yönelime sebep olmaktadır.

Doğu Asya ülkeleri bölgesel iş birliğini bu heterojenliği dikkate alarak, aşamalı bir şekilde sürdürmektedirler. Başarılı girişimlerin örnekleri arasında, ulusal ve bölgesel düzeylerde pazarları geliştirmek için tasarlanan Asian Bond Market Initiative (ABMI) ve üye ülkelere acil likidite sağlamayı amaçlayan Chiang Mai Girişimi (CMI- Chiang Mai Initiative) yer almaktadır (Park- Kim; 2012: 167).

Burada politika yapıcıları temel olarak pazar liderliğini takip etmektedirler. Bunlardan biri, 1990'da %29'dan 2008'de %38'e yükselen bölge içi ticaretin toplam ticarete oranıdır. Bölgesel yatırımların doğrudan yabancı yatırımlara oranı 2000 yılında %14,5'ten 2006'da %27'e yükselmiştir. Yabancı yatırımcılar Güneydoğu Asya'da önemli bir büyüme ve entegrasyon itici gücünü oluşturmuştur (Park- Kim; 2012: 167). 2017 Yılında Japonya %1,7, Kore %2,7 büyümüş, ASEAN5 ise %5,3 büyümüştür. Bölgesel iş birliğini geliştirmek için bölgesel ekonomik entegrasyon gerekli olsa da uygun değildir. Bölgesel iş birliği için kurumları geliştirmek ortak hedeflerin peşinden koşmak için siyasi uzlaşma gerektirir. Çin ekonomisi dünyadaki en büyük ikinci ekonomi haline gelmiştir. Çin ekonomisinin artan önemi böylece uluslararası pazarlarda rekabetçi ilişkilerin yeniden yapılandırmıştır.

Çin'in Yuan'ın uluslararası yapılması politikası, bölgesel mali iş birliği için bir diğer tehdittir. Çin, doların uluslararası sistemdeki asimetrik rolünü küresel finansal krizin bir nedeni olarak görmekte ve uluslararası para sisteminin reformu çağrısında bulunmaktadır. Bu neden ile Yuan'ın kendi başına uluslararası bir para birimi olarak kurulmasına dikkat çekmiştir. 2009 yılında Çin hükümeti Yuan'ın uluslararası yapılması için özel bir görev gücü kurmuştur (Park- Kim; 2012: 168). Çin'in bu planı Japonya için sorun yaratmaktadır. Çünkü tabii ki Japonya Doğu Asya'da lider para biriminin Yen olmasını tercih etmektedir. Asya ülkeleri için iş birliği kurumları oluşturmak bölgesel iş birliği için uyumlu ve dayanıklı bir çerçevede geliştirmek ekonomik açıdan önemli olmuştur.

Çin geç kapitalist kalkınmanın bir değişkeni olarak analiz edilebilir. Bu model, devlet ve özel aktörler arasındaki yakın ilişkiler, büyüme ve rekabete keskin bir yönelim ve dış ve ekonomik politika üzerine agresif bir ulusal odaklanma ile karakterize edilmiştir. Aslında Çin'in ulusal ekonomisi hala eski küresel kapitalizm merkezlerinin yanı sıra ulus ötesi şirketler ve batı ihracat pazarlarına da bağlıdır. 2008 küresel krizini izleyen para birimi ihtilafları, ilgili yerel ekonomiler arasında siyasi kaynaklı çatışmaları göstermektedir. Çin'in çatışmasız entegrasyonunun iyimser bakış açıları, bu neden ile- Doğu Asya'nın bölgeselleşmesi sürecinde oynadığı liderlik rolünün gösterdiği gibi-askeri çatışmalar ve Doğu Asya'da köklü ama küresel bir Çin hegemonyasına geçişi kapsamaktadır (Ten Brink; 2014:221).

Çin için hala kontrol altında tutulması gereken durumlar mevcuttur: örneğin yaşlanmakta olan nüfusu ve azalan işgücü, siyasi sistemin dışa dönüklüğünün azlığı, yüksek sermaye harcamalarına ve kredi büyümesine dayanan bir ekonomide rekabet gibi problemler ile uğraşmaktadır.

2.1.3.2 Japonya Ekonomisi

Japonya II. Dünya Savaşında ağır bir mağlubiyete uğramış olmasına rağmen kısa sürede hızlıca kalkınarak dünyanın önde gelen ekonomik güçlerinden biri durumuna dönüşmüştür. 1980'lerin sonunda Japonya'nın iktisadi gelişmesi o denli göz kamaştırıcı duruma gelmiştir ki, dünyanın en büyük ekonomik gücü olması planlanmaya başlanmıştır. 1990'ların başında Japon ekonomisi büyük resesyona girerek, büyüme oranları düşerek istihdam azalmıştır.

Japonya'nın II. Dünya Savaşı sonrasında gösterdiği ekonomik başarısının sebepleri sonrasında içine düştüğü ekonomik durgunluğun sebebi olmuştur. Japonya istikrarlı siyasi yönetim Keiretsu denilen güçlü devasa şirket grupları ve güçlü bir bürokrasiden oluşan üçlü oluşum bu başarının anahtarlarıdır. Bu üç güç odak noktası arasındaki iş birliği Japonya'nın hayati ve atak kararlar alarak güçlü bir sınai yapıya

kavuşmasını sağlamıştır. Özellikle Keiretsular, kendi grupları içinde oluşturdıkları büyük bankalar aracılığı ile ihtiyaçları olan finansmanı oldukça elverişli koşullar ile elde edebilmiş ve hükümetin ve bürokrasinin de desteği ve himayesi altında hızlı bir biçimde gelişerek pek çok sınai sektörlerde dünyada ön plana çıkılmasını başarmışlardır. Ancak devlet ve bürokrasi tarafından kollanmaları sebebi ile Keiretsu'lar piyasa koşullarından çok grup içi dayanışma mekanizmasına bağlı olarak karar almaya başlamalarıyla Japonya'nın iktisadi itici gücü olmaktan çıkarak giderek katlanılması gereken bir yük durumuna gelmeye başlamışlardır. Gruptaki bankadan istenilen seviyede ve sorgulanmadan kredi alınabiliyor olması keyfiyeti giderek iktisadi kaynakların verimi olmayan projelere yatırılmasına ve geri ödenmesi şüpheli kredilerin verilmesine sebep olmuştur. Gerek tüketim mallarında gerek hizmet sektöründe çok büyük fiyat artışları yaşanmazken, 1990'ların başına gelindiğinde gayrimenkul fiyatlarında beklenmeyen spekülasyon yükselmeler ortaya çıkmış, gayrimenkul ve hisse senedi fiyatlarının suni olarak şiştiği "balon" dönemi 1991 yılında neticelenmiş ve gayrimenkul fiyatları ve hisse senetleri fiyatları müthiş bir çöküş yaşayarak Japon ekonomisi bir resesyon dönemi içerisine girmiştir (Ateş; 2003). Aradan geçen zamanda Japon ekonomisi Japon halkının ekonomiye güvenini azaltmış ve halkı tasarrufa yönlendirmiş fiyatların düşmesine ve ekonomik durgunluğa sebep olmuştur.

Tablo 2: Japonya Ekonomik Görünüm (2014-2018)

Ana Göstergeler	2014	2015	2016	2017	2018
GSYH (Milyar USD)	4.848,73	4.382,42	4.938,64	4.841,22 (e)	4.951,93 (e)
GSYH (Sabit fiyatlar yıllık Değişim %)	0,3	1,2	1,0	1,2 (e)	0,6
Kişi Başına GSYH (USD)	38.143	34.513	38.917	38.282 (e)	39.308
Kamu Bütçe Dengesi (GSYH içindeki Pay %)	-5,1	-3,9	-3,9(e)	-3,7 (e)	-3,1 (e)
Kamu Borcu (GSYH içindeki Pay %)	242,1	238,0	239,2 (e)	239,2 (e)	239,4 (e)
Enflasyon (%)	2,8	0,8	-0,1	1,0 (e)	0,6
İşsizlik Oranı (İşgücünün % olarak)	3,6	3,4	3,1	3,1	3,1
Cari Hesap (Milyar USD)	36,48	135,58	191,02	202,47	210,71
Cari Hesap (GSYH içindeki pay %)	0,8	3,1	3,9	4,2	4,3

(e) tahmini

Kaynak: IMF – World Economic Outlook Database 2016

Dünyanın en büyük üçüncü ekonomisine sahip Japonya, ihracata bağımlılığı sebebiyle, küresel ekonomik dalgalanmalara karşı son derece savunmasızdır. Bu savunmasızlık hali, son yıllarda küresel ekonomide yaşanan yavaşlamanın ülke ekonomisini durgunlaştırmasıyla tekrar belirmiştir. Ülkeyi etkileyen doğal afetler ise bu durgunluğun etkisini artırmıştır. Ekonomide büyüme halen yavaştır (2016'da %0,9, 2017'de %1,4) ve dış ticaret ve iç pazar tarafından desteklenmiştir. 2018'de ekonominin %0,7 büyümesi ve yine güçlü ihracat ve hane tüketimi ile desteklenmesi beklenmektedir.

2017 yılında bütçe teşvik programı, parasal genişleme ve strüktürel reformlardan oluşan politikaya rağmen büyüme oranı düşük kalmıştır ve kamu borcu halen yüksek seyretmektedir (2017'de GSYH'nin %223'ü). 2017'de enflasyon oranı az da olsa yükselmiştir (%0,4) ve Japon Merkez Bankası %2 enflasyon hedefini erteleyerek 2018 sonuna taşımıştır. Ayrıca, sosyal harcamalardaki artış ile birlikte kamu açığı yüksek kalmıştır. 2018 için planlanan KDV artışı, kamu gelirlerinin

yetersiz kalmasına rağmen 2019 yılına ertelenmiştir. Hükümet 2020 yılına kadar faiz dışı fazla elde etmeyi hedeflemektedir. İşsizlik oranı, düşük seyretmektedir ve 2017'de %2,9 olmuştur. Bununla beraber maaşlarda yeterince artış yoktur çünkü şirketler karlarını dağıtma konusunda bilhassa isteksizdir.

Japonya başta tarım sektörü olmak üzere yapısal reformların uygulanmasını hızlandırmak için çabalamıştır. Japonya, 2017 yılına kadar Trans-Pasifik Ortaklığının hayata geçirilmesine odaklanmıştır. Çin'in gelişen etkisini dengelemek için standartları uyumlaştırarak gümrük tarifelerini düşürmeyi hedefleyen ortaklık, Donald Trump'ın seçildikten sonra Amerika Birleşik Devletleri'ni anlaşmadan çekmesiyle sekteye uğramıştır. Ortaklık, ABD'nin çekilmesinden sonra Kapsamlı ve İlerici Trans-Pasifik Ortaklık Anlaşması (CPTTP) olarak revize edilmiştir.

Borçlanma düzeyini kontrol altında tutmaya çalışan Japonya için, gelecek senelerde bütçe konsolidasyonu hayati bir strateji odağı olmayı sürdürecektir. Nüfusun yaşlanması, Çin ve Güney Kore ile yaşanan politik sıkıntılar, Japonya'nın karşı karşıya kaldığı diğer problemler arasında yer almaktadır.

2.1.3.3 Kore

Kore'nin Japon sömürge bağımsızlığını kazandığı 1945 yılında, küçük bir endüstriyel altyapısı varken Kore Savaşı neredeyse Kore'nin başlangıç aşamasındaki tüm üretim tesislerini tamamen silmiştir. İnsanların kitlesel yer değiştirmesi ve nüfusun hızlı bir şekilde artması işsizliği artırmış ve ekonominin normal çalışmasını neredeyse imkânsız hale getirmiştir. Güney Kore'nin 1960'lardan itibaren yürüttüğü ekonomik kalkınma politikaları, yardıma tabi ve yoksul olan ülkeyi, 1990'ların ortalarından sonra ekonomik olarak orta ölçekte bir ülkeye dönüştürmüştür. Güney Kore, Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile birlikte bu özelliğini dış siyasetine de taşımış ve uluslararası alanda orta ölçekli bir ülke durumuna gelmiştir. Güney Kore'yi daha iyi tanımak için ekonomik kalkınmasındaki başarısını incelemek gerekmektedir.

Birincisi, dar bir iç pazarın sınırlarını aşma ve doğal kaynaklarının kıtlığından dolayı Kore dışa dönük gelişme stratejisini kabul etmek zorunda kalmıştır. İkincisi, beklenen ihracat büyümesi ve mevcut yerel durumu dikkate alan açık bir sanayileşme stratejisi doğrultusunda üretim tesisleri ve hafif sanayi gelişiminin en iyi eylem şekli olduğu sonucuna varılmıştır. Öncelikle yerel teknolojinin düşük bir seviyede ve finansal kaynaklar yetersiz olduğundan tekstil kontrplak ve ayakkabı sektörlerinin gelişimine odaklanılmış bu sanayi sektörlerinin istihdamı maksimize edeceği ve öğrenmesi kolay olan teknolojiyi kullanacağı hissedilmiştir. Üçüncüsü, ülke ekonomik kalkınma planına tam güç harcadığı için, muazzam yatırım ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla yabancı sermayeye ihtiyaç duyacaktır.

Güney Kore’de %4 ile 5 arasında olan ekonomik büyüme oranı, 1962’den 1971’e kadar yıllık ortalama %8,8’lik bir artışla iki katına çıkmıştır. 1970’li yıllarda, serbest ticaretin petrol krizinin ve zayıflaması gibi dış değişikliklere rağmen Kore ekonomisi, ekonomik büyümeyi sürdürmüştür. Böylece, 1972 ve 1978 arasında ekonomi %10’dan daha fazla bir oranda büyümüştür. 1980’lerde iki üç yıl boyunca stagflasyon ile uğraşmasıyla büyümedeki potansiyel sorunların çözülmesi için ağır sanayi ve kimya sanayinde verimliliği artırmaya karar vermiştir. Bu durumda ekonomi yabancı ürünlerin girişine açılarak hırslı bir ödemeler dengesi, yüksek büyüme ve fiyat istikrarı başlıklarından oluşan ekonomik dengelenme politikası benimsenmiştir. 1988’de ödemeler dengesindeki fazlalık 10 milyar ABD doları olmuş ve Kore’nin Seul Olimpiyat Oyunlarına başarıyla ev sahipliği yapmasıyla, gelişmiş bir ülke haline geldiği düşünülmüştür. Ancak, 1993 yılında Kore’nin geçiş sorunlarının uluslararası rekabetçiliği zayıflatması ve enflasyonu artırması ile ekonomi karşı karşıya kalınca bu duygunun yerini depresyon almıştır. Kore ekonomisinin karşısına çıkan sorunların çoğu, doğası gereği yapısal uyum belirtileri taşıyor ve kısa sürede çözilemiyor. Bu nedenle, bugünün zorluklarının başarılı bir şekilde üstesinden gelmek ve hızla sanayileşen ekonomilerin lideri olarak ortaya çıkmak için daha çok çalışmak zorundadırlar.

1997’de Güney Kore ve diğer Güneydoğu Asya ekonomilerini etkileyen kriz başlangıçta finansal kriz şeklinde ortaya çıkmıştır. Domino etkisiyle düşen hisse fiyatları ve para birimlerindeki değer kaybından etkilenmeyen Güney Doğu Asya ülkesi kalmamıştır. IMF ve Dünya Bankası, gelişmekte olan ülkelerin en yoksulları hariç, orta ve yüksek gelirli ekonomileri kurtarmak için tarihlerindeki en büyük kurtarma paketini başlatmıştır. Finansal kriz aynı zamanda artan işsizlik ve fabrika kapanışlarına sebep olan sosyal ve ekonomik bir kriz olmuştur (Capps-Panayiotopoulos; 2001:141).

2012'den beri, ülkenin ekonomisi dış dalgalanmalar ve büyüme potansiyelinin düşmesi ile oldukça yavaşlamıştır. 2017'de en büyük ticari ortağı Çin'le ilişkilerin kötüleşmesinden dolayı mali sıkıntıların etkisi daha sert hissedilmeye başlanmıştır. Kuzey Kore'nin nükleer denemelerine karşılık Güney Kore ABD'nin füze savar sistemini toprağında konuşlandırmasına izin vermiştir. Bu durum Pekin'de büyük tepkiye yol açmıştır. Parlamento, eski cumhurbaşkanını yakın dostu Choi Soon-Sil tarafından şekillendirildiği düşünülen yaratıcı ekonomi politikasına ayrılan bütçeyi dondurmakla tehdit etmiştir. Birçok teşvik paketi sayesinde, kamu maliyesi bu süreçten fazla etkilenmemiştir. GSMH'nin %0,9'una denk gelen bütçe fazlası konsolide edilirken GSMH'nin %40'ı olan kamu borcu ve enflasyon %1,88 de kalmıştır. Ülkede enflasyonun önümüzdeki yıllarda yükselmesi beklenmektedir. Ancak GSMH'nin %110'una denk gelen şirket borçları ve hane halkı yüksek borçlanma oranı banka sektörü için tehlike oluşturmaktadır. Kuzey Kore ile artan gerginlik sebebi ile, 2017 bütçesinde savunma endüstrisine büyük bir bütçe ayrılmıştır. Dahası istihdam, sağlık ve iyi yaşam konularına ehemmiyet verilmiştir. Yaşlanan nüfus, ihracata olan bağımlılık ve Çin'e karşı hafifleyen rekabetçilik gibi problemler finans sektörünün gelişimini engellemektedir.

Tablo 3: Güney Kore Ekonomik Görünüm

Ana Göstergeler	2014	2015	2016	2017	2018
GSYH (Milyar USD)	1.411,33	1.382,76	1.411,25	1.498,07	1.552,98
GSYH (Sabit fiyatlar yıllık Değişim %)	3,3	2,8	2,8	2,7	2,8
Kişi Başı GSYH (USD)	27.811,00	27.105,00	27.539,00	29.115,00	30.060 (e)
Kamu Bütçe Dengesi (GSYH içindeki Pay %)	0,6	0,6	0,6	1,1 (e)	1,4 (e)
Kamu Borcu (GSYH içindeki Pay %)	35,9	37,8	38,6	38,6	38,6
Enflasyon (%)	1,3	0,7	1,0	1,8 (e)	1,9 (e)
İşsizlik Oranı (İşgücünün % olarak)	3,5	3,6	3,7	3,8	3,6
Cari Hesap (Milyar USD)	84,37	105,94	98,68	93,37 (e)	95,08(e)
Cari Hesap (GSYH içindeki pay %)	6,0	7,7	7,0	6,2	6,1

(e) tahmini

Kaynak: IMF – World Economic Outlook Database 2016

2.1.3.4 Avrupa Birliği ile Uzakdoğu Ülkeleri Ekonomik İlişkisi

Çin, 1970'lerin sonlarında kendisini merkezileştirilmiş bir pazar ekonomisine dönüştürmeye başladığı süreç 30 yıldan uzun zamandır sürmektedir. Yaptığı reformlar olağanüstü sonuçlara yol açmış ve Çin önemli büyüme oranları kaydetmiştir. Çin'in büyümesinin büyük bir kısmı özellikle mamul mallarda olmak üzere ihracatının hızlı bir şekilde genişlemesinden kaynaklanmaktadır. Çin 2009 yılında dünyanın en büyük mal ihracatçısı olmuş ve hâlâ en üst sıralarda yer almaktadır.

Sonuçta Çin, AB pazarının en büyük tedarikçisi olarak, AB'nin önemli bir ticaret ortağı olmuştur. Ticaret dengesi genellikle, ihracatını yabancı çok uluslu şirketlerin yan kuruluşlarından ve yurtdışındaki ihracatçı Çinli firmalardan olmakla birlikte teknoloji transferinden faydalanan yerli firmaların Çin'in ihracatını geçme yönüne kaymaktadır (Marinescu; 2015:128).

Güneydoğu Asya'nın son on yıldaki istikrarlı ekonomik büyümesinin yanı sıra, Güney Kore kendisini dünyanın en büyük ihracatçılarından biri olarak belirlemiştir.

Genel olarak Japonya ve AB arasındaki siyasi ilişki ılık kalmıştır. Japonya'nın önceliği ABD, ikincisi Çin, üçüncüsü Doğu Asya'nın geri kalanı ve ardından Rusya olmuştur. Avrupa ve Asya'nın geri kalanı beşinci sırada yer almıştır. Lahey Deklarasyonu sayesinde AB ile Japonya arasındaki ilişkiler düzenli siyasi diyaloglarla çeşitli düzeylerde ve çeşitli konuları kapsayan toplantılarla sürdürülmüştür. Avrupa'da, kısmi ekonomik ve parasal birleşme başlamış, AB'nin üyeliğini genişletmek için yapılan hazırlıklar ile üye ülkeler arasında siyasi entegrasyon derecesi artmış ve AB'nin dünyanın en büyük pazarını oluşturması öngörülmüştür. Japonya ve Avrupa arasında inşaat sonrası yeniden yapılanma gibi konular üzerinde yoğunlaşmaya başlanmıştır. Askeri olmayan veya savaş dışı güvenlik konusu Avrupa Anayasası ve Japonya iş birliğini sağlamıştır.

Hem AB hem de Japonya çeşitli gelişmelerin yanı sıra sürdürülebilir kalkınma ve barış ve istikrarın desteklenmesi için BM gibi küresel mekanlarda iş birliğinin yanı sıra bölgeler arası diyalog biçimlerini de desteklemiştir. Bu atmosferde her iki taraf da kendi çıkarlarını ve ortaklıklarını genişletmeye çalışırken 2001 yılında kabul edilen Yeni Eylem Planı AB ve Japonya'nın gelecekteki iş birliğini hedeflediği tüm alanları kapsayan çok uzun ve ayrıntılı bir belge olmuştur.

2.1.3.4.1 AB- Çin

Çin'in dünya ticaretindeki yükselişinin ardından AB, Çin ile iyi bir diplomatik ilişki kurmaya çalışmıştır. 1978 yılında ilk ticaret anlaşması imzalanmış ve ikili iş birliği daha sonra çeşitli alanlara yayılmıştır. Protestocuların 1989'da

Pekin'deki Tiananmen Meydanı'nda Çinli yetkililer tarafından bastırılmasından sonra, AB tarafından ticari yaptırımlar uygulanması ile ilişkiler soğumuştur.

1990'lı yılların başında ticari ilişkiler yeniden başlayarak Avrupa Komisyonu, AB-Çin ilişkileri konusundaki ilk strateji belgesini yayınlamıştır. Çin, Dünya Ticaret Örgütüne 2001'de katılımının ardından 2003'te AB'yle ilişkiler konusundaki ilk politika belgesini yayınlamıştır.

2000'li yılların başında Çin, AB'nin anti-damping önlemleri için bir numaralı hedefi haline gelmiş çeşitli mamul malların yanı sıra kimyasal ve metaller için damping incelemelerinin çoğu başlatılmıştır. Çin'in birçok sektördeki düşük maliyetli rekabeti, Avrupa endüstrisi için genel endişelere yol açmış Avrupalı şirketlerin Çin pazarında birçok ticaret ve yatırım engeli ile karşılaşması AB tarafını kızdırmıştır.

Bu zorluklara rağmen son yıllarda AB-Çin ilişkileri, her iki tarafın da daha iyi bir karşılıklı piyasaya erişim kazanma, doğrudan yabancı yatırımları artırma ve ticari bağlantılar kurma istekleri ile teşvik edilen bir dizi alanda sürmektedir. Bu aynı zamanda iki tarafın çok kutuplu bir dünya için tercihini göstermektedir (Marinescu; 2015:129). Dahası, Çin'in AB ve ABD'nin ardından GSYİH tarafında üçüncü büyük ekonomi haline gelmesi Avrupa Birliği ekonomisine yönelik tehditlerin yanı sıra fırsatlar da getirmektedir.

2.1.3.4.2 AB-Japonya

Japonya 1952'de bağımsızlığını kazandığında Japonya ile çeşitli Batı Avrupa ülkeleri arasında diplomatik ilişkiler yeniden başlamıştır. Ancak Avrupa ile savaş sonrası oluşan yakınlıktan dolayı ABD egemenliği her türlü önemli ikili diyalogu engellemiştir. Avrupalılar, bir Japon ekonomik işgalinden korkarken, Japonya Avrupa'da 1957'de AET'nin (Avrupa Ekonomik Topluluğu) kurulmasını izlemiştir.

Avrupa Komisyonunun konumu AET'nin Ortak Ticaret Politikasının 1970'lerde yürürlüğe girmesiyle daha da güçlenmiştir. Bununla birlikte bazıları doğrudan Japonya'yı hedef alan belirli ulusal önlemlerin alınmasına izin veren özel kurallar, müzakereleri engellemiştir. ABD başkanı, doların yine karşı dönüştürülebilirliğini askıya alması ve tüm ithalata ek bir ücret koymaya karar vermesi ile 1971'de "Nixon Şoku" olarak adlandırılan ve Japonya'nın Avrupa'ya ihracatında önemli bir artışa yol açan olaya sebep olmuştur. Bu gerginliği artırmış ve Avrupalılar ticari açığın büyümesine sebep olan Japonya'nın "düzenli pazarlama" önlemlerine daha da düşman olmuşlardır (Söderberg; 2012:253).

1970'ler, Japonya ve AET arasında devam eden ticari anlaşmazlıklarla geçmiştir. 1980'ler ise iki tarafın birbirine yalnızca ılık ilgi göstermesiyle geçmiştir. Ticaret meselesinde yeni olan şey, Avrupalıların da artık Japonya'ya kendi pazarını açmaları için baskı yapmaya başlamalarıdır. Bu 1986'daki Avrupa Tek Senedi (Single European Act) ve Japonya'nın uluslararası toplumda yeni bir rol aramaya başlamasıyla kolaylaşmıştır.

Sovyetler Birliği'nin çöküşü hem Japonya-ABD ilişkilerinde hem de AB-ABD ilişkilerinde değişimi katalize etmiştir. 1989 yılında Berlin Duvarı'nın yıkılması ile eski Sovyet bloğu ülkeleri Batı Avrupa örgütlerine katılmaya başlaması ile Avrupa'da güvenlik sorunlarının yeniden düşünülmesine sebep olmuştur. Japon hükümeti, Polonya ve Macaristan gibi ülkelere serbest piyasa ekonomisine geçiş yapmalarında yardımcı olmak için de hızlı davranmıştır.

AB-Japonya ilişkisi her zaman farklı seviyelerde bir dizi faktöre bağlı olmuştur. Başlangıçta dünya güç dengesi gibi dış etkenler ilişkiyi etkilemiş soğuk savaşın sona ermesi ilişkide kesin bir etki yaratmıştır. İlk ortak Lahey Deklarasyonu Temmuz 1991'de Avrupa Topluluğu üye ülkeleri ile Japonya arasında imzalandığı zaman bu kısmen 1990'da AB ile ABD arasında Transatlantik Bildirgesine cevap olarak gerçekleşmiştir. Bildirge, Japonya ile Avrupa Komisyonu arasında bir dizi

politika diyalogu başlatılmasına yol açmıştır. Güvenlik tarafında Japonya ile Avrupa arasında çok fazla iş birliği olmamıştır. Ayrıca Avrupalıların tutarlı bir güvenlik politikası da olmamıştır. Ancak Lahey Deklarasyonu, Japonya ve Avrupa arasında Orta ve Doğu Avrupa ile olduğu kadar Asya'daki ülkelerle de ortak iş birliği sözü vermiştir.

Mayıs 2011'de AB-Japonya zirve toplantısının sonuçlanmasının ardından yayınlanan açıklama (Lahey Deklarasyonu ve Eylem Planından Yirmi yıl sonra) AB ile Japonya arasındaki ilişkinin detaylı belgelerle nasıl yönetildiğini açıklamıştır. Serbest ticaret anlaşması (FTA), ekonomik ortaklık anlaşması (EPA) siyasi, küresel ve sektörel iş birliğini kapsamlı bir şekilde içeren temel değer ve ilkelere olan ortak bağlılıklarını destekleyen bağlayıcı bir anlaşma olmuştur. 2001'de yapılan 10 yıllık eylem planının bitişi yaklaşırken AB-Japonya iş birliğine yönelik yeni bir formül için çalışma süreci 2009'dan beri devam etmektedir. 2011 yılı, 11 Mart'taki üçlü felaket (Japonya'daki deprem, tsunami ve nükleer kaza) nedeniyle Japonya tekrar haberlere konu olmuş ve dünyadaki birçok insan olanlardan şok olmuştur. Üçlü felaket aynı zamanda Mayıs 2011'de Brüksel'de yapılacak üst düzey zirve toplantısından kaynaklanan ortak ifadenin içeriğini de etkilemiştir.

25 Mart 2013 tarihinde Japonya-AB Stratejik Ortaklık Anlaşması (SPA) ve Avrupa Birliği- Japonya Serbest Ticaret Anlaşması (FTA) yapılması konusunda müzakerelere başlanmıştır. Ana hedefler Japonya'da mevcut olan tarife dışı engellerin kaldırılması, AB-Japonya ticaretindeki tarifelerin azaltılması ve Japon pazarının açılma seviyesinin arttırılmasıdır. SPA / FTA müzakereleri, daha yüksek bir gelişme aşamasına girişi ve daha derin bir iş birliği için yeni umut olması dolayısıyla AB ile Japonya arasındaki ilişkilerde bir dönüm noktası olmuştur. Bununla birlikte, iki taraf için de aynı yararları sağlaması gerektiğini ve Japonya'nın ticaretteki teknik engelleri azaltma konusundaki yükümlülüklerini yerine getirmemesi halinde müzakerelerin askıya alınabileceğini vurgulanmıştır (Drzymala; 2017:135). Ekim 2015'te Japonya Başbakanı Shinzo Abe, AB ile Japonya arasındaki

ortaklık müzakerelerini hızlandırmayı kabul etmiş ve ilk kez, taraflar arasında halen var olan ciddi farklılıklara rağmen anlaşmanın sonuçlanması için belirli bir son tarih verilmiştir.

2.1.3.4.3 AB- Kore

Japonya'nın dışa dönük yerli şirket modelini taklit eden Kore dünya ihracatındaki sıralamaya etkileyici bir şekilde tırmanmıştır.

Bu gelişimin farkında olan AB 1996 yılında yapılan ilk Asya-Avrupa Toplantısı ile Kore Cumhuriyeti de dahil olmak üzere Asya'da gelişmekte olan ekonomilerle olan ilişkilerini geliştirmeye çalışmıştır. Kore ile serbest ticaret anlaşması müzakereleri 2007'de başlamış ve anlaşma 2010 yılında imzalanmıştır.

AB tarafından bir Asya ülkesi ile yapılan ilk serbest ticaret anlaşmasıdır. Anlaşma 2011 yılında yürürlüğe girmiş ve aynı zamanda 1990'ların sonunda çok taraflı duruşundan ayrıldıktan sonra AB tarafından sonuçlanan Derin ve Kapsamlı Serbest Ticaret Alanlarından (DCFTA) ilki olmuştur. Mal girişindeki gümrük vergilerinin çoğunluğu sözleşmenin yürürlüğe girdiği tarihte kaldırılarak 1 Temmuz 2016'ya kadar endüstriyel mallara konulan tüm AB gümrük vergileri uygulanmayacaktır. FTA ayrıca, niceliksel ithalat kısıtlamalarını ve ihracatla ilgili her türlü görev, vergi, harç ve kısıtlamaları da ortadan kaldırarak hizmetlerden yatırımlara, rekabetten ve hükümet alımlarından fikri mülkiyet haklarına kadar çeşitli konularda hükümler içermektedir.

AB'nin bu anlaşma yapılırken temel kaygısı piyasaya erişim ile ilgili olmuştur. Avrupalı şirketler Kore pazarına etkili bir şekilde girmekte çok zorlanmaktaydılar. Bunun önemli bir nedeni Kore'nin Chaebol (Kore'ye özgü küresel çok uluslu şirketler) yapıları içindeki karmaşık tedarikçi-üretici-dağıtımçı lojistik sistemi ağıdır.

Anlaşma yürürlüğe girdikten sonra ihracat her iki tarafta da olumlu bir etki yaratarak artmıştır. AB pazarının Kore ihracatına açılmasının ucuz üreticilerin çoğalmasına yol açacağına dair yaygın inanç ve milliyetçi korkuların aksine AB ihracatçılarının Kore ihracatçılarına kıyasla anlaşmanın yol açtığı ticaretin serbestleştirilmesinden daha fazla fayda sağlayacağı tahmin edilmektedir.

2.1.3.5 ABD ile Uzakdoğu Ülkeleri Ekonomik İlişkisi

II. Dünya Savaşı sonrasında Amerika Birleşik Devletleri küresel ihracat sıralamalarının başında ya da yakınında olmuştur. Bu Çin'in ilk sıraya geçtiği 2006'da değişmiştir. Ancak ABD ikinci sıradaki (Avrupa Birliği'ndeki bütün ülkeler bir araya toplansa ancak üçüncü olabilirler) konumunu elinde tutmaktadır.

Çin'in dünyanın üçüncü büyük ekonomisi olması en çok ihracat yaptığı ABD'nin önemli tepkiler vermesine sebep olmuştur. Son dönemde ABD'nin yaptırımları ile iki bağımlı ekonominin yeniden dengelenmesi bir rolün tersine çevrilmesini gerektirecektir. Her şey bu senaryoya göre devam eder ise Amerika Birleşik Devletleri bir tüketiciden daha fazla üreticiye dönüşecek. Çin ise bunun tam tersini yaşayacaktır.

Ancak değişim siyah-beyaz olmayacak, bir modelden diğerine komple geçiş şeklinde olacaktır. ABD ve Çin ekonomileri, bu süreçten, büyüme konusunda daha geniş ve sağlam temel oluşturarak hem tüketimde hem de üretimde, iç ve dış taleplerden destek alarak ortaya çıkacaktır (Roach; 2014:233).

2.1.3.5.1 ABD-Çin

ABD ve Çin'i bağlayan güçlü bağlar göz önüne alındığında gelecekteki rolü tersine çevirmek her iki ekonomi için de büyük fırsat olacaktır. Büyümekte olan bir Birleşik Devletler için Çin'in gelişmekte olan tüketici pazarları yeni bir talep kaynağı

olarak büyük potansiyel sunmaktadır. Yeniden yükseltilmesi amaçlanan Amerikan ihracatı için mükemmel bir kıvılcım olabilir. Benzer şekilde yeniden dengelenmiş bir Çin'in dünyanın en iyi tüketicisinden (mallar, hizmetler, sistemler ve yönetim uzmanlığı) yararlanacağı çok şey bulunmaktadır. Bir tüketici kültürü, Çin'in en son ithalatı olabilir. Çin 1,5 milyara yaklaşan nüfusu ile ABD için aynı zamanda önemli bir tüketici pazarı olacağı düşünülmektedir.

Kriz sonrası artçı şokların yıllarca oyalaması muhtemel olan her ülke büyüme beklentilerine meydan okuyan herhangi bir gelişmeye duyarlı olacaktır. Bu endişeler anlaşılabilir olmakla birlikte abartılmaktadır. Bu özellikle ABD ile Çin arasında son yıllarda yoğunlaşan ticaret sürtünmeleri ile ilgili olarak geçerlidir. Teoride yeniden dengeleme ticari sürtünmeleri daha da kötüleştirmek yerine normalleştirmelidir. Her iki ekonominin de yeniden dengelenmesini bir arada ele almak kolay olmayacaktır. Çünkü ekonomi dönüşümleri farklı hızlarda olabilecek ve asimetrik ayarlamalar ile yönetilmesi zor bir rekabete yol açabilecektir.

Amerika'nın ihracat işinde Çin'i yenmesi yerine büyümeye mahkûm olan ABD ekonomisinin, ihracat işini yenilemek için Çin'i büyük bir kaldıraç olarak çekmesi gerekmektedir. Amerikalı tüketicilerin tüketim çağından sonra ortaya çıkmasıyla birlikte, ihracat ABD büyüme hesaplarında önemli bir boşluk bırakma potansiyeline sahiptir. Mücadele eden bir Amerikan ekonomisi için Çin ile olan bağımlılık ilişkisini önemli bir yeni ekonomik büyüme kaynağı haline getirmekten daha iyi bir çözüm yoktur (Roach; 2014:235).

Çin bu konuda yardım için iyi bir konumdadır. Şimdi Amerika'nın üçüncü en büyük ihracat pazarı durumundadır. Çünkü Çin Amerika'nın en hızlı büyüyen en büyük ihracat pazarı olmuştur. 2005'ten 2012'ye, ABD'nin Çin'e ihracatı, yıllık ortalama %16,2 oranında büyümüştür.

Örneğin; daha önce de belirtildiği gibi On beşinci Beş Yıllık Plan, önümüzdeki on yıl boyunca Çin'in sanayi politikalarında öne çıkacak gelişmekte olan yedi stratejik endüstriyi (SEI-Strategic Emerging Industries) tanımlamıştır. Bunlar; enerji tasarrufu, yeni nesil bilgi teknolojisi, biyoteknoloji, ileri teknoloji ekipman üretimi, alternatif enerji, alternatif malzemeler ve alternatif enerji ile çalışan otomobillerdir. Hükümet, bu endüstrilerin GSYİH içindeki payını 2010'da %3 olan orandan 2020'ye kadar %15'e çıkarmayı planlamaktadır (Roach; 2014:238).

Gelişmekte olan endüstriler hedef olarak Amerikan şirketleri için özellikle rekabet edebilirlik konusundaki hareketlerini bir araya getirirlerse ve Çin pazarlarına erişimde müzakere edilen iyileştirmelerden destek alırlarsa, önemli bir ihracat fırsatı olabilecektir. Bunların tümü, hızlı büyümenin büyük ölçüde en son teknoloji araştırma ve geliştirmelerine ve ticari olarak uygulanabilir teknolojilere ve süreçlere bağlı bulunmaktadır.

Ayrıca yabancı markalar Çin'de oldukça büyük çekiciliğe sahip bulunmaktadır. Çin, tarihteki en büyük bastırılmış tüketici talebi deposuna sahiptir ve tüketimindeki büyümenin yoğunluğunun artması ile dünyadaki tüketici ürünleri üreticileri için çok geniş bir fırsat yaratacaktır.

2.1.3.5.2 ABD- Japonya

Soğuk Savaş boyunca Japonya uluslararası sistemde batı bloğunda yer almıştır. Güçlü siyasi pozisyonlar üretmemiş olması çatışma riskine girmeden geniş mali imkanlara sahip olmasını sağlamıştır. Japonya dış politikasında uyguladığı düşük profilli duruşu ülkenin ekonomisini güçlendirirken dünya lideri olma kapasitesine zarar vermiştir. Nitekim 1990'lı yıllardan başlayarak ABD'nin egemenliğini kaybetmeye başlaması Japonya'nın dünyanın geri kalan ülkeleri ile de güvenli ilişkiler tesis etmesini gerekli kılmış ve güvenlik algılamalarını değiştirmiştir.

Sovyetler Birliği'ne karşı ABD'nin güven duyduğu bir müttefiki olmuştur. Bu iki kutup Sovyetler Birliği'nin dağılması ile siyasi ve ekonomik ilişkilerini gözden geçirmesine neden olmuştur. Sovyetler Birliği'nin parçalanması ve ABD'nin kendi iç sorunlarıyla ilgilenmesi Japonya'ya İkinci Dünya Savaşı'nın bitişinden beri sahip olamadığı  zg r hareket edebilme imkanını sağlamıştır.

Lakin güçlü bir devlet olmak için gereken her türlü sanayi, bilimsel araştırma, geniş finansal kaynakları olan Japonya anti militarist kültüründen dolayı askerî güç olma konusunda çaba sarf etmemektedir. Savaştan sonraki süreçte kazanılan veya kazandırılan bu duruş, demokratik düzenin korunması amacı ile gerektiği kadar askeri yapıyı benimsemiştir. Bu düşünce Japon politik sisteminde kurumsallaşmış ve sadece kamuoyu tarafından değil aynı zamanda Japonya'nın politik ve ekonomik eliti tarafından da oldukça fazla destek görmüştür (Gönen; 2006).

1990'lar ABD-Japonya ittifakının yeniden düzenlenmesine dair birtakım gelişmelere de sahne olmuştur. 1992'de Başkan George Bush ile Başbakan Miyazawa Kiichi tarafından imzalanan ABD-Japonya Küresel Ortaklık Tokyo Bildirgesi, 1996'da Başkan Bill Clinton ile Başbakan Hashimoto Ryutaro arasında güvenlik üzerine imza edilen ortak bildirge ve yine 1997'de savunma alanında iş birliğine yönelik 1978'de imzalanan metnin revize edilmesi gibi gelişmeler karşılıklı iş birliğinin geliştirilmesine yönelik girişimler olmuştur.

1990'lar başladığında Japonya idealist bir dış politika tutum sergileyerek, çok taraflı faaliyetlerin bir parçası olarak etkin bir biçimde dünya düzenine katkıda bulunmuştur. Japonya bu bağlamda çok sayıda insani yardım amaçlı operasyonlara katılmış,  evre koruma faaliyetlerine destek vermiş ve resmî kalkınma yardımları aracılığı ile birçok ülkeye maddi yardım yapmıştır.

2.1.3.5.3 ABD- Güney Kore

Güney Kore mamul madde ihracatı dünya ekonomisine bağlı olarak büyümüş ve dolayısıyla küresel ekonomideki değişimlerden etkilenmiştir. Bu süreçte Güney Kore ekonomisi Japonya ve ABD ile bağlayan özel ilişkideki değişikliklere özellikle duyarlı hale gelmiştir. Bu ilişki, 1970'lerde ve 1980'lerde sermaye yoğun endüstrilere giren ve bunu yaparken teknoloji transferine daha bağımlı hale gelen ihracatçı çok uluslu küresel şirketleri (Cheabol) tarafından harekete geçirilmiştir. Japonya, teknoloji lisansları ve transferleri sağlayarak ABD pazarlarına ayrıcalıklı erişim sağlamıştır. Güney Kore bu ilişkiden yararlanırken, düzenlemeler küresel ekonomideki dalgalanmalara maruz kalmıştır. 1980'lerin sonlarında ekonominin yavaşlaması sırasında büyüme tek haneli rakamlara dönmüş ve otomobil endüstrisi gibi önde gelen sektörler çok kötü etkilenmiştir. ABD'ye yapılan ihracat 1989'da %38, 1990'da %28 düşmüş ve 1991'de ekonomi 8,83 milyar dolarlık rekor bir ticaret açığına maruz kalmıştır.

Güney Kore ekonomisi, iki büyük telafi edici mekanizma aracılığı ile küresel pazar istikrarsızlığını müzakere etmeye çalışmıştır. Birincisi, hükümetin yaptığı yumuşak bir borç verme rejimi yolu ile özel sektörün kurtarılması, ikincisi telafi edici mekanizma, ABD pazarının Güney Kore ihracatında oynadığı kilit rolün bir yansımasıdır.

Hızlı büyüme döneminin çoğu için makul bir öngörülebilirlikle çalışan yukarıdaki mekanizmalara rağmen 1990'ların sonlarında Güney Kore krizle karşı karşıya kalmıştır.

1996 yılında Güney Kore ekonomisi ABD'den sonra şimdiye kadarki en büyük açığı 24 milyar dolarla kaydetmiştir. Bu açık önemli ölçüde ihracatçı çok uluslu şirket yatırımı (Chaebol investment) diye karakterize edilen yeni sektörlerde ihracat fiyatlarında düşüşe yol açmıştır.

2.1.3.5.4 ABD- Kuzey Kore

Demokratik Kore Halk Cumhuriyeti'nin (DPRK) henüz dış dünyaya açılmadığı düşünülse de işin doğrusu Amerika'nın Kuzey Kore'yi dünya ekonomisinden uzak tutmaya çalıştığıdır.

Kuzey Kore devletinin resmî ideolojisi ve ülke siyasi rejiminin temeli Juche ya da Kimilsungizmdir. Kuzey Kore'nin bu ideoloji çerçevesinde dünya ekonomisi ile etkileşimini engelleyip ve sosyalizm ile özdeşleştiği düşünülmektedir. Aslında Juche, herhangi bir sosyo-politik ekonomik sistemle özdeşleşmemiş ve piyasa ekonomisi uygulamalarını reddetmemiştir. Juche, insanlar için iyi olanı yapmayı ve kötü olanı kovmayı tercih eden açık uçlu, esnek ve felsefî bir düşüncedir. Dolayısı ile Juche, kapitalizmin ve piyasa ekonomisi uygulamalarının olumlu yönlerini kabul etmeyi tamamen desteklemektedir (Choi- Merril- Kim; 2003:18).

Kuzey Koreliler, piyasa ekonomisi uygulamalarının olumlu yönlerini benimsemeyi tercih etmişlerdir. Bu nedenle Rusya ve Çin piyasa modelini örnek almışlardır. Çin piyasa modeli Çini dünya fabrikası konumuna yükseltecek kadar başarılı olmuştur. Öncelikle ABD ile normalleştirilmiş ilişkiler, piyasa ekonomisi uygulamalarının getirilmesini içeren başarılı ekonomik reform için gereklidir. Deneyimler, piyasa ekonomisi uygulamalarını ortaya koyma niyetlerinde Amerika'nın Kuzey Kore'ye yönelik düşmanlık politikasının bitmesi ile olacağını göstermektedir.

Amerikan yaptırımlarıyla ilgili en iyi örnek Kuzey Koreli iş adamlarının özellikle Amerikan bankalarını içeren transferler için, yabancı ülkelerle dolar cinsinden yapılan işlemlerden mahrum kalmalarıdır. Burada amaç kapitalizmi tatmalarını engellemektir.

Avrupa ülkeleri şimdi büyük şirketlerini yatırımlar ve teknik eğitim de dahil olmak üzere Kuzey Kore kuruluşları ile iş ilişkileri kurmaya teşvik etmektedir. Kuzey Kore'nin ekonomik programının içinde bir silikon vadisi kurularak ülkenin asgari maliyetle ekonomik bir güç durumuna taşıyabilecek güçlü ve yerli bir elektronik endüstrisi geliştirmeyi hedeflemektedir.

Bu çabalar, Kuzey Kore'nin önde gelen bilgisayar yazılımı yaratıcılarından biri olarak ortaya çıkmasına neden olmuştur. Ulusal ve yerel yazılım yarışmaları periyodik olarak yapılmaktadır. Bazı ürünler, Japon pazarında güçlü bir talep oluşturmaktadır.

Bunlar, Kuzey Kore'nin dünya ekonomisindeki nihai tam ortaklığının ardından neye benzeyeceğinin bir göstergesidir. Bunun başarılı bir ekonomik reform olması ancak ABD ile ilişkilerin normalleşmesi ön koşulunun yerine getirilmesinden sonra gerçekleşecektir.

2.1.4. Rusya

Rusya, Sovyetler Birliği döneminde olduğu kadar güçlü olmasa da önemli doğalgaz kaynaklarına sahip olmasının yanında diğer yeraltı kaynakları açısından petrol ve benzeri kaynaklarda da zengin olması ile dünyada ekonomik öneme sahiptir. Rusya'nın siyasal olarak dünyanın yeniden şekillendiği son yirmi yılda orta doğu politikalarında direkt rol oynaması nedeni ile Amerika ile çoklukla karşı karşıya gelmiştir.

2.1.4.1. Rusya Ekonomisi

Sovyetler Birliği'nin dağılmasının sonrasındaki dönemde Rusya'nın gelişimi son derece olumsuz seyretmiştir. Ülkede yeni ve yenilikçi bir ekonomik modelin

hayata geçirilmesi yeterince başarılı olamamış bunun yerine gerekli kaynakların önemli bir tedarikçisi haline gelmiştir.

Rusya “dördüncü dünya savaşında” topraklarını, maden kaynaklarını, bilimsel ve endüstriyel potansiyelini ve nüfusunu kaybederek soğuk savaşın kaybedeni olmuştur. Rus İç Savaşı'ndan bu yana 1990 ve sonraki on yılı ülkeyi geri çeken en büyük uygarlık krizi olarak belirlemişlerdir. Bu dönemde Rusya GSYİH'nın yarısını, temel üretim varlıklarını ve yatırımların büyük bir kısmını kaybetmiştir. Ulusal ekonomi, bilimsel ve teknolojik bozulmaya uğramış: teknolojik yapının payı çok küçülerek eski ve önceki yapıların payı artmıştır. GSYH içinde Ar-Ge harcamalarının payı yaklaşık üçte birdir ve bu rakam eski rakamın yarısı kadardır (Tsirenschikov; 2006:288).

Rusya ekonomisinin 1999'dan itibaren esas olarak hammadde faktörü ve ulusal servetin bozulması nedeni ile olumsuz eğilimlerin tersine çevrilmesiyle ilgili olarak piyasaya bağımlı, çok dengesiz ve zorlayıcı olduğu kesindir.

Rusya'nın modern pazar ekonomisinin kurucu temellerini geliştirmede hâlâ önemli sorunları bulunmaktadır. Özelleştirme özel mülkün çoğunlukla düşük veya hiç verimlilik sağlamadığı ve çoğu zaman kamu yararının göz ardı edildiği Rusya'da, halen devam etmektedir. Özelleştirmenin GSYH'de payı %30'da kalırken, gelişmiş ülkelerde ise %70-75'e kadar çıkabilmektedir. Rusya'da son yıllarda giderek artan gelir farklılıkları göz önüne alındığında bunun, ülkenin sosyal ve politik istikrarı için ciddi bir tehdit oluşturduğu söylenebilmektedir.

Batılı uzmanların büyük çoğunluğu, Rusya'nın sosyal kalkınmasının durgun olduğu, iyileştirme potansiyeli bulunmadığı, yüksek derecede yolsuzluk özellikleri ve verimsiz bir ekonomi olduğu konusunda hemfikirdir.

Rus ekonomik reformunun bu üzücü sonuçları, modern yenilikçi kalkınmanın nesnel taleplerini kabul eden uygun bir ekonomi politikasının geliştirilmesini zorunlu kılmaktadır. Bu görevde Rusya aceleci davranarak ekonomi politikası ve politika hedefleri uygulamasında gelişmiş ülkelerin ilgili deneyimlerini dikkate almadığı gerçeğidir.

Tablo 4: Rusya Ekonomik Görünüm (2014-2018)

Ana Göstergeler	2014	2015	2016	2017	2018
GSYH (Milyar USD)	2.063,66	1.365,87	1.280,73	1.560,71	1.611,45 (e)
GSYH (Sabit Fiyatlar Yıllık Değişim %)	0,7	-2,8	-0,2	1,4 (e)	1,4 (e)
Kişi Başına GSYH (USD)	14.388	9.521	8.929	10.885 (e)	11.248
Kamu Bütçe Dengesi (GSYH içindeki Pay %)	0,1	-2,4	-2,9	-2,5	-1,9 (e)
Kamu Borcu (GSYH içindeki Pay %)	15,6	15,9	17,0 (e)	17,1 (e)	17,3 (e)
Enflasyon (%)	7,8	15,5	7,0	4,5	4,2
İşsizlik Oranı (İşgücünün % olarak)	5,2	5,6	5,5	5,5	5,5
Cari Hesap (Milyar USD)	57,51	69,00	22,20	51,54 (e)	55,76 (e)
Cari Hesap İçindeki pay %	2,8	5,1	1,7	3,3 (e)	3,5 (e)

(e) tahmini

Kaynak: IMF – World Economic Outlook Database 2016

Rus ekonomisi son birkaç yıldır süren sermaye çıkışı ile sarsılmış, rublenin çöküşü, petrol fiyatlarındaki düşüş ve Ukrayna ile yaşanan kriz dolayısıyla Batılı devletlerin uyguladığı yaptırımlar sonucu resesyon ile uğraşmış ve 2017'de tekrar büyümeye başlamıştır. Yüzde 1,5 büyümenin ardında çoğunlukla maden faaliyetleri ve iç tüketim yatmaktadır. Bununla beraber, büyüme dinamikleri dengesiz olmuştur. IMF, Rus ekonomisinin 2018 ve 2019'da sırasıyla %1,6 ve %1,5 büyümesini öngörmektedir.

Enflasyon, %4,2'ye gerilemiştir ve rublenin değeri kazanması ile azalma eğilimini sürdürmesi beklenmektedir. Bankacılık sektörü ise Rus Merkez Bankası'nın 2017'de iki büyük bankayı kurtarmasından sonra kötüleşmiştir. OPEC'e bir taahhütte bulunmasına karşın, Rusya'nın günlük ham petrol üretimi 2016 yılında son 25 yılın en yüksek seviyesine ulaşmıştır ve 2017'de daha az miktarlarda olsa da artmaya devam etmiştir. Sonuç olarak Rusya, rekabet konusunda zayıf, yatırımın yetersiz oluşu ve üretim kapasitesi, hammadde bağımlılığı, elverişsiz iş ortamı, strüktürel reformların azlığı ve yaşlanmakta olan nüfus gibi birçok zorlukla karşı karşıya kalmıştır.

2.1.4.2. ABD ve Rusya Ekonomik İlişkileri

Dünyadaki huzursuzluk çok büyük olasılıkla yıkıcı olacakken zengin ve güçlü ülkeler arasında dış politikada oybirliği şarttır. Ancak Rusya, sosyalizme o kadar bağlı kaldı ki dünya ticaret politikalarına karşı caydırıcı davranmaktadır. Rusya dünyada ekonomik güç ve askeri güç olarak iki çeşit denge ile devreye girmektedir.

Soğuk savaşın 19. yüzyılın sonlarına doğru bitmesinden sonra, Rusya ekonomik kararlar alırken ne Avrupa ile ne de ABD ile ilgilenmiştir. Rusya'nın oyundan çıkması kızgınlık yaratmıştır. Fakat Putin bu öfkeyi kontrol ederek ve milliyetçilik kartını oynayarak birçok seçim kazanmıştır.

Her iki ülkede soğuk savaşın etkileriyle hala karşı karşıya oldukları için karar ve politikalarını ona göre belirlemektedirler. Bu ülkeler dünya güç dengesinde diğerini geçmek istediği için Soğuk Savaş felsefesini küçümsemesi zor görünmektedir.

Amerika Birleşik Devletleri'ndeki Rus yatırımı, ABD merkezli şirketlerde yalnızca 4,6 milyar dolar olan doğrudan yabancı yatırımların yalnızca %0,1'idir. Bu nedenle, Rusya'nın ticaret kaybı açısından ABD ile bağ kuracak hiçbir şeyi yoktur.

Diğer taraftan, önemli ölçüde düşük olmakla birlikte, Rus yatırımından daha fazla ABD'nin Rusya'ya yaptığı yatırımdır. Bu rakam 9,2 milyar dolardır.

Yine de bu iki ülke dünya forumundaki ticaret paylarını arttırmaya çalışmaktadırlar. Dolayısıyla, iki ülke arasındaki uzaklaşma, siyasi arenada oynanan her türlü oyundan daha fazlasıdır.

2.1.4.3. Avrupa Birliği Rusya Ekonomik İlişkileri

AB'nin Rusya ile ilişkisi her zaman tartışmalı olmuştur. Sovyetler Birliği'nin bölünmesinden önce bile AB ile Rusya arasındaki bağlantı hiç doğru olmamıştır. Bu, AB'nin dünya siyasetindeki sınırlarını gösteren uluslararası bir aktör olarak rolü hakkında önemli bir iç görüdür.

Geleneksel olarak Rus liderleri düşük bir politikanın inceliklerini ve AB'nin modernleşme sonrası sivil gücünün incelikli diplomasisini inceleyerek, geleneksel olarak büyük bir güç gibi davranmışlardır. Rusya Brüksel dünyasını anlamamıştır. Mükemmel karşılıklılık içindeki AB kurumları, bazı teknik yardımlar da dahil olmak üzere sulandırılmış dernek anlaşmalarının tekliflerinden çok fazla etkilenmeyen büyük bir ülke ile başa çıkamadıklarını göstermişlerdir (Marinescu; 2015:126).

Parçalanmış Sovyetler Birliği'nin ardından, AB 1994 yılında bir Ortaklık ve İş birliği Anlaşması (PCA- Partnership and Cooperation Agreement) ile Rusya ile müzakere yapmıştır.

Rusya, anlaşmayı öncelikle Orta ve Doğu Avrupa'daki geleneksel pazarların çöküşünü telafi etmek için Avrupa pazarlarına erişim sağlayabileceği bir araç olarak görmüştür.

Anlaşmanın uygulanması 1997 yılına kadar ertelenmiştir ancak Rus birlikleri ilk defa Çeçenya'yı işgal etmiştir. AB'nin Rusya ile daha yakın siyasi bağları oluşturma konusundaki diğer girişimleri daha sonra ikinci bir Çeçenya istilasına engel olmuştur.

Bununla birlikte, dengeli bir ekonomi olmamasına ve ülkenin politika yönündeki kalıcı soru işaretlerinin olmamasına rağmen, Rusya hem ekonomik hem de politik nedenlerden dolayı AB'nin kilit ortağı olmaya devam etmektedir (Marinescu; 2015:126).

AB-Rusya yıllık ticareti yaklaşık 450 milyar dolar seviyesindedir. AB, Rusya'nın en önemli ihracat ortağı olsa da Rusya, ABD, İsviçre ve Çin'den sonra, AB ürünleri için yalnızca dördüncü ihracat hedefidir (AB içi ticaret hariç). AB'nin Rusya ekonomisi için önemi, Rusya'nın AB için öneminden önemli ölçüde yüksektir. Birincisi, AB ekonomisi Rusya'ninkinden çok daha büyüktür. İkincisi, birçok Avrupalı üretici Rusya'daki nihai iç kullanımda AB'den yapılan ihracatın daha büyük payını açıklayan küresel değer zincirlerinde aşağı yönde konumlandırılmıştır. Son olarak, küresel değer zincirlerine daha fazla katılım, Rus tüketiciler ve üreticiler için AB katma değerinin önemini arttırmaktadır. 2014 başında Kırım'ı işgal etmesi ve ardından Rusya'ya bağlaması sonucunda AB ile Rusya arasındaki ilişkilerin sağlanması, AB'nin Rusya'ya enerji (petrol ve doğal gaz) bağımlılığını azaltma girişimlerini hızlandırmıştır. AB, Rusya'ya karşı ilk yaptırımlarını Mart 2014'te döviz işlemlerini ve mal varlıklarını kısıtlarak başlatmıştır. AB'deki şirketler, ikili AB-Rusya ticaretinin çöküşünden korktukları için tüm endüstrilerdeki zorlu yaptırımlara karşı lobi yapmışlardır.

Rusya'nın Ukrayna'ya müdahalesi sonrasında iki aşamalı yaptırımlar ve daha fazla tehdit sonrasında AB ve ABD daha sert bir yaptırım paketi üzerinde anlaşmaya varmışlardır. Petrol teknolojisi ve savunma sanayii ihracatı sona ermiş ve bazı Rus devlet bankaları uzun vadeli dış finansmandan mahrum edilmiştir.

Rus ticaret yetkilileri, AB gıda ihracatında kısmen Avrupalı gıda üreticilerine zarar veren bir ithalat yasağıyla yanıt vermişlerdir. Rusya'ya uygulanan mali yaptırımların bazıları zamanla Rublenin dramatik bir şekilde düşmesine neden olmuş ve Rus ekonomisine büyük zarar vermiştir.

Avrupa ülkelerinin kendileri yalnızca batıdaki üyeleri değil, aynı zamanda doğudaki üyeler de Rusya'ya karşı farklı tutumlar sürdürmüşlerdir. Rusya ile ticarete olan bağımlılık, petrol ve doğalgaz arzı ile ilgili sadece kısmi bir konudur. İtalya, Macaristan, Bulgaristan ve Çek Cumhuriyeti tarafından desteklenen Almanya ve Fransa en ihtiyatlı davranışı göstermişlerdir. İngiltere, İsveç, Finlandiya ve Polonya, üç Baltık ülkesi (Litvanya, Letonya ve Estonya) ile birlikte daha kör bir tutum sergilemiştir. Büyük Rus azınlıklara sahip Baltık Ülkeleri için seçim, yaptırımlar ile hiçbir şey yapmamak arasında değil, yaptırımlar ve ortadan kaybolma riski arasındadır.

Kırım'ı ele geçirdiğinden ve doğu Ukrayna'daki müdahaleden bu yana AB, Rusya'nın kaybedilen bir imparatorluğu yeniden bir araya getirme konusundaki bölgesel ve tarihi tutkuları konusunda endişelidir.

Rusya AB'nin eski Sovyet Cumhuriyetleri üzerindeki politik ve ekonomik etkisini azaltmak için, Avrasya Birliği'ni (eski Avrasya Ekonomik Topluluğu'nun modeline dayanarak) 2014 yılında Belarus ve Kazakistan ile birlikte başlatmıştır.

Avrasya Ekonomik Birliği'nin kuruluşunu amaçlayan anlaşma ise 1 Ocak 2015 tarihinden başlayarak yürürlüğe girmiştir. Avrasya Ekonomik Birliği'nin, Avrasya bölgesindeki devletlerin pek çoğunu içine alacak şekilde, Avrupa Birliği'ne benzer uluslar üstü bir birlik olması hedeflenmektedir. Birliğin üyeleri arasında mal,

hizmet, sermaye ve işgücü dolaşımının serbest hale gelmesi planlanmaktadır. Birliğin üyeleri, Rusya, Belarus, Kırgızistan, Kazakistan Ermenistan olmak üzere beş ülkedir.

2.1.4.4. Rusya'nın Uzak Doğu Ülkeleri ile İlişkisi

Moskova'nın bakış açısına göre Uzak Doğu, Rusya'nın genel güvenliğine bir takım önemli zorluklar getirmektedir. Bölgenin ekonomik potansiyeli, Rusya ekonomisinin büyümesi için hayati öneme sahiptir ve Rusya iç pazarına daha fazla entegrasyon yapılması gerekmektedir. Kuzey Doğu Asya pazarları kritik bir öneme sahiptir. Nitekim, bir enerji tedarikçisi olarak Rusya, Çin ve Uzak Doğu pazarlarını yakın gelecekte ana gelir kaynakları olarak görmektedir. Asya pazarları Rusya için güvenilir olursa, petrol ve doğalgazı büyük Batı Sibirya tarlalarından piyasaya sürecektir.

2.1.4.4.1. Rusya-Çin

Çin'in bölgedeki rolü ve varlığı karmaşıktır ve enerji gereksinimlerinin yanı sıra, kendisi ve Rusya arasındaki potansiyel gerginliğin politik, kültürel ve tarihi noktaları ile de bağlantılıdır. Nitekim, Rusya'nın uzak doğu tarihi, on altıncı ve on yedinci yüzyıllarda bölgenin erken Rus keşiflerine dayanan kuzey ve kuzeydoğu Çin tarihiyle sıkı sıkıya ilişkilidir. Sonraki yüzyıllarda Rus ve Çin arasında iş anlaşmaları periyodik iş birliği ve ihtiyaçlara dayanmaktadır (Kangas; 2007:449).

Zamanla giderek artan bir şekilde Çin hükümeti, Sovyet hakimiyetindeki bloktan uzaklaşmış ve kendi iç gelişimine ve Asya'daki ilişkilerine odaklanmıştır. Çin sınırlı bir dış politika yürütürken Arnavutluk, Yugoslavya ve Angola gibi ülkelerle ilişkiler kuralın istisnasıdır. Sovyetler Birliği'nin dağılmadan önceki son yılları, özellikle Mikhail Gorbaçov'un 1989'un baharında Pekin'e yaptığı ziyaret ışığında ikili ilişkilerin yenilendiği görülmüştür.

Sovyetler Birliği'nin çöküşünün ardından, dinamikler Çin hâkimiyetlerinden birine doğru gelişmiştir. 1991'den sonra Çin hükümeti ekonomik bağlarını, enerji bağlarını ve küresel güvenlik ilişkilerini genişletmeye daha açık bir ilgi duyduğunu belirtmiştir. Ülkeler arasındaki karşılıklı ticaret, Rusya ve diğler eski Sovyet ülkelerindeki tüketici pazarları ve Çin'deki düşük kaliteli üretim tesislerinin önemli bir parçası için bir dayanak noktası haline gelmiştir. Her şeyden önce, Rusya'nın Çin'e ihracatı baz metaller, mineral yakıtlar, kimyasallar, odun ve uçak alanlarında olma eğilimindedir. Buna karşılık, Çin'in Rusya'ya ihracatı, tekstil ürünleri ve giyim, deri eşya ve ayakkabı alanında özellikle de mamul ürünlerden oluşmaktadır.

Rusya'nın Çin'e şu anda Çin'in Rusya'ya olduğundan daha çok ihtiyacı bulunmaktadır. Çin, Rusya'nın bölgesel ekonomisinde kilit bir aktör olmaya devam ederken Rusya genel Çin ithalat / ihracat ilişkisinde daha az rol oynamaktadır. Yine de Rusya'nın Çin menşeli ve tüketici ürünlerinden aldığı durum budur. Buna karşılık Çin, Rusya'dan hammadde almaktadır. Çin ekonomisinin şu andaki yüksek büyüme oranı doğrudan o ülkenin petrol ve gaz ithalatına olan ihtiyacının artmasına neden olmaktadır. Bugüne kadar Çin, petrol bazlı enerji kaynaklarının %50'sinden daha azını ithal etmekte ancak 2025 yılına kadar belki de %60-70'e yükselmesi beklenmektedir.

Rusya'nın Çin'e yaptığı ihracatın karışımında petrol ve doğal gazın artması için önemli bir potansiyeli bulunmaktadır. Rusya, dünyanın en büyük doğalgaz üreticilerinden ve ihracatçılarından biridir. Çin hızla dünyanın en büyük ithalatçılarından biri olarak ortaya çıkmaktadır. Bu kaynağın çoğunun coğrafi konumu Çin'e ihracat için elverişlidir ancak bu potansiyel ulaşım altyapısını gerçekleştirmek için geliştirilmelidir. Rusya'nın Çin'e petrol ve doğal gaz ihracatı, son proje planlamasında önerilen seviyeye çıkarsa, toplam ihracat hacmini iki katına çıkarabilecektir (Lotspeich; 2006:70).

Bazı farklılıklara rağmen hem Rusya hem de Çin bölgedeki ortak tehdit algılarını paylaşmakta ve her ikisi de onları sınırlayan bölgelerdeki dış güçlerin etkisini sınırlamaya çalışmaktadır.

Çin ile Rusya arasındaki yüzyıllar boyu süren ekonomik ilişki, 20. yüzyılın sonlarında artan bir öneme sahip olduğunu kabul etse de iki ülkede temel ekonomik koşulların mümkün olduğu konusunda tam bir potansiyele ulaşamamıştır. Geçiş döneminde Çin'in Rus ihracat ve ithalatındaki payı ve sıralaması yükselirken, Rusya'nın Çin ithalatındaki payı ve sıralaması yalnızca ılımlı bir şekilde artmıştır.

2.1.4.4.2. Rusya- Japonya

On dokuzuncu yüzyılın sonlarında, Japonya Çin'in Kuzeydoğu Asya'daki kontrolüne meydan okurken, hükümetin bölgedeki Rusya'nın varlığını ele alması gerekmiştir. Rusya diğer Avrupalı güçlerle birlikte Japonya'nın çıkarlarını sınırlamaya çalışmış ve bu iki devlet arasında doğrudan bir askeri çatışma Rus-Japon Savaşı (1904-1905) yaşanmasına yol açmıştır. Bir Asya gücünün büyük bir Avrupa gücünü yendiği ilk zamandır ve Rus İmparatorluğu'nun düşüşü ve Japon İmparatorluğunun yükselişinde kritik bir adımdır. Bu düşüş 1945'te, Sovyetler Birliği'nin II. Dünya Savaşı'nın sonunda Japonya'ya karşı düşmanlıklara başlamasıyla silinmiştir. Japonya, Soğuk Savaş sırasında Uzak Doğu'nun Sovyetler Birliği, ABD ve Çin Halk Cumhuriyeti arasındaki kontrol noktası olduğu için ön saflardaki bir devlettir (Kangas; 2007:452).

Sovyetler Birliği'nin çöküşü ile Japonya için hem jeopolitik tehdit ortadan kalkmış hem de Japon lider ve enerji şirketleri için potansiyel hammadde üstü açılmasına sebep olmuştur.

Japonya geleneksel olarak, hammadde ticareti yapabileceği ortaklar aramıştır. Geçmişte bu tür eylemlerin bölgesel gerilimlere ve periyodik çatışmaya yol

açmasından dolayı bugün ülke dengesizlikleri ve boğulma noktalarını önlemek için kaynakları çeşitlendirmeye çalışmaktadır. 1970'lerin petrol şokları gibi erken bir tarihte Japonya, iç tüketimi için Orta Doğu petrol ve gazına çok fazla güvenmeye istekliydi ancak Körfez Savaşı güvenmemesi gerektiğini göstermiştir. Bu güvensizlik nedeniyle büyük bir jeolojik fay hattında bulunmasına rağmen elektriğinin yaklaşık yüzde 35'ini karşılayan nükleer enerjiye büyük yatırım yapmıştır. Bu olaylar Japonya'ya enerji tedarikinde bir bölgeye güvenmenin tehlikeli bir durum olduğunu göstermiş ve o zamandan beri ülkenin kaynakları çeşitlendirilmeye çalışılmaktadır. Rusya, Orta Doğu'ya alternatifler listesinin başında gelmektedir.

Son olarak Japonya'nın Rusya'ya yönelik politikasının, yirminci yüzyılın yeni bir Japonya'sını yansıtan daha geniş bir dış politika yaklaşımına dahil olduğu belirtilmelidir. Geçen yüzyılın Japonya'sından farklı olarak, Japonya bugün uluslararası sahnede daha istekli ve iddialıdır. Şimdi II. Dünya Savaşı'ndan birkaç kuşak sonra, ülke kendini ılımlılığın sesi, uluslararası barış operasyonlarına katılan ve dünya ekonomisinde ekonomik bir motor olarak görmektedir.

2.1.4.4.3. Rusya ve Kore

Rusya'nın uzak doğusundaki şirketler Kore yarımadasının ve Moğolistan devletlerinin Çin ve Japonya'dan daha az önemli olduğunu düşünmektedir. Güney Kore, Rusya'nın uzak doğusu ile ilgili olarak Japonya'ninkine benzer bir yol izlemektedir. Yatırımlar mevcut olmasına rağmen Koreli firmalar kural olarak diğer pazarlara odaklanmaktadır. Başlıca odak nokta Rusya ile pozitif ilişkilerin sürdürülmesi ve potansiyel ticari yatırımlar ve ticaret için fırsatlar sağlamaktır. Özellikle Kore tüketici ürünleri, bu bölgede yaygın durumundadır. Japon deneyimine paralel olarak Güney Kore ve Rusya arasındaki daha sağlam ilişkileri güçlendiren tarihi sebepler de vardır. Ayrıca, Sovyetler Birliği, II. Dünya Savaşı'nın sona ermesinin ardından yarımada'nın iki devlete bölünmesinde etkili olmuştur. Kuzey Kore hükümetine Sovyet desteği, özellikle Kore Savaşı sırasında, güney devletle bugün sıkı bir ilişki içinde olmalarıyla sonuçlanmıştır.

Kuzey Kore bölgedeki belki de en sıra dışı pozisyona sahip bulunmaktadır. Sovyetler Birliği ve Kuzey Kore arasındaki tarihi bağlantılar Rusya'ya ülkeye sınırlı formda olsa da erişim olanağı sunmaktadır. Sovyetler Birliği Demokratik Halk Kore Cumhuriyeti'nin kurulmasına yardım etmiş ve geçen yarım yüzyılın büyük bir kısmında askeri destek vermiştir. Geçtiğimiz on yıl boyunca Kuzey Kore nükleer silah cephaneliği oluşturma konusundaki sayısız niyet beyanıyla Uzak Doğu'daki gerginliği artırmıştır. Nükleer yetenekli bir Kuzey Kore'yi düşünmek Japonya, Çin ve hatta Rusya ile ilgilidir. Potansiyel kaldığı sürece Uzak Doğu'nun en az bir kısmı küresel güvenlik açısından önemini sürdürecektir. Bu, Rusya'nın uzak doğusu için bölgede askeri varlığını sürdürmeye devam edeceği anlamına gelmektedir.

Nükleer yığılma konusu dışında bu üç ülke Rusya'nın uzak doğusunda aktif olarak ilgilenen bölgesel ortaklar olarak Çin ve Japonya'nın gerisinde kalıyor. Bununla birlikte, ekonomi ve güvenlik konularında daha büyük bölgesel iş birliğinin (veya bunların eksikliğinin) kanıtıdır. Çin ve Japonya ile enerji ve ekonomik gelişme konularında aynı endişeyi hissetmekte ve bölgenin istikrarını güçlendirdiğini görme arzusunu sürdürmektedirler.

2.2. Dünya Ekonomisinde Kriz

Ticaret savaşları ülkelerin aşırı korumacı ekonomik politika uygulamaları sonucunda meydana gelmektedir. Dünya küreselleşme olgusu sonucunda son 30 yılda ticaret savaşları ve krizle uğraşmak zorunda kalmıştır.

2.2.1. 1990-2018 Yılları Arasındaki Krizler

1980 sonrası bütün dünyada, düşünce ve ekonomilerde liberalleşme eğilimleri öne çıkmıştır. Bu dönemde arz yönlü politikalar uygulanarak gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler finansal sistemlerini serbest hale getirip sermaye hesaplarını dışa açık duruma getirmişlerdir.

Küreselleşme ekonomide hakların dünya kaynaklarından daha fazla yararlanacağı bir düzeni gerektirmektedir. Gelişmekte olan ülkeler bu düzenden pay alacaklarını beklerken daha önceden otuz-kırk yılda bir çıkan dalgalanmalar ve şoklar son yıllarda daha sıkılaşarak sosyal refahta aşınmaya sebep olmuştur.

1990'lardan bu yana yaşanan çok sayıda mali kriz dünya ekonomisine önemli ölçüde etki etmiştir.

Gelişmekte olan ülkelerde finansal krizler genellikle maliye politikası hataları, döviz kuru politikalarında yapılan hatalar, ülke dışındaki finansal şoklar, gerekli alt yapı oluşturulmaksızın yapılan finansal programlar, bankacılık sektöründeki zayıflıklar nedeni ile ortaya çıkmaktadır.

2.2.1.1. 1991-1995 Latin Amerika Krizi

1994-1995 senelerinde ortaya çıkan Meksika krizi makroekonomik istikrarın epeyce sağlandığı bir dönemde yaşanmıştır. Meksika 1980'lerin ortalarında başladığı kamu maliyesi politikası ile özelleştirme ve mali reformlar sayesinde 1989-1994 arasında Gayri Safi Yurtiçi Hasıla ortalama %4 büyümüş ve 1993 yılı sonunda enflasyon oranı 20 yıl sonra ilk defa %10'un altına inmiştir. Bu istikrarlı büyüme yabancı yatırımcının ilgisini çekmiştir. Ancak sermaye hareketlerinde yaşanan hızlılık toplam talebi artırınca hisse senetleri piyasasında ve gayrimenkul fiyatlarında yükselmeye sebep olmuştur.

Finansal regülasyonlar Meksika'nın kredi hacmini hızlı artırmış 1988'de GSYİH'nın %10'u civarında olan toplam krediler 1994'te kadar dört kat artmıştır. Mishkin'e göre Meksika krizinin en önemli sebebi, geri ödenmeyen krediler nedeni ile banka bilançolarının bozulmasıdır.

Kredi hacmindeki büyümeden başka sermaye akışıyla sağlanan döviz miktarında yaşanan yükseliş, Meksika’da yatırımlardan tüketime kaymaya sebep olmuş cari işlemler açığı hemen artmış ve yatırımcılar bu açığın uzun süre sürdürülemeyeceğini düşünmüşlerdir. Meksika hükümetinin 20 Aralık 1994 tarihinde döviz kuruna ait bandı %15 oranında genişletmesi ile Pezo tahmin edilenden daha hızlı bir şekilde değer kaybetmiş, uluslararası rezervlerin iki gün içinde 5 Milyar dolar erimesiyle Pezo dalgalanmaya bırakılmıştır. Bu durum faiz oranlarının hızlıca artmasına yol açmış ve bankaların portföylerinin bozulmasını hızlandırmıştır (Korkmaz; 2010:178). Sonrasında uluslararası fonlar hızlıca çıkmaya başlamış ve krize neden olmuşlardır.

2.2.1.2. İran-İrak Krizi

İran'daki dogmatik din adamlarının yükselişi iki güç arasındaki anlaşmazlığı sadece pratik değil, aynı zamanda ideolojik olarak da ortaya koymuştur. Stratejik cephede, Humeyni’nin Basra Körfezi’nde baskınlık iddiası, kendi egemenlik özlemine sahip Irak devletini sinirlendirmiştir. Sonrasında önde gelen bir Pan Arap devleti olarak Irak, devrimin yıkıntıları nedeniyle nispeten zayıflamış olan bir Pers ulusunu geri alma fırsatı bulmuştur (Takeyh; 2009: 83).

1979 yılında Irak rejimi en istikrarlı konumda ve petrol zenginliğinde Suudi Arabistan’dan sonra ikinci konumda bulunmaktadır. Mısır’ın İsrail ile yaptığı barış anlaşması Arap devletleri konseyinden kovulması ile Irak Arap düzeninin odağı haline gelmiştir. Ordusunun büyüklüğü, yükselen petrol gelirleri ve jeopolitik merkez oluşuyla baskınlığını da arttırmıştır. Saddam, İran'a karşı hamlesinin bölgesel konumunu pekiştirmek için gerekli bir adım olduğunu düşünmüştür.

Savaş öncesi Irak'ın 35 milyar doları aşan rezervi, sanayinin altyapısını geliştirmek için muazzam bir yatırım programı, artan vasıflı işgücü ve artan sayıda profesyonel iş gücü vardır. Petrol bazlı bir ekonomiye sahiptir ve ana endüstrileri

petrol terminalleri, petrol arıtma tesisleri ve petrokimyasallardan oluşmaktadır. Ama savaş birçok yönden Irak'ın ekonomisini değiştirmiştir:

- Ana yağ terminalleri ve Basra Petrol Rafinerisi yok edilmiştir. Ancak Irak, Türkiye üzerinden yeni bir boru hattı açmıştır.
- Iraklı erkekler savaşta iken kadınlar boş kadroların yüzde 30'unu doldurmuştur.
- Irak'ın savaş sonrası imar programı için 100 milyar Dolar harcayacağı tahmin edilmektedir.
- Güney Irak'ta ve İran ile doğu sınırında ana şehirler yıkılmış, batı ve kuzey şehirlerinde ise çok az hasar meydana gelmiştir. Hasar hem konut hem de endüstriyel tesislerde oluşmuştur.
- Irak ekonomisi, kısmen emek ve yönetim desteği sağlayan yabancı şirketlerle sözleşme yaparak daha verimli ve daha serbest hale gelmiştir.
- Endüstri güneyden kuzeye kaymış ve Tikrit özellikle Irak'ın ekonomisinde önemli olmuştur (Takeyh; 2009: 83).

İran-Irak Savaşı 1980-88 arasında yapılmıştır. Irak'ın kara ve hava yolu ile Batı İran'ı işgal etmesi üzerine 1980 Eylül'ünde resmen başlamıştır. Irak Devlet Başkanı Saddam Hüseyin İran'a yaptığı saldırının nedeni olarak Basra Körfezi'ne boşalan ve İran ile Irak arasındaki sınırı oluşturan bir su yolu olan Şattülrapla ilgili bölgesel bir ihtilaf olduğunu iddia etmiştir.

Irak ayrıca geniş petrol alanları ile tanınan batı İran bölgesi Huzistan'ı da ele geçirmeyi planlamıştır. Irak taarruzu, 1980'nin sonunda liman şehri Hürremşehr'i ele geçirerek başarılı olmuştur. Ancak İran'ın direnişi güçlü olmuş Irak birlikleri 1982'nin başlarında İran'ın işgal altındaki kısımlarından çekilmiştir.

Yine de İranlı lider Ruhullah Humeyni İran'ın Saddam rejimi devrilene kadar savaşmayı bırakmayacaktır. İran, Irak'ın uluslararası toplum tarafından yenilenmiş bir taktik olan kimyasal silahların kullanımına (zehir gazı) başvurmasına neden olacak kadar başarılı olan bir dizi saldırı başlatmıştır. İranlı birlikler, Şubat 1984'te petrol bakımından zengin Majnoon Adaları'nı ve 1986'nın başlarında güney Irak'ın Fao yarımadasını ele geçirmişlerdir (Takeyh; 2009: 83).

Savaş boyunca şehirler ve askeri tesislere aralıklı olan hava ve füze saldırıları yaygınlaşmış ve 1985'te her iki taraf da çarpışma başlamıştır. İran Körfezi'nde seyahat eden Kuveytli petrol tankerlerine yapılan saldırılara cevaben, Amerika Birleşik Devletleri ve birkaç Batı Avrupa ülkesi 1987 yılında savaşa katılmıştır. Bu saldırılar, İran'ın uluslararası itibarını önemli ölçüde azaltarak Humeyni'nin silah almasını zorlaştırmıştır. Temmuz 1988'de İran, Birleşmiş Milletlerin zorunlu ateşkesini kabul etmek zorunda kalmıştır (Takeyh; 2009: 83).

Irak hem Arap hem de Batı ülkeleri arasında çok daha fazla destek görmüş, özellikle Sovyetler Birliği en büyük silah tedarikçisidir. 1990'da Kuveyt'in zorlaması ile 1975'teki İran'la yapılan anlaşmanın şartlarını kabul ederek bütün savaş mahkumlarını değiştirmenin yanı sıra, birliklerini İran topraklarından çekmeyi kabul etmiştir (Takeyh; 2009: 83).

2.2.1.3. Asya Krizi

Küreselleşme sürecinde ilk finansal kriz 1997 yılının ikinci yarısında Güney Asya'da Asya Kaplanları olarak adlandırılan ve hızlı kalkınan ülkelerde ortaya çıkmıştır. Kriz ilk olarak Tayland sonrasında da Endonezya Malezya Filipinler Güney Kore ve Japonya'ya sıçramış geniş bir etki alanı oluşturmuştur.

1960-1995 yılları arasında ihracat sektörü desteklenince Güney Doğu Asya ülkeleri ciddi ekonomik başarılar elde etmiştir. 1990'lı yıllarda ise küreselleşme

olguıyla dışa açıklıkta dünyanın önde gelen ülkeleri olmuşlardır. Kısa vadeli sermaye girişi hızla artarak toplam portföy yatırımlarının %80'ine ulaşmıştır. Bu durum başlı başına bir risk olmuştur (Korkmaz; 2010:181).

Bölge ülkelerinde finansal kurumlara garanti verilmemiş olsa da yabancı sermaye girişleri artmıştır. Sermaye girişindeki artış finansal olarak devletin kısıtlamaları kaldırması nedeni ile başarılı bir şekilde kontrol edilemeyen finansal kurumların verdiği çok riskli kredi miktarı artmış, sağlıksız olan bu kredi genişlemesi krizin önemli bir etkeni olmuştur. Verilen bu kredilerle ilgili en önemli sorun kredinin üretken alanlara yönelmemesi ve çok büyük kısmının gayrimenkul yatırımlarına gitmesidir. Krizde hızla düşen gayrimenkul fiyatları, finansal sistemin daha fazla zora girmesine sebep olmuştur.

Tayland ve Kore'deki para krizlerinin ana nedeni hükümetlerin finans sektörüne garanti vermeleridir. Para krizi öncesinde yaşanan bankacılık krizine ülkeler garanti vermişlerdir. Ancak krizler bankalardaki durum daha da kötüye gitmiş ve ulusal paraya talebi düşürmüş, enflasyon beklentisi artmış ve döviz rezervinin azalması ile para krizi tetiklenmiştir.

Yabancı sermaye girişi yoğun olan ülkelerde ulusal paralarını belirlenen bir kur üzerinden dolara sabitlenmiş olsalar bile paraları bile aşırı değerli hale gelebiliyordu. 1990-1997 arasında Endonezya, Malezya, Taylan ve Singapur'da nominal kur ile reel kur arasındaki fark %25'in üstüne çıkmış iken Güney Kore'de bu fark 1997'de %12 düzeyinde gerçekleşmiştir. Yoğun olan sermaye girişi dış ticareti olumsuz etkilemiştir. Bu ülkelerin dış ticaretinin bozulmasının diğer sebebi ise, Yen ile Dolar arasındaki döviz kurudur. 1995 ile 1997 yıllarında değerlenen Yen, 1997 yılından itibaren birlikte düşüşe geçmiştir. Pek çok Asya parası belirli oranlarda dolara bağlı olduğundan, bu düşüş onların ihracat ürünlerinin hem Japon pazarında hem de Japon ürünleri ile rekabet ettikleri pazarlarda daha pahalı hale getirmiştir (Korkmaz; 2010:181).

IMF'ye göre bu kriz borçlanmanın aşırı oluşu, gayrimenkul ve hisse senedi piyasalarında meydana gelen aşırı şişme, baskı altında tutulmuş döviz kuru politikaları ve mali sistemin kötü kontrol edilmesinden dolayı gerçekleşmiştir.

2.2.1.4. Rusya Krizi

Asya Krizinin şoku hala devam ederken 1998 Yılında Rusya krizle karşı karşıya kalarak Rubleyi devalüe etmiştir. Kriz öncesi yüksek kamu borcu ve mali açıkla mücadele edilirken mali açığın senyoraj geliri ile kapatılmasına çalışılmış ancak imkân olmadığından finansal açık ve artan faiz oranları döviz kurları üstünde baskı yapmıştır. 1998 yılında yaşanan Rusya krizini tetikleyen en önemli unsur sabit döviz kuru, finansal açık ve borç, artan faiz oranlarının kontrol edilememesi ve devalüasyon, enflasyon ve iflas beklentisi olmuştur.

Rusya finansal krizi, güçlü finansal sonuçları olmakla beraber fiili olarak reform ve kurumları oluşturma gayretlerinde ortaya çıkan aksamaların mesajını vermiştir. Rusya'nın moratoryum ilan etmesi ve Rublenin değerinin düşürülmesi ile nominal değeri 27 Milyar dolar olan kamu menkul kıymetlerini tutan Rus bankaları büyük miktarda para kaybına uğramıştır. Bu durum dış borç yükümlülüğünü büyük miktarda arttırmış bankacılık sektörünün ve Rublenin çöküşünden, mali olmayan sektör bilançolarının negatif etkilenmesi ile finansal krize meydana gelmiştir (Korkmaz; 2010:183).

2.2.1.5. Brezilya Krizi

1999'da Brezilya'da yaşanan kriz hükümet tarafından devam ettirilmesi zor olan mali politikaların bir para krizine sebep olacağı düşüncesi ile meydana gelen endişelerin ortaya çıkardığı klasik bir ödemeler dengesi krizidir. Brezilya'da bunun öncesi bankacılık sistemi oldukça iyi durumda ve yapılan paranın değerini düşürme işlemi bir mali krize neden olmaz iken paranın değerinin düşmesi nedeni ile artan

faiz oranları ekonomiyi resesyona sürüklemiştir. Brezilya’da devalüasyon kaynaklı bir finansal kriz yaşanmıştır.

2.2.1.6. 2008 Küresel Kriz

2008 yılında Amerika’da mortgage piyasasında başlayan mali sorunlar günden güne büyümüş ve gelişmiş ekonomilerden gelişmekte olan ekonomilere de etki ederek global bir finansal krize sebep olmuştur. Krize; likiditede yaşanan bolluk ve bunun neticesinde verilen gelişmiş güzel krediler, yüksek menkul kıymetleştirme, şeffaflığın yokluğu, derecelendirme kuruluşlarının etkin olamayışı ve düzenleyici ve denetleyici kuruluşların müdahalede gecikmesi sebep olmuştur. Global finansal kriz banka iflasları finans sistemindeki konsolidasyonlar ve devletleştirmelerden sonra reel sektöre de yansarak global büyüme oranlarını düşürmesine neden olarak, enflasyonist etkiye neden olmuştur (Korkmaz; 2010:189,190).

Birleşmiş milletler krizi, “yüzyılın krizi” IMF ise “dünya ekonomisinin Büyük Ekonomik Bunalımdan bu yana karşılaştığı en tehlikeli finansal şok” olarak nitelendirmiştir. Avrupa’dan Asya’ya, Hindistan’dan Japonya’ya tüm dünya ekonomilerini büyük ölçüde etkilemiştir. Kriz olduktan sonra başta ABD’de olmak üzere etkilenen tüm devletlerde kamu eliyle mali sistemi kurtarma operasyonları krizin ağır yaralarını sarmak için düzenlenmiştir.

Kriz büyük ölçüde Kuzey Atlantik bölgesini etkilemiştir. Sonuç olarak, bu ülkelerin krizden yavaş ve ağırlı bir şekilde iyileşme olasılığı daha yüksektir. Bununla birlikte, bu krizin gelişmiş dünyanın ötesine yayıldığı ve özellikle gelişmekte olan ekonomiler üzerinde ciddi etkileri olduğu açıkça görülmüştür.

Krizin gelişmekte olan ekonomilerin büyümesi için daha fazla alan açmasının yanı sıra, mevcut güçleri de zayıflatma etkisi olmuştur. Özellikle, dünyanın doların bugünkü hakimiyetinden ve yeni birçok kutuplu rezerv sistemine doğru ilerlemesi

muhtemeldir. Uluslararası rezerv para birimi olan ülke iki kritere uymalıdır: siyasi, ekonomik ve finansal olarak egemen olması ve para, maliye ve finans politikalarında sorumlu davranması gerekmektedir. ABD kriz sonrası bu ön koşulların hiçbirini yerine getirmemekte ve uzun vadeli beklentileri doların lehine olan uluslararası rezerv para birimi olarak ayakta durmaya zorlanmaktadır. Bununla birlikte, bu tür değişiklikler yalnızca yavaşça gerçekleşecektir; kısa vadede, Çin, Orta Doğu ülkeleri ve diğer yeni zengin uluslar hala ezici bir şekilde dolarla yatırım yapmaktadır. Yavaş yavaş, bu tercihin değişmesi muhtemeldir ve yeni rezerv para birimlerinin ortaya çıkması için alan bırakmaktadır.

2.2.1.7. Avrupa Borç Krizi

2009 yılının ekim ayından itibaren Küresel ekonomik krizin etkileri henüz atlatılmamışken Euro Bölgesinde önce Yunanistan'da başlamış 2010 yılının ortalarında Portekiz ve İrlanda'da etkisi oldukça hissedilen sonrasında İtalya ve İspanya'yı da kapsayarak genişleyen bir borç krizi yaşanmaya başlanmıştır. Bu kriz öncelikle Euro Bölgesi devletleri olmak üzere global büyüme ile finansal istikrar açısından önemli bir risk oluşturmuştur. Bölgede, İtalya'nın kısa vadede borç çevirme sorunu yoktu, İspanya'nın da olumlu nitelendirilebilecek bir finansal performansı olmasına karşılık borç sorununun bu iki devlete de sıçraması diğer ülkeler içinde kaygı uyandırmıştır.

Diğer taraftan iflas şüphesi ile izlenmeye başlayan birlik üyesi devletlerin artması mali sektörde korkuların artarak yaşanmasına sebep olmuştur. Başta Fransa'nın, Almanya'nın ve İngiltere'nin bankaları olmak üzere AB'nin en güçlü bankalarının yüklü miktarda borçlu ülkelere ait devlet tahvilini kasalarında bulundurmaları olabilecek kayıplara ait kötü senaryoların üretilmesine sebep olmuştur. Bu dönemde Avrupa'ya ve dahası birçok gelişmekte olan ülkeye kadar tüm dünya borsalarında düşüşler meydana gelmiştir. Bu borç krizi olumsuz ekonomik gelişmeler ve olması muhtemel resesyon özellikle dış ticaret yapılan bölge dışı ülke ekonomilerini de negatif etkilemiştir.

2008 ve 2009 yılında yaşanan krizlerde ABD ve AB merkez bankaları parasal gevşemeye gitmiştir. 2011’de başlayan Avrupa Birliği borç krizinde de Avrupa Merkez Bankası (ECB) varlık fiyatlarının artmasını sağlayarak servet etkisi yaratmak ve toplam talebi artırmak maksadı ile finansal genişlemeyi sağlamaya çalışmıştır.

2.2.1.8. Ortadoğu Krizi

Ortadoğu’daki Arap devletleri gelirlerinin önemli bir bölümü petrol ihracatından sağlanmaktadır. Petrol ihracatından edinilen gelir sonucunda Ortadoğu ülkeleri yeni modern şehirler yapmaya başlamış, alt yapı çalışmalarına önem vererek çalışmalar yapmış, modern ordu kurarak ve dünya ekonomisine yön vermeye başlamıştır.

Arap devletleri, yönetsel açıdan ele alındığında birbirleri ile benzeşirler. İdare edenlerin mümkün olan en zengin zengin kişilerden oluştuğu hiyerarşik yapılanmada, halk ise üst kesime göre mümkün olan en düşük gelir ile hayatını devam ettirmektedir. Özünde Arap Baharı projesinin tutmasındaki en büyük nedenlerden bir tanesi de Arap halkının gelirdeki bu eşitsizliğe artık karşı çıkmasıdır. Küreselleşme ile artık Ortadoğu da yeni bir önem kazanarak kendine yer almaya başlamıştır.

Bölge ülkelerinde bir tarafta sürekli yaşanan sıkıntılar diğer tarafta demokrasi adına yardıma koştuklarını söyleyen büyük devletler, bölgede sorunların hala sürmesine sebep olmaktadır.

2.2.2. Döviz Kuru Sistemleri ve Kur Savaşları

Uygulamada birbirinden farklı döviz kuru sistemleri çeşitlilik göstermektedir. Bu çeşitliliğin bir tarafında serbest değişken veya dalgalı kur sistemi diğer tarafta ise

sabit kur sistemi yer almaktadır. Bunların arasında ise birçok karma modeller bulunmaktadır.

2.2.2.1. Döviz Kuru Sistemleri

Döviz kuru ülke parasının başka bir ülke parası cinsinden fiyatına, değerine denilmektedir. Döviz fiyatının belirlenmesine yönelik kullanılan sistemlere döviz kuru sistemleri denilmekte ve döviz kurlarının kimler tarafından nasıl belirleneceği, kurlarda serbestçe ya da resmi kararlar ile değişim olup olmayacağı veya hangi ölçüde olabileceği gibi konular ile alakalı prensipler bütününden oluşmaktadır.

2.2.2.1.1. Sabit Döviz Kuru Sistemi

Sabit döviz kur uygulamasında milli para biriminin yabancı para birimleri cinsinden değeri yani ulusal değişim oranı, resmi otoritelerce belirlenmektedir. Döviz kurlarının sabit tutulur olması kararlar ile kesinleştirilmekte ve başka resmi olmayan kur oluşumu ise Merkez Bankasının piyasa işlemleri ile gerçekleşmektedir.

Sabit döviz kuru sistemlerinde arada sırada kur düzenlemesi yapılmakta ya da kurlar dar bir aralık içinde dalgalanmaya bırakılabilmektedir. Bu manada sabit kur sistemi döviz kurunun alt ve üst sınırları belirlenmiş bir aralık içinde tutulması ve dışına çıkmasının engellenmesi demektir.

Bu sistemde döviz kuruna müdahale yalnızca para otoritesi tarafından gerek görülürse yapılarak yükseltilmekte ya da düşürülmektedir.

2.2.2.1.2. Esnek Döviz Kuru Sistemleri

Enek döviz kuru sisteminde kurlarının piyasa mekanizması yolu ile belirlendiği ve serbestçe değişebildiği bir rejim olan esnek döviz kuru sistemine

serbest dalgalanan veya serbest değişken kur sistemi de denilmektedir. Bu sistemde kurlar kural olarak özgürce hareket etmeye bırakılmıştır. Bu merkez bankalarının yönetim altında sürdürülen bir dalgalanma tutumudur. Yani döviz kuru arz ve talebe göre değişmektedir. Ancak olağanüstü kabul edilen bazı değişmeler merkez bankasının piyasaya müdahale etmek için yaptığı döviz satış veya alımı ile telafi edilir. Merkez bankasının amacı kuru arzulan istikrarın ölçüsüne bağlı tutmaktır. Piyasa mekanizmasına daha çok yer vermeyi hedefleyen ülkelerde banka müdahaleleri çok az olmaktadır. Tersine durumda kur istikrarından yana olanlar da ise bu müdahalelerin sayısı çoğalmaktadır.

Piyasa üzerinde hükümetin bir etkisi söz konusu değildir. Bu sistem, kurların döviz arz ve talebini birbirine eşitleyecek biçimde sürekli değişmesi esasına dayanmaktadır.

Bu sistemde merkez bankasının döviz piyasasına yaptığı müdahaleler kurların istenilenin üzerinde oluşmasını sağlamak yerine piyasadaki gereksiz şoklara mâni olmak ve değişimleri daha ılımlı duruma getirmeyi amaçlamaktadır.

2.2.2.1.3. Karma Döviz Kuru Sistemleri

Bu sistem ile, sabit veya esnek kur sisteminin dezavantajlarından kurtulma ve her iki sistemin avantajlarından aynı anda yararlanma amaçlanmaktadır.

Alternatif döviz kuru düzenlemeleri, farklı boyutlarda esneklik kazandırılmış sabit döviz kuru düzenlemesi ile yine değişik ölçülerde müdahaleye konu olan esnek döviz kuru düzenlemesinden meydana gelmektedir. Bir başka ifade ile, bu sistemler kapsamında, bir yandan alt ve üst destekleme noktaları arasındaki aralığın genişletilmesi sureti ile sabit döviz kuru sistemlerine elastikiyet kazandırılması, diğer yandan da esnek döviz kuru sistemlerinde asıl olarak piyasa mekanizması kanalı ile

belirlenen döviz kuruna resmi otoritelerin gerektiğinde müdahale etmesi söz konusu olmaktadır.

2.2.2.2. Kur Savaşları

Uluslararası iktisat, uluslar arasında gerçekleşen üç temel ilişki üzerine kuruludur: Mal ve hizmet alım satımı (dış ticaret), sermaye hareketleri, emeğin dolaşımı.

Sermaye hareketlerinin serbest kalması 20.yüzyılda ortaya çıkmıştır. Paranın uluslararası dolaşımı mal ve hizmetlerin dolaşımı ile kıyas kabul etmeyecek kadar yeni bir gelişmedir. Sermayenin uluslararası dolaşımında serbest olması önce gelişmiş ekonomiler arasında başlamış ve küreselleşmenin etkisiyle yirminci yüzyılın son çeyreğinde bu serbestlik geniş bir coğrafyaya yayılma imkânı bulmuştur. Günümüzde tüm dünyada sermaye giriş çıkışının serbest olduğu bir düzen içinde bulunmaktadır. ABD’de bir bilgisayardan bir düğmeye basıldığında para Çin’e Rusya’ya Türkiye’ye veya İngiltere’ye gidebilmekte ve o ülkede sermaye yatırımına ya da portföy yatırımına dönüşebilmektedir.

Günümüzde sermaye giriş çıkışına yasak getirilmek istendiğinde ekseriyetle eskiden olduğu gibi sermaye denetimi gibi yollara başvurulması yerine kurlar ile oynanarak yapılmaktadır. Bu sebeple de bu tür eylemlere kur savaşları denilmektedir. Ülke parasının değerinin düşürülmesi ihracatta düşüş ithalatta yükseliş varsa dolayısıyla dış ticaret açığı varsa söz konusu olmaktadır. Eskiden sabit kur sistemi uygulanırken bu paranın değeri düşürülerek yapılmaktaydı günümüzde artık dalgalı kur sistemi olduğundan dolayı farklı yöntemlerle yapılmaktadır.

Mal ve hizmet ticaretine getirilen kısıtlamalar gümrük vergileri yükseltilmesi, ithalata getirilecek zorlaştırmacı kuralları veya denetimler, anti dumping ve telafi edici vergi önlemleri ile yapılmaktadır.

IMF, Dünya Bankası ve GATT (sonra Dünya Ticaret Örgütü) önceki dönemlerde meydana gelen ticaret savaşlarının sebep olduğu refah kayıplarını gidermeyi amaç edinmiştir. İkinci Dünya Savaşı'ndan öncesi bazı ülkeler ithal ikamesi modeli uyguladığı için bazı ülkeler dış ticaret açığını kapatmak için mal ve hizmet ticaretine çeşitli kotalar uygulamış ve bu uygulamalar dünya refahının düşmesine sebep olmuştur. Bretton Woods sistemine göre dünya ticaretinin gelişmesi dünya refahının artmasına katkıda bulunacaktır demektir. Esasında bu kabul kapitalizmin 'karşılaştırmalı üstünlükler teorisine dayalı refah artışı kabulünün' de esasını oluşturmaktadır. Dünya Bankası başlarda savaşta yıkılan Avrupa'yı ayağa kaldırarak dünya ticaretine katılmasını hedeflemiştir. Bu görev yapıldıktan sonra gelişmekte olan ülkelerin altyapı yatırımlarını cazip şartla kredilendirerek onların dünya ticaretine etkin katılımını sağlamayı hedef almıştır. IMF, ödemeler dengesi sıkıntısına yaşayan ülkelerin dünya ticaretinden kalmasını sağlamak maksadı ile geçici destekler vermeyi hedeflemiştir. GATT ile başlayan ve Dünya Ticaret Örgütü ismi ile devam eden oluşum da dünya ticaretinin prensiplerini belirlemektedir. Bretton Woods sistemi uzun süre dış ticaret kısıtlarına başvurulmaksızın yürütülebilen bir sistem kurmuştur. Globalleşme bu düzenin en üst noktasıdır. Bu noktaya ulaşıldığında artık dünya ticaretine eski sosyalist ülkeler de katılmış, globalleşme geri döndürülemez bir aşamaya ulaşmıştır (Mahfi Eğilmez; 2018).

Dolar ile Euro arasında kur savaşları mal ve hizmet ticaretinin, serbest kalan sermaye hareketlerinin eşliğinde geri dönülemez bir serbestliğe ulaştığı dönemden önce başlamıştır. Bazı açıklamalarda iki taraf da güçlü bir para birimi istemediklerini dile getirmiş zira para biriminin böyle bir ortamda güçlenmesi demek ihracatın düşmesi, ithalatın artması ve dolayısı ile dış ticarete açığın yükselmesi demektir. Bir süre sonra bu kez kur savaşlarına Japonya da katılmıştır. Çin ve Kore'nin paralarının değerini düşük tutması benzer ürünler ihraç eden Japonya'nın ihracatını sıkıntılı bir duruma sokmuştur. Bu nedenle Japonya Yeni düşük tutmaya çalışmıştır.

ABD yönetimi uzun zamandan beri karşılıklı ticarete açık verdiği ekonomilere belirlediği ölçülerde baskı uygulamaktadır ve bu baskı özellikle de Çin'e yönelik olmuştur. Bu duruma bir ticaret savaşı denilmesi ancak Trump başkan seçildikten sonra başlamıştır. Son dönemde ABD'nin korumacılığa dönüş eylemleri ile ülke dışına çıkmış olan Amerikan sermayesinin ülkeye geri dönmesi için vergi indirimlerinden başlayarak başka teşvik uygulamalarını devreye sokması ve Trump'ın Davos toplantısının hemen öncesinde “Önce Amerika” sözünü ortaya atması önemli bir değişimin başladığına işaret etmiştir.

Böylelikle dünya ABD'nin serbest ticarete dayalı kapitalizm öncülüğünden korumacılığa geçerken yaşadığı tedirginliği buna karşılık Çin'in ise serbest ticaretin erdemlerini savunduğu yeni bir duruma gelmiştir.

Emek hala serbest dolaşamazken dünyada serbest görünen ticaret ve sermayenin dolaşımında da aksama yaşanır ise globalleşmeden dönüş başlamış olacaktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DÜNYA İLE TÜRKİYE’NİN TİCARET İLİŞKİLERİ, UYGULANAN PARA POLİTİKALARI

3.1. Türkiye-Dünya Ticaret İlişkileri

Günümüzde devletler arası ilişkilerde yaşanan bazı gelişmelerin temelleri yüzyıllar öncesinde atılmıştır. Bazı ülkelerin diğer devletlere göre güçlü ve başarılı olması da mücadele ve uzak görüşlülüklerinin bir sonucu olmuştur. Günümüzde uluslararası ilişkilerin gelişmesi, diplomasi, planlı kalkınma hamleleri, uluslararası örgütlenmeler, teknoloji hatta çevre konusunda duyarlı olmalarına kadar birçok alanda devletler geleceğe yatırım yapmaktadır.

Türkiye bu süre içerisinde olduğu bölgenin istikrarı ve yayılımcı ülkelerin etkisinden sıyrılabilmek için bölgesel ittifaklar konusunda girişimlerde bulunmuş zaman zaman da öncülük etmiştir. Ekonomik ilişkiler konusunda bölgesel topluluklara dahil olmuş veya ticaret anlaşmaları imzalayarak ekonomik büyüme ve gelişme konusunda gelişmekte olan ülkeler arasında önemli yere gelmiş ve dünyanın en büyük ekonomileri sıralamasında ilk yirminin içine girmiştir.

Türkiye bağımsız %90’ı Müslüman bir ülke olarak; demokrat, laik, sosyal ve hukuk devleti olması mevhumu ile diğer Müslüman devletler arasında farklı bir konumda bulunmaktadır. Türkiye piyasa ekonomisini kabul etmiş ve batılı standartlarda sistem geliştirmeyi başarmıştır. Milli Mücadele yıllarından başlamak sureti ile sömürgeciliğin ve emperyalizmin karşısında durmuş ama Batılı ülkelerin safında bir politika izlemiştir. Yakın zamanda Ortadoğu’da sorun yaratan ülkeler ile sınır ilişkisinin olması nedeni ile bu ülkelerin ekonomik ve siyasi problemleri Türkiye’yi etkilemiş siyasi politikaları bu ülkelere müdahil devletler ile siyasal ve ekonomik sorunlar yaşamasına da neden olmuştur.

3.1.1. Avrupa Birliği -Türkiye İlişkileri

AB ile Türkiye ilişkileri 31 Temmuz 1959 yılında Avrupa Ekonomik Topluluğuna müracaatımız ile başlayarak 12 Eylül 1963'te imzalanan Ankara Antlaşması ile ana hatları ve içeriği belirlenmiştir. Ankara antlaşması ile Türkiye'nin bu süre içinde gösterdiği gelişmeye bağlı olarak AET ile Gümrük Birliği'ne dayalı ve sonucunda tam üyeliği hedeflediği bir ortaklık ilişkisi kurulmuştur. 1982'de neredeyse durmak üzere olan Türkiye AB ilişkileri 1987 yılında Türkiye'nin üyelik başvurusu ile yeniden canlanmış 1999 yılı aralık ayında Helsinki'de gerçekleştirilen zirvede Türkiye adaylık statüsü elde etmiştir.

Avrupa Birliği süreci 17 Aralık 2004 tarihinde kayda değer bir noktaya gelmiştir. Avrupa Birliği devletleri ve hükümet başkanları Türkiye'nin 3 Ekim 2005 tarihinde tam üyelik müzakerelerine başlayabileceğini açıklamışlar ve süreç bu tarihte başlamıştır. Türkiye ekonomik, mali ve finansal anlamda Avrupa Birliği'ne uyum sürecini hızlandırmış ve AB'nin üyelik için belirlediği ekonomik kriterlere uyum amacı ile gerekli düzenlemeleri hayata geçirmek için çalışmalarına başlamıştır (Gülden- Miynat; 2016:307-329).

Türkiye bu süreç içinde pek çok gelişmeye imza atsa da Türkiye'nin üyeliğinin önünde birçok engel bulunmaktadır. Türkiye coğrafi olarak çoğunlukla Asya'da bulunan büyük bir ülkedir ve bölgede Almanya'dan sonra en kalabalık nüfusa sahiptir. Türkiye'nin AB'ye üyeliği ile AB'nin doğu sınırları Suriye'nin, İran'ın ve Irak'ın siyasi açıdan dengesiz bölgelerine yönelecek ve böylece savunma çabalarının artması gerekecektir. Ayrıca, Müslüman dininin sert tezahürleri birçok Avrupalı vatandaş için endişelenmektedir (Marinescu; 2015:124).

Yaşanan değişim süreci ile beraber Türkiye, Avrupa Birliği'nin bölgesel politikalarına uyumlanma için önemli bir adım atmıştır. Gerek bölge içinde yaşanan değişimler gerek ise yeni bölgesel tanımlamalar ile uyumlu bölgesel kurumların belirmesi yaşanan uyumu göstermesi açısından önemli gözlem alanlarını oluşturmaktadır. Her ne kadar bir uyum sürecinden geçmiş olsa da daha önce

uygulanan politikaların etkisinin sürmeye devam ettiğinin de belirtilmesi gerekmektedir. Bu çerçevede merkezi idarenin hala bir üst yapı olarak sürece dâhil olmak istemesi geçmiş politikalara olan bağlılığın bir göstergesini oluşturmaktadır (Öngen- Bakır,2014: 891-922).

Avrupa Birliği ekonomik kriterleri ise; AB içindeki piyasa güçleri ve rekabet edebilme gücüne sahip bir pazar ekonomisine sahip olmak birlik içinde ekonomik sistemi ve pazarı bozucu etkiden uzak makroekonomik istikrarın olmasıdır. Politik, ekonomik ve parasal olarak zorunlu tuttuğu koşullara ve ortaya koyduğu kriterlere entegrasyon yeteneğine sahip olması, Kopenhag kriterlerinin 3 önemli kriteri içinde ekonomik kriter detaylı olarak ele alınmaktadır. Bu kriterde çok sayıda genel ifade belirtilmesine rağmen ekseriyetle; ekonomik büyüme, enflasyon, genel bütçe dengesi, işsizlik, kamu borçları, dış borçlar ve direk yabancı yatırımlar gibi ekonomik veriler ve istatistikler değerlendirilmektedir. Avrupa Konseyi'nin 1993 yılında açıkladığı ekonomik kriterlerden bir diğeri de üye ülkelerin birlik içerisindeki tek piyasaya entegrasyon gücü ve pazar rekabeti ile baş edebilme yeteneğidir.

Türkiye özellikle 2001 krizi sonrasında bazı reformlar yapmış kriz sonrası gösterdiği performans ile ve çalışan bir piyasa ekonomisi ile rekabet edebilme gücüyle Doğu Avrupa ülkelerinden daha iyi pozisyonda olduğunu göstermiştir. Bu süreçte yapısal reformlar yapması ile ve yasal çerçeve Türkiye'nin AB'ye entegrasyonu konusunda gerekli sorumlulukları alabileceğini ortaya koymaktadır. Bu nedenledir ki Türkiye'nin Avrupa Birliği kural ve kurumlar bütününe güçlü bir şekilde entegre olabilecek olması olağan bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. 1993'ten tam üyelik müzakerelerinin başladığı 2005'e kadar Türkiye'nin ekonomik kriterleri karşılama hususunda gereken koşulları taşıyor olmasına rağmen Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliği önündeki asıl engelin ekonomik kriterlerden daha çok politik kriterler olduğu ortaya konulmuştur.

3.1.2. Türkiye Amerika Ekonomik İlişkisi

1945 Yılında İkinci Dünya Savaşı sonrası Avrupa büyük bir çöküş içine girmiş Avrupa kıtasında yer alan ülkelerin tekrar ayağa kaldırılması amacı ile ABD tarafından yardım programları ile desteklenmesi gerekmiştir. Çünkü savaş sonrası kazanan ve kaybeden ülkeler ağır bir karmaşa ve yoksulluğun içine düşmüştür.

ABD Başkan'ı Truman 12 Mart 1947'de senatoda, Senato ve Temsilciler Meclisi'nin birlikte yaptığı toplantıda yaptığı konuşmada; “ABD dış politikasının, kendilerini boyunduruk altına almak için silahlı azınlıklar tarafından sarf edilen gayretler ve dış baskılara karşı koymaya çalışan hür milletleri desteklemek amacına yönelmesi gerektiği kanısındayım” görüşünü ortaya koymuş ve bu durumdan doğacak sonuç ne olursa olsun desteklenmelerinin icap ettiğini savunmuş bu amaç ile Türkiye ve Yunanistan'a toplam 400 milyon dolarlık yardım yapmak bu iki devlete sivil ve askerî destekte bulunmak ve bu devletlerin personelinin Amerika'da eğitim almasına imkan sağlanması konusunda yetki istemiştir. İşte bu görüş ve talep “Truman Doktrini” adı ile kabul görmüştür (Yalçın; 2013:919-958).

Truman Doktrini Türkiye ve Yunanistan'a özel bir politika olması nedeni ile sınırlı bir yardım politikası olmuştur. Aslında Türkiye zaman içinde ABD ile yeni antlaşmalar yaparak almış olduğu desteği artırmayı başarmıştır. Türkiye'nin bu yardımları nerede, hangi amaç ile ve nasıl kullandığı konusu sonraki yıllarda önemli bir problem olmuştur. Ancak savaştan sonra esas yardım projesi Marshall'ın tarafından olmuştur. Büyük bir alanı kapsayan Marshall Planı Türkiye'nin yakın tarihinde de ayrı bir önemi vardır. Türkiye de dâhil 16 Avrupa ülkesi 1947 yılı içinde yapılan konferansla 4 yıl süreli “Avrupa Ekonomik Kalkınma Programı” hazırlamış ve program Amerika'ya verilmiştir. Bu toplantılara Sovyetler Birliği de davet edilmiştir ama görüşmelere katılmamıştır. Sovyetler Birliği'nin baskı altına almış olduğu başta Doğu Avrupa devletleri olmak üzere küçük ülkeler de katılamamıştır. Avrupa Devletleri “Avrupa İktisadi İş birliği” adı altında bir araya gelerek Eylül 1947 yılında yaptıkları toplantı ile neye ihtiyaçları olduğunu ortaya koymuşlardır. Bu

toplantıda oluşturulan rapor “Marshall Planı” olarak anılan planın esasını oluşturmuştur. Plan, kuruluş yıllarında 19 ülkeyi ve 170 milyon nüfusu içeren bir alana hitap etmiştir. Bunun neticesinde Amerika 3 Nisan 1948’de Ekonomik iş birliği yasasını çıkararak Avrupa’ya yardıma başlamıştır. 16 Nisan 1948 tarihinde “Avrupa Ekonomik İş birliği Örgütü” kurulmuştur. Bu örgüt ile Avrupa’nın sağlıklı bir iktisadi kalkınma içine girmesi amaçlanmıştır (Yalçın; 2013: 919-958).

1990’ların başında “zenginleştirilmiş ortaklık” (enhanced partnership) ifadesi çerçevesinde ele alınmaya başlanmış Türkiye -ABD ilişkileri son yıllarda “stratejik ortaklık” olarak geliştirilmiştir. İki devlet arasındaki ilişkilerde Soğuk Savaş yıllarında özellikle savunma iş birliği konusunda Sovyetler Birliği’nin dağılmasından sonra ekonomik boyut da eklenmiştir. 1995 yılında Amerikan yönetiminin Türkiye’yi gelişen 10 büyük pazar arasında ilan etmesi ve Amerikan özel sektörünü Türkiye’ye yönelmeye teşvik etmesi ile ticaret hareketlenmiş ve sınai ilişkilerde bugüne gelindiğinde dış ticaret hacminde ABD’nin Türkiye’deki doğrudan yatırımlarında ve Türkiye’yi ziyaret eden Amerikalı turist sayısında kayda değer artış olmuştur.

2008 yılında küresel ekonomik kriz devamında hızlı bir biçimde yayılarak makroekonomik göstergeler üzerinde de ciddi etkiler doğurmuş ABD- Türkiye ticaretini de etkilemiştir. Mesela; Dünyanın tamamında mal ve hizmet ihracatı 2009 yılında neredeyse %10 daralmıştır. ABD ve Türkiye’nin dış ticaret hacminde de buna benzer bir durum yaşanmıştır. Türkiye’nin ve ABD’nin mal ve hizmet ihracatında sırası ile yaklaşık olarak %8 ve %9 oranlarında azalma olmuştur İkili ticarete bakıldığında ise 2004 yılında ABD’ye yapılan ihracatın Türkiye’nin toplam ihracatının içindeki payı yaklaşık %8 iken sonraki yıllarda giderek azalarak 2008 yılına geldiğimizde %3 seviyesine kadar düşmüştür (Işık; 2013: 183-218). ABD Başkanı Barack Obama döneminde iki ülke ilişkileri ekonomik, ticari, yatırım ve teknolojik boyutlarının, siyasi, askeri ve güvenlik ilişkilerimizle orantılı bir düzeye çıkarılabilmesi hususunda en yüksek düzeyde ortak bir anlayışa ulaşılmıştır. İki

devlet arasındaki ticaret düzenli olarak artmıştır. Özellikle son yıllarda dış ticaret hacmi yaklaşık 3 kat artmıştır.

Türkiye'nin ticari yapısı incelendiğinde katma değeri yüksek olmayan alanlarda uzmanlaştığı görülmektedir. Türkiye tarafında yatırım ve ara malları ithalatının yüksek olması, üretimde dışarıya bağımlı olduğu ve bunun sonucunda ürünlerde katma değer düşüklüğüne sebep olmaktadır. Bu sonuç cari denge açısından da negatif etki yaratmaktadır. Sonuçta Küresel Krizin Türkiye ve ABD ticareti üzerine menfi etkilerinin olduğu ve her iki ülke tarafında uygulanan korumacı politikaların bu ülkeler arasındaki dış ticareti menfi etkilediği görülmektedir.

3.1.3. Uzakdoğu Ülkeleri ve Türkiye Ekonomik İlişkisi

Bu başlık altında Çin, Japonya ve Güney Kore ile olan ilişkiler ayrı ayrı başlıklar altında incelenecektir.

3.1.3.1. Çin

Çin dünyada önemli bir Pazar haline gelirken Türkiye bu pazardan faydalanabilir mi bunu anlamak için dış ticaret ilişkilerini incelememiz gerekmektedir. Bu yönden ele alındığında ticaret potansiyelinin düşük olmasının sebebi:

- Çin pazarındaki tüketim eğilimlerini ve pazar farklılığı bilmiyor oluşu,
- Çin'in kendi bölgesinde iç ticari ilişkilerinin çok yoğun olması ve Çin'in ortaklarının dünyadaki önemli ticaret kapasitesine sahip olması,
- İki ülke arasında yapılmış bir ticari anlaşmanın olmaması
- Türkiye'nin Çin pazarına kendini kâfi miktarda tanıtamaması gibi faktörler sayılabilmektedir.

Saydığımız bu sorunların çözüme ulaşması halinde 2018 yılı için gerçekleşen ihracat rakamı 2,91 milyar seviyesinde, 2018 yılında Türkiye ile Çin arasındaki ithalatın oluşan değeri olarak 20,71 milyar dolar gerçekleştiği görülmektedir. Çin Türkiye'nin ihracat yaptığı ülkeler arasında on altıncı sırada ve ithalat yaptığı ülkeler arasında ikinci sırada yer almaktadır.

Çin son yıllarda yüksek büyüme yakalamış, ihracata dayalı büyüme programı, üretim üssü olması, düşük enflasyon, fiyat istikrarı ve dış borçlarında azalmaya gitmesi ile ekonomik olarak kendisinden en fazla bahsettiren ülke olmuştur. Dünyada nüfusu en yüksek olan ülke olması sebebi ile yüksek iş gücüne sahip olması, coğrafi büyüklük olarak dünyanın üçüncü ülkesi olması gelişen ve çok hızlı büyüyen bir ekonomiye sahip olması bu ülkeyi diğer ülkelerden farklılaştırmaktadır. Diğer taraftan Çin Uzak Doğu'da Türkiye'nin en büyük ticari ortağı olmuştur. Çin ile yapılan ikili anlaşmalar ile Türkiye ile ticaret sürekli geliştirmiştir. Çin ekonomisi her geçen gün daha da büyümesi, daha saydam hale gelmesi ile ülkeye yabancı yatırımcıyı çekmesine yarayacak ve Çin'in ticaret ortaklarına daha fazla yarar sağlayacaktır.

Çin ekonomisinde diğer gelişme son dönemde büyümenin boyut unsurlardan içeriğine önem veren bir yapıya dönüşmesidir. Bu bakımdan yüksek teknoloji gıda, tarım, emlak ve hizmet sektörleri öne çıkmaktadır. Çin ekonomisi için 2025'lere doğru milli gelirini 5 kat artırmayı hedeflerken Türkiye'nin bu artıştan pay almasını gerektirmektedir (Ersungur- Bayramoğlu- Pabuççu; 2017:252-255).

Geçmişte Türkiye İpek Yolu'nun en önemli merkezlerinden biri iken Çin'in yeni bir kuşak bir yol projesinde de önemli bir rol alacağı düşünülmektedir. Yeni İpekyolu'nun hayata geçirilmesi Türkiye'yi kilit ülke haline getireceğinden Çin'e en fazla destek veren ülke olmuştur. Türkiye bu projeden en önemli kazancı gelişmiş bir İpek Yolu Projesi ile Doğu-Batı arasında bir köprü durumuna gelmesi olacaktır.

Türkiye bu durumda yatırım, dış ticaret ve enerji konularında kıymetli kazanımları olacaktır.

İpek Yolu ile bu yüzyılın en değerli stratejik hamlelerinden biri haline gelecek bu yeni “Avrasya Köprüsü’nün” hayata geçirilmesi ile Doğu Asya’nın kaliteli ekonomik ürünleri ile Orta Asya ve Batı Asya ülkelerinin zengin enerji ve maden kaynaklarını bir araya getirileceği devasa bir piyasa oluşturmayı hedeflemektedir. Türkiye, Yeni İpek Yolu Projesi ile çok fazla etkili olmadığı Asya pazarına daha hızlı ve ucuz kanaldan ulaşma fırsatı da yakalamış olacaktır. Türkiye’nin son yıllardaki dış ticaret rakamları incelendiğinde en az etkili olduğu pazarların başında Asya olduğu görülmektedir. Dünya ekonomik gücünün Asya’ya kaydığı bir dönemde Türkiye’nin bölgede etkili olması önemli görülmektedir. Bu durumun birçok nedeni olmakla birlikte en önemli neden Türkiye ile bölge erişimi hususunda yaşanan eksiklikler olmuştur. Türkiye’nin Asya ülkeleri ile doğrudan ekonomik ilişki kurması lojistik bakımında oldukça maliyetli ve güvenlik anlamında risklidir. Bu sebeple Türkiye’nin İpek Yolu’na dâhil olması her geçen gün gelişen Asya pazarına ulaşmasını kolaylaştıracaktır (Özdaşlı; 2015:579-596).

3.1.3.2. Japonya

Japonya II. Dünya Savaşı’ndan büyük bir yıkımla çıkmış, üretim tesislerinin ve altyapısının önemli bir kısmını kaybetmiş olmasına rağmen bu problemini en son teknolojiyi tüm alanlarına adapte ederek avantaja dönüştürmüştür. İnsan sermayesinin gücünü de arkasına alarak Japonya 1950’lerin ortasında ekonomisini toparlamayı başarmıştır. 1960’lara gelindiğinde ise dünya ekonomisinde tekrar söz sahibi olmuş, ABD’nin ekonomi ve teknoloji alanında en güçlü rakibi olmuştur. Japonya 1970-90 arası ortalama %4,5 bir büyümüştür. 1990’lara gelindiğinde ise on yıl boyunca sadece ortalama %1 büyüme sağlamış ve uzun bir dönem sürececek olan durgunluk sürecine girmiş, 2000-2010 yıllarında ise %1’in bile altına düşmüştür. Ekonomik durgunluğun etkisiyle 2010 yılında dünya ekonomisinde uzun süredir elinde tuttuğu ikinci sırayı Çin’e kaptırmıştır (Ersungur- Ekinci, 2015: 723-725).

Japonya'nın Türkiye ile ilişkisi Osmanlı Devleti'nin son dönemine kadar dayanmaktadır. İki ülke arasındaki ekonomik ilişkiler 1980'lerde belirgin şekilde gelişmiş ve 1990'lı yıllara kadar Japonya Türkiye için büyük bir ticaret ortağı haline gelmiştir. İki ülke arasındaki ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi sürecinde Japon firmaları Türkiye'de önemli yatırımlar üstlenmiştir. Ancak Çin'in Kasım 2001'de Dünya Ticaret Örgütü'ne (DTÖ) katılmasından bu yana Japonya'nın Türk ticareti için öneminin azaldığı görülmektedir. Türkiye arasındaki ticaret hacmi son yıllarda önemli ölçüde azalmıştır. Öte yandan, aynı dönemde Çin'in ve Kore'nin ticaret hacmimizdeki payı önemli ölçüde artmıştır. Çin'in dünya ekonomisindeki yükselişi, Çin'in Türkiye'nin ticaretindeki payının artmasına Çin'in de son zamanlarda Türk sanayileri için önemli bir endüstriyel malzeme ve ara ürün tedarikçisi haline gelmesine neden olmuştur. 2001'den sonra Kore ve Çin Türkiye için Asya'da Japonya'dan daha önemli ekonomik ortağı rolünü üstlenmiştir (Akkemik; 2016: 45-62).

3.1.3.3. Güney Kore

Güney Kore de Japonya gibi büyük bir Savaş'ın izlerini temizleyerek dünya ekonomisinde önemli bir yere sahip olmuştur. Soğuk Savaş'ın en sıcak çatışmalarından birini yaşayan Güney Kore Batı Blokunun yanında yer alarak liberal ve dışa açık bir ekonomik büyüme stratejisi takip etmiş ve 1970'lerden itibaren yeni sanayileşen ülkeler arasına girmiştir. Güney Kore büyük bir ekonomik gelişme trendi takip etmiş ve yaklaşık son kırk yıldır dünyanın en hızlı büyüyen ekonomileri arasında yer almıştır. 1970-1990 yılları arasında ortalama %9 ekonomik büyüme oranına sahip olan Güney Kore 1997 Asya krizinden etkilenmiş ancak krizi en hızlı atlatan Asya ülkelerinden biri olmuştur. 2000'li yıllarda yaklaşık %4 büyüyen Güney Kore günümüzde dünyanın en büyük 15 ekonomisi içerisinde yer almaktadır.

Güney Kore ve Türkiye siyasi ilişkileri 1949'da ülkemizin Kore Cumhuriyeti'ni bağımsız bir devlet olarak tanıması ile başlamıştır. 1957'de başlayan

ilişkiler sadece siyasi alanla sınırlı kalmamış, sosyal, kültürel, ekonomik ve ticari alanlarda da ilişkiler geliştirilmiştir. 2014 yılı itibari ile ikili toplam dış ticaret hacmi 8 milyar ABD dolarıdır. Türkiye'nin toplam ihracatı 470 milyon dolar İken ithalatı ise 7.548 milyon dolardır. Türkiye'nin Güney Kore ile yaptığı ihracat ve ithalat arasında ciddi bir uçurum vardır ve dış ticaret dengesi Türkiye aleyhine gerçekleşmektedir. Yıllara göre iki ülke arasındaki dış ticaret sürekli artış göstermekle birlikte ülke ekonomileri dikkate alındığında söz konusu ticaretin yeterli olmadığını söylemek mümkündür. Bu sebeple 2013 yılında iki ülke arasında Serbest Ticaret Antlaşması ticaret ilişkilerini geliştirmek amacıyla imzalanmıştır (Ersungur-Ekinci; 2015:726-729).

3.1.4. Rusya Türkiye ilişkileri

II. Dünya Savaşı'nda Sovyetler Birliği İngiltere ve Amerika ile müttefik iken savaş sonrasında Doğu Avrupa'da olduğu gibi Kafkaslar, Balkanlar, Türkiye, İran, Yunanistan ve Doğu Almanya üstündeki yayılmacı tutumu Batılı ülkeleri endişelendirmiştir. Yeni dönemde Amerika kapitalist sistemin en güçlü devleti olmuştur. Avrupa bütün birikimini savaşlarda kaybetmişti ve ekonomik olarak ayağı kaldırılması gerekmektedir. Bu amaçla Fransız Dışişleri Bakanı Schuman ilk girişimde bulunmuştur. Avrupa ülkelerine savaş sanayinin ana maddeleri olan kömür ve çeliğin üretim ve kullanımının uluslar üstü bir organın sorumluluğuna ve yönetimine bırakılması öngörülmüş ve buna istinaden Avrupa Birliği'nin ilk adımı olan Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nun kurulması yönünde 1951'de Paris anlaşması Almanya, Belçika, Fransa, Hollanda, İtalya ve Lüksemburg arasında imzalanmıştır. Bunu takiben Avrupa ekonomik Topluluğu, 1957'de imzalanan Roma anlaşmasıyla kurulmuştur. Bu anlaşma ile savaş sonrası kendini savunma gücünden mahrum bir Avrupa, savaştan sonra kademeli olarak birleşmeye doğru ilerlerken tekrar toparlanma imkânı elde etmiştir (Yalçın; 2013: 919-958).

Rusya yüz ölçümü olarak dünyanın en büyük ülkesi olması yanında ekonomik olarak da önemli bir ülke durumundadır. Zengin doğal kaynaklarının

varlığı Rusya ekonomisi için ön planda görülmektedir. Doğal kaynaklarının başında petrol, doğal gaz ve kömür gibi enerji hammadde kaynakları gelmektedir. Rusya doğal kaynaklarının zenginliği dolayısı ile yakıt, enerji ve metalürji gibi ağır sanayi alanında gelişmiş, tüketim ve ileri teknoloji alanlarında aynı başarıyı gösterememiş merkezi planlamaya sahip bir ülkedir. Ciddi ekonomik problemler yaşamaya başladığı dönem Sovyetler Birliği'nin dağılması ile başlamış serbest piyasa ekonomisine uyum konusunda da zorluklar ile karşılaşmıştır. Rusya'nın Ukrayna ile siyasi kriz yaşadığında uluslararası ambargolar uygulanmış, petrol fiyatındaki düşüşler ekonomisini zora sokmuştur. Dış yatırım çekme konusunda da Rusya büyük bir düşüş yaşamıştır. 2013 yılından bugüne doğrudan sermaye yatırımlarında 40 milyar dolarlardan 3 milyar dolara gerilemiştir. Bütün bunlara rağmen Türkiye gibi enerjide dışa bağımlı ülkeler ile önemli miktarda ticaret yapmaktadır. Türkiye yeni pazarlar bulmaya çalışırken Rusya'nın geçiş ekonomisine sahip olması ekonomik yapıları gereği birbirlerini tamamlamaktadırlar. Rusya ile Türkiye arasındaki ticarete canlanma aslında 1991 yılında imzalanan Ticari ve Ekonomik İşbirliğine Dair Anlaşma ile hızlanmıştır. 1997 yılına kadar ticarete hızlanma sonrasında ise bir gerileme görülmüştür. 2015 yılında Türkiye ile Rusya arasındaki ticaret hacmi 25 milyar dolar seviyelerine ulaşmıştır.

Türkiye'nin Rusya ile dış ticaretinde öne çıkan diğer bir gelişme ise dış ticaretin ulusal paralar ile yapılmaya başlanmasıdır. Birçok Türk bankasının şubesi Rusya'da bulunmaktadır. Türkiye inşaat, gıda, içecek, şişe, cam, beyaz ve kahverengi eşya alanlarında yatırım ve faaliyet gösterirken Rusya ise iletişim, yakıt ve enerji, nükleer enerji, demir çelik sanayi gibi alanlarda yatırım ve faaliyet göstermektedir. İki ülke arasındaki en kayda değer faaliyet alanlarından birisi de turizmdir. Türkiye için Rusya kaynaklı turist sayılarının önemli miktardadır. 2015 yılında Türkiye'yi ziyaret eden 40 milyonu geçen turist sayısının 3,5 milyona yakını Rusya kökenlidir (Ersungur- Pabuççu- Bayramoğlu; 2017:252-255).

3.2. Türkiye’de Para Piyasası ve Para Politikaları

Ülkemizde para piyasaları; sermaye piyasaları, bankalar arası para piyasası, tahvil ve bono piyasası, döviz ve efektif piyasaları olarak ayrılmaktadır.

Türkiye’de 1981-1999 döneminde kontrollü dalgalanan döviz kuru rejimi uygulanmıştır. Türk Lirası bu dönemde belirlenen dövizler karşısında kontrollü olarak değer kaybettirilmiştir. Bu dönemin sonuna doğru artan bütçe açığı ve dış ticaret açığı Türkiye’yi yeni bir kur rejimine geçişe zorlamış ve 1999-2001 Şubat arasında yönlendirilmiş sabit kur politikası uygulanmıştır. Bu süreçte ekonomik ve politik problemlerin artışı ard arda yaşanan krizlere ve hızlı devalüasyona sebep olmasından dolayı Merkez Bankası 2001 yılında serbest dalgalanan döviz kuru rejimine geçmiş bununla birlikte para politikası olarak da enflasyon hedeflemesi rejimine geçişi mümkün kılmıştır.

3.2.1. Türkiye’de Para Piyasası Aktörleri

Türkiye’de para piyasası aktörleri Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, ticari, katılım ve yatırım bankaları, finansal olmayan kuruluşlar, banka harici finansal kuruluşlardan oluşmaktadır.

3.2.2. Türkiye’de Para Politikaları

Türkiye’de para politikası uygulamaları iki ayrı dönemde analiz edilecektir. İlk dönem 2001 öncesi 1970 yılı tarihli ve 1211 sayılı kanunun çıkarılması ile başlayan dönem ve 2001 sonrası yaşanan finansal kriz sonrası dönemdir.

3.2.2.1. 2001 Öncesi Para Politikaları

Geçmişte pek çok ülke hem sabit kur rejimi uygulama hem diğer ülkelerin paralarının serbestçe dolaşımı hem de ülkenin bağımsız para politikası uygulamasını

bir arada yapmıştır. Ancak günümüzde bu üç stratejinin aynı anda uygulanması zorluğu anlaşılmış sermaye hareketlerini belli bir ölçüde kontrol edip mümkün oldukça yüksek düzeyde sabit kur politikası ve belirli ölçüde para politikası bağımsızlığını tutturmak yeterli olmaya başlamıştır.

Ancak daha önce de değinildiği gibi zamanımızda uygulanan politika serbest döviz kuru sistemi uygulamasıdır. Türkiye’de son otuz yılda değişik kur politikaları uygulanmıştır. 1999 öncesi kontrollü dalgalanan döviz kuru politikası uygulanmıştır. 1999-2001 arası uygulanan döviz kuru politikası yaşanan iki ardışık finansal kriz ile yeni bir kur politikasına geçişi zorunlu hale gelmiştir. 22 Şubat 2001’de Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) serbest dalgalanan döviz kuru sistemine geçiş kararı almıştır. Bu dönemde bir hafta içinde %40'lara varan TL devalüasyonu mevzu bahis olmuştur (Güneş; 2013: 65-77). Ancak esnek döviz kuru uygulaması enflasyon hedeflemesi para politikası ile birlikte uygulanırken döviz kuru değişimleri fiyatların artışında önemli etkiye sahip olduğu için sorunlar yaratmaktadır.

3.2.2.2. 2001 Sonrası Para Politikaları

2000’li yılların başından sonra Türkiye ekonomisi cari işlemler açığı ve yabancı sermaye hareketleri etkili olmuştur. Artan miktarda içerilen yabancı sermaye, Türk Lirası’nın yabancı paralar karşısında değer kazanmasını sağlamış ve bunun bir sonucu olarak ithalatta bir patlama yaşanırken ihracat olumsuz etkilenmiştir. Aynı zamanda sermaye girişlerinin artması, ülke içinde bir kredi patlaması yaratarak hane halkının borçluluğunu önemli ölçüde artırmıştır. Gerek aşırı değerli Türk Lirası gerekse de artan kredi olanakları Türkiye’nin iç tüketim harcamaları ve inşaat yatırımlarına dayalı, çoğu zaman sürdürülebilir olmayan bir büyüme modelini yürütmesine neden olmuştur (Oktar- Akyazı- Üzar; 2017: 577-600).

2001 yılından sonra ülkemizde serbest dalgalanan döviz kuru sistemi uygulanmaktadır. Döviz kurunun fiyatlar genel düzeyine etkisi önemlidir. Çünkü bu ilişki Türkiye'nin enflasyon ithal eden bir ülke olup olmadığını göstermektedir. Bu ilişkinin niteliği aynı zamanda Türkiye finansal piyasalarının gelişmişliğini ve sağlamlığını ya da kırılganlığını ve yüzeyselliğini göstermektedir.

Döviz kurundaki dalgalanmalar, fiyatlar genel düzeyi üstünde çeşitli şekillerde etki etmektedir. İzlenen para politikası bu etkinin boyutunu belirlemektedir. 2001'den beri uygulanan dalgalı kur rejimi ile merkez bankası döviz kurlarına değil parasal istikrara yoğunlaşmaya başlamış ve bu sayede döviz kurlarındaki artışın enflasyona geçiş etkisi önemli ölçüde azalmıştır. Yine de döviz kurundan enflasyona geçişi açıklamada bugüne kadar önemli ve temel alınan bir değişken olma özelliğini sürdürmüştür. Döviz kurunun enflasyon etkisi ithalat kanalı ile gerçekleşmektedir. Bu artışın nedeni ise büyük miktarda ithalata bağımlı Türkiye'nin kur şoklarından sonra bu malların içeride üretme maliyetlerini artırması ve artan üretme maliyetlerinin yurtiçi üretici fiyatlarına etki ederek enflasyona neden olmasıdır (Kaya; 2018: 841-865). Son yıllarda döviz kurunun düşük seyretmesi ithalatın artmasına ve içeride üretimin düşmesine sebep olmuştur. 2018 yılı ağustos ayına kadar baskılanan kur artışı başka bir ekonomik kriz ile karşımıza çıkmıştır. Dışa bağımlı bir ekonomi de bu artış geri dönülemez hasarlara neden olmuş olabilecektir.

3.2.3. Türkiye'de Merkez Bankası Oluşumu

Birinci Dünya Savaşı sonrasında dünyada ortaya çıkan emisyonu temin edecek merkez bankalarının oluşturularak devletlerin kendi paralarını özgürce belirleme eğilimi etkisi ortaya çıkmıştır. Türkiye kazandığı siyasi bağımsızlığını ekonomik bağımsızlık ile güçlendirilme çabası neticesinde merkez bankası kurulması ele alınarak 1927 Yılında Maliye Bakanının hazırladığı yasa tasarısı kabul edilmiştir. 1928 yılında Türkiye'ye davet edilen Hollanda merkez bankası idare meclisi üyesinin hazırladığı rapor ve 1929 yılında İtalyan uzman Türk parasının istikrarı

sağlanması amacı ile bağımsız bir merkez bankası kuruluşunun zorunlu olduğunu belirtmiştir. Bu gelişmelerden sonra Hükûmet; merkez bankası kurulması konusunda gerekli hukuki çerçevenin hazırlanması için harekete geçmiştir. Lozan Üniversitesinden Prof. Leon Morf'un katkıları ile Merkez Bankası kanunu hazırlanmıştır. Tasarı; TBMM'ce 11 Haziran 1930'da kabul edilerek, 1715 sayılı Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Kanunu adı ile 30 Haziran 1930 tarihinde Resmî Gazetede yayınlanmıştır. Öncelikle çeşitli kurum ve kuruluşlar tarafından yürütülen fonksiyonların tek elde toplanmasından sonra merkez bankası 3 Ekim 1931 tarihinde faaliyetine başlamıştır. Banka; diğer kamu kurumlarından tamamen ayrı ve bağımsız statüsünün bir göstergesi olarak, anonim şirket biçiminde hukuki varlığını kazanmıştır. Bankanın hisseleri A, B, C, D olmak üzere 4 gruba ayrılmıştır:

- Hazineye, A grubu hisseler verilmiş,
- Milli bankalara B grubu hisseler verilmiş,
- Yabancı bankalara ve imtiyazlı şirketlere C grubu hisseler verilmiş,
- Türk ticaret kuruluşları ile Türk uyruklu gerçek kişilere D grubu hisseler ayrılmıştır.

Bankanın temel amacı kuruluş kanununda ülkenin ekonomik kalkınmasını desteklemektir. Yetkileri şunlardır:

- Para politikası temel politika aracı olan reeskont oranlarını belirlemek,
- Para piyasasını ve para dolaşımını düzenlemek,
- Hazine işlemlerini yerine getirmek,
- Türk parasının istikrarına yönelik önlemleri almak,
- Banknot basımı tek elden yürütmek,
- Devletin hazinedarlığını üstlenmektir.

Bu dönemde uygulanan sabit döviz kuru uygulaması adı altında döviz kurlarını belirlemek ise, Hükûmete aittir (www.tcmb.gov.tr).

3.2.4. Merkez Bankasının Piyasalara Müdahale Araçları

İkinci Dünya Savaşı sonrasında 1940'larda hissedilen olumsuz etkilerin tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de hissedilmesi üzerine Merkez Bankası kamu kesiminin finansman açığını kapatmaya yönelik uygulamalar yapmıştır. Bu neden ile genel olarak fiyatlar, 1938-1948 yılları arasında 3 kattan fazla yükseliş göstermiştir.

1950'li yıllara gelindiğinde Merkez Bankası kaynaklarından büyüme ve hızlı kalkınmanın finansmanı sağlanmıştır. Hazineye kısa vadeli avans imkânı verilerek Banka kaynakları kamunun kullanımına açılmıştır. Bu dönemde Merkez Bankası oluşumu için önemli bir gelişme ise Banknot Matbaasının kurulması ve sonrasında 1957'den itibaren banknotların ülkemizde basılmaya başlanmasıdır.

1960'lı yıllarda Merkez Bankası ekonomik şartlarla ve sanayinin gelişimine eş zamanlı olarak esnek para politikaları izleyerek kamuya kaynak sağlamaya devam etmiştir. Ayrıca kambiyo kontrolüne ilişkin uygulamaların neredeyse tamamı bankaya devredilmiştir.

1970'lerde dünya genelinde meydana gelen değişikliklere uyum sağlamak ve Merkez Bankasını daha etkin kılabilmek amacı ile 14 Ocak 1970 yılında 1211 sayılı Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Yasası kabul edilmiştir. Merkez Bankasının tarihinde yeni bir dönem başlamış; kısmen de olsa dönemin ekonomik ve merkez bankacılığı alanındaki yeniliklerini yansıtan bir yapıya sahip olmuştur.

1980'lerde yaşanan ekonomik gelişmeler hem Türkiye hem de Merkez Bankası için dönüm noktası olmuştur. 24 Ocak 1980'de piyasa mekanizması oluşması amacı ile fiyatlar üzerindeki kontroller kaldırılmış ve serbest dış ticaret politikasına geçiş için kararlar alınmıştır. Finansal serbestleşmenin başlatılması ile para ve kur politikalarının piyasa ekonomisi ile dengeli bir şekilde merkez bankası tarafından gerekli alt yapı sağlanarak yürütülmesi yönünde adımlar atılmıştır. Para

politikası kapsamında mevduat ve kredi faizlerinin piyasa koşullarına göre belirlenmesi kararı alınmıştır. Türk parasının değeri düşürülerek sabit kur rejiminden vazgeçilmiştir.

1990 yılında Merkez Bankası; ilk kez kamuoyuna para programını duyurmuş döviz kurları ve faiz oranlarındaki istikrarı bozmadan piyasanın likidite ihtiyacını karşılamayı hedeflediğini açıklamıştır.

Merkez Bankası 1995-1999 arasında finansal piyasalarda istikrarı sağlamaya yönelik politika sürdürmüştür. Enflasyonun kontrol altına alınamaması nedeni ile 2000 yılında yeni istikrar programını döviz kuruna dayalı hale getirerek yürürlüğe koymuştur. Ancak 2000 yılının sonlarında ekonomide güven kaybı yaşanması ve 2001 yılında ortaya çıkan kriz; programın sonlandırılmasına sebep olmuştur. Sonrasında 22 Şubat 2001’de döviz kurları dalgalanmaya bırakılmıştır. Kriz sonrasında ekonomide yapısal dönüşümler yaşanmış bunun sonucunda Merkez Bankası Kanunu’nda önemli değişiklikler yapılmıştır. Bu değişiklikler ile; fiyat istikrarının sağlanması Merkez bankasının esas amacı olarak nitelendirilmiştir. Bu çerçevede merkez bankası para politikası uygulamalarını bankanın fiyat istikrarı amacı ile çelişmemek kaydı ile hükümetin büyüme ve istihdam politikalarını destekleyeceğini belirtmiştir. Finansal istikrarın sağlanması bankanın destekleyici amacı olarak tanımlanmış, merkez bankasının hazine ile diğer kamu kurum ve kuruluşlarına avans vermesi kredi açması ve bu kuruluşların ihraç ettiği borçlanma araçlarını piyasadan satın alması yasaklanmış bu sayede bankanın kamusal finansman kaynağı olmasını engellenmiştir, para politikası kurulu kurulmuştur.

2002 yılına gelindiğinde ilerici bir para politikası stratejisi olan enflasyon hedeflemesi uygulamasına geçilmiştir. Örtük enflasyon hedeflemesinin uygulandığı 2002-2005 yıllarında; rejimin gerekli ön koşullarının karşılanmasına çalışılmış, Merkez Bankasının teknik ve kurumsal altyapısı güçlendirilmiş, tahmin modelleri geliştirilmiş ve veri seti genişletilmiştir.

2005 yılından itibaren Para Politikası Kurulu toplantı tarihleri bir takvim çerçevesinde önceden açıklanmıştır. 2006 yılında açık enflasyon hedeflemesi rejimi uygulanmaya başlamış ve günümüzde de devam etmektedir. Bu dönemde enflasyonla mücadelede önemli yol kat edilmiş olmasından dolayı uygulamada kararlılığı vurgulamak, Türk parasının itibarını yükseltmek ve yüksek kupürlü paranın neden olduğu sorunları ortadan kaldırmak maksadı ile iki aşamalı bir para reformu gerçekleştirilmiştir: 1 Ocak 2005 tarihinden itibaren gerçekleşen ilk aşamada Türk lirasından altı sıfır atılarak, Yeni Türk Lirası ve Yeni Kuruşlar piyasaya sürülmüştür. 1 Ocak 2009 tarihinde ise sonraki aşamaya geçilerek; paradan "yeni" ifadesi kaldırılarak, Türk lirası banknot ve kuruşlar yenilenen tasarım ve boyutları ile dolaşıma çıkarılmıştır.

Para politikası; iktisadi büyüme, istihdam artışı ve fiyat istikrarı gibi hedeflere ulaşabilmek için paranın sahip olma yeteneği ve maliyetini etkilemeye yönelik olarak alınan kararları ifade etmektedir. Para politikasının uygulanmasından sorumlu kuruluşlar merkez bankalarıdır. Ülkemizde merkez bankasının temel amacının fiyat istikrarını sağlamak olduğu TCMB Kanunu ile hükme bağlanmıştır.

3.2.5. Merkez Bankası'nın Bağımsızlık Sorunu

Hükümetler ve devletler merkez bankacılığının tanımını yaparken çeşitli unsurlar üzerindeki etkisinin sınırlanması veya tamamen kaldırılması gerektiği hususunda benzerlik göstermektedir. Merkez bankasının bağımsızlığı kurumsal, yönetsel, finansal ve para politikasına ilişkin kararlarını herhangi bir baskı unsurundan bağımsız bir şekilde alabilme gücünü ifade etmektedir. Merkez bankası bağımsızlığı ifadesi kullanılacak para politikası araçlarına ilişkin kararların bağımsız bir şekilde alınması manasına gelecek şekilde kullanılmak ile birlikte iktisat literatüründe merkez bankası bağımsızlığı kavramına ilişkin dört başlık bulunmaktadır.

Bunlardan ilki amaç bağımsızlığıdır. Merkez bankasının uygulayacağı politikalarda esas aldığı temel amaçları veya hedefleri seçmekte başına buyruk olmasını ifade etmektedir. Günümüzde modern merkez bankalarının büyük bir kısmına yasa ile fiyat istikrarını sağlama görevi verilmiştir. Bu neden ile amaçları hukuk ile tanımlanmış olan merkez bankaları için amaç bağımsızlığı yoktur.

İkincisi araç bağımsızlığıdır. Fonksiyonel bağımsızlık olarak da adlandırılan araç bağımsızlığı, merkez bankasının hukuk tarafından belirlenmiş olan nihai hedefine ulaşmak amacı ile kullanacağı para politikası araçlarını ve yöntemlerini, hükûmetin veya bir başka otoritenin onayına olmaksızın serbestçe seçebilmesi ve bu araçları serbestçe kullanabilmesi manasına gelmektedir. Operasyonel açıdan bakacak olursak, araç bağımsızlığı merkez bankalarının hemen hemen hepsinin politika aracı olarak kullandığı kısa vadeli faiz oranlarına ilişkin kararları alırken bağımsız olmasını anlatmaktadır. Dolayısı ile merkez bankasının faiz belirleme gücünü sınırlandıran her durum bağımsızlığın sınırlandırılması anlamına gelmektedir.

Üçüncüsü finansal bağımsızlıktır. Merkez bankasının bağımsız bir biçimde çalışmasını sürdürerek hedeflerini yerine getirebilmesi için yeterli mali kaynağa ve kendi bütçesini belirleme yetkisine haiz olması icap etmektedir. Enflasyonu artıran temel sebeplerden biri, merkez bankalarının hükûmetlerin bütçe açıklarını finanse etme pozisyonunda bırakılması ve bu neden ile kısa vadeli avans veya benzeri uygulamalar ile piyasaya para sürmeleridir. Bu durumun önüne geçilmesi maksadı ile birçok ülkede kamuya kaynak aktarımının yasa ile önüne geçilmiş olması finansal bağımsızlık kapsamında değerlendirilmelidir.

Dördüncüsü kurumsal bağımsızlıktır. Merkez bankası bağımsızlığı kavramının bir diğer boyutunu ise kurumsal bağımsızlık oluşturmaktadır. Kurumsal bağımsızlık ifadesi ile, bankanın üst düzey yöneticilerinin görev sürelerinin, atanma, çalışma ve görevden ayrılma kurallarının yasalarla net bir şekilde ve siyasi baskıdan bağımsız olarak belirlenmesi manasına gelmektedir. Ayrıca kurumsal bağımsızlık,

karar alma organlarındaki üyelerin işlevlerinin ve bağımsızlıklarının sürekliliğini ve toplum ile iletişim yollarının siyasi baskıdan uzak olmasını da ifade etmektedir.

Özellikle kalkınmakta olan ülkelerde gerçek bağımsızlık hali yasalar ile belirlenmiş olan bağımsızlıktan farklılık göstermektedir. Bu neden ile merkez bankalarının fiilen bağımsızlığını ölçmeye yönelik olarak merkez bankası başkanlarının gerçek görev devir süreleri ve politik kırılganlıkları gibi değişkenler kullanılmaktadır. Merkez bankası bağımsızlığı ile alakalı hukuksal düzenlemeler gerekli olmak ile birlikte bağımsızlığın sağlanması açısından tek başına yeterli değildir. Bu durumun sağlanmış olması uygulamada bağımsız olduğu manasına gelmediği çok açıktır. Bu neden ile merkez bankasının hukuksal bağımsızlığının tanınması kadar fiilen bağımsızlığına da ehemmiyet gösterilmesi ve bağımsızlığın siyasetçiler tarafından olduğu kadar toplumun tüm bireyleri tarafından desteklenmesi büyük önem taşımaktadır.

3.2.6. 2008 ve 2018 Krizleri Sonrası Merkez Bankası

Kararlarının Analizi

2000'li yılların başından sonra Türkiye cari işlemler açığı ve ülkeye giren yoğun yabancı sermaye Türk Lirasına değer kazandırmıştır. Değerli para ithalatı ucuzlatmış ihracatı düşürmüş ve içeride üretimin düşmesine neden olmuştur.

Döviz kurunun değerlenmesinin yanı sıra, ihracat ve üretimin giderek ithalata bağımlı hale gelmesi ile cari işlemler açığını sürdürülemez bir noktaya gelmiştir. İthalatta, ara ve yatırım mallarının ithalat içindeki payının, 2008 yılında %90 olduğu ve takip eden yıllarda %85-88 arasında değiştiği görülmektedir. Yurtiçi üretimin çok yüksek oranda ara ve yatırım malı ithalatına bağlı olması sebebi ile ihracatın giderek daha fazla ithal girdiye bağımlı hale geldiğini ortaya koymaktadır. İthalattaki bu gelişmelerin yanı sıra, ihracat ve üretimin düşük ve orta düşük teknoloji ürün içerdiği düşünüldüğünde cari işlemler üzerindeki baskının ancak ekonomik

büyümeden feragat edilerek gerçekleştirilebileceğini göstermektedir. Türkiye ekonomisi üretimde katma değeri düşük aşamalarda uzmanlaşmıştır. Nitekim 2014-2018 yıllarını içeren, Onuncu Kalkınma Planında (2013) sürdürülebilir büyüme ve kalkınma için, uluslararası iş bölümü ve küresel katma değer zinciri içinde, Türkiye'nin üst sıralara çıkması hedeflenmektedir

Merkez Bankacılığının tarihine bakıldığında sadece fiyatlar genel düzeyi ve kurları denetleyen bir kurum değil devletlerin ekonomik büyüme ve kalkınma amaçlarında da önemli katkıları olan kurumlar olmuştur. Bu çerçevede Türkiye'nin yapısal sorunları ve hedefleri veri iken, bu sorunların aşılması ve hedeflerin gerçekleştirilmesinde TCMB önemli bir misyon üstlenmektedir (Oktar- Akyazı- Üzar; 2017: 577-600).

Merkez Bankası 2000 ve 2001 krizleri sonrası döviz kurunu dalgalanmaya bırakmıştır. Bu politika tamamen esnek değildir, yönetimli dalgalanmadır. Bu politikayla kurdaki dalgalanmaları minimize ederek rezerv artışını sağlamayı hedefleyerek direk alımlar gerektiğinde ise döviz alım ihaleleri düzenlemeye başlamıştır. Döviz alım ihaleleri ile zamanını ve miktarını belirlemiştir. Bu süreç incelendiğinde merkez bankası kurdaki yükselmelerin enflasyona geçişkenliği kaygısını taşıdığı görülmektedir.

2008 ve 2009 yıllarında uluslararası piyasalarda yaşanan global kriz ile birlikte piyasalarda belirsizlik artmış ve döviz kurlarında değer artışına sebep olmuştur. Merkez Bankası bu durum karşısında döviz alımını azaltmış hatta Mart ve Nisan 2009 yıllarında döviz satımı yapmıştır. Son birkaç yılda döviz alımları önemli ölçüde azalmıştır. Bunun sebebine gelince kriz nedeni ile Merkez Bankasının döviz alış ihalelerini 2009 yılında bir dönem için durdurmuş olmasıdır. 2010 yılına gelindiğinde merkez bankası yöntem değişikliğine giderek düzenli döviz alış ihalelerinde alış ve satışı yapılan tutarı artırabileceğini açıklamıştır. Ancak 2008 ve 2009 yıllarında olduğu gibi, 2010 yılı ve 2011 yılının ilk 7 ayında kur artışı devam

etmiştir (Süslü; 2012: 263 -292). Merkez bankasının döviz kurlarındaki bu kontrolü 2018 yılına kadar sürmüştür. 2018 yılının mayıs ayında başlayan kur atakları bugünün kriz dinamiklerini artırmış ve ağustos ayına gelindiğinde döviz krizine dönüşmüştür. Bu krizin iki önemli sonucu vardır. İlki döviz kurlarındaki artış ile enflasyondaki yükseliş, ikincisi ise şok faiz artışıdır.

Nitekim 2018 Eylül ayında yapılan para politikası toplantı tutanağında politika faizini yüzde 17,75'ten yüzde 24'e yükseltilmesini kararlaştırmıştır (www.tcmb.gov.tr). Aynı raporda son zamanda açıklanan veriler ile ekonomik faaliyette dengelenme eğiliminin belirginleştiği ifade edilerek, dış talep gücünü korumakla birlikte iç talepte yaşanan yavaşlama hızlanmaktadır, yakın dönemde enflasyon görünümüne dair gelişmeler fiyat istikrarı bakımından önemli riskler göstermektedir denilmiştir. Bu bağlamda Kurul, fiyat istikrarına destek olmak maksadı ile güçlü bir parasal sıkılaştırmaya karar vermiştir. Kurul fiyat istikrarı esas amacı hedefi ile elindeki tüm araçları kullanmaya devam edeceğini belirtmiştir. Enflasyon beklentisinde belirgin bir iyileşme sağlanana kadar para politikasındaki sıkı duruş kararlılık ile sürdürülecektir denilmiştir. Enflasyon beklentileri, fiyatlama davranışları, para politikası kararlarının gecikmeli etkileri, maliye politikasının dengelenme sürecine vereceği katkı ve enflasyonu etkileyen diğer öğelerdeki gelişmeler yakından takip edilerek ihtiyaç olması durumunda ek parasal sıkılaştırma yapılabilecektir.

Kriz devam ederken 2019 yılı nisan ayına gelindiğinde merkez bankasının sıkı para politikasını sürdürmeye kararlı görünmesine rağmen fiyat istikrarı konusunda yeterince başarı sağlayamadığı görülmektedir. Nisan toplantısında ekonomide dengelenme eğiliminin sürdüğünü söylemektedir. Dış talep nispeten gücünü korurken finansal şartlardaki sıkılığın da etkisi ile ekonomik faaliyet yavaş bir seyir izlemektedir. Cari dengedeki iyiye gitme eğiliminin sürmesi beklenmektedir denilmektedir. Dövizde yaşanan kur artışı ithalatı pahalı hale getirmiş ancak ihracatı

hareketlendirmiştir. Ama üretimde dışa bağımlı bir modele dönüşen ekonomide toparlanma sürecinin daha uzun bir süreye ihtiyacı olduğu görülmektedir.

Aynı toplantıda “Merkez Bankası fiyat istikrarı temel amacı doğrultusunda elindeki bütün araçları kullanmaya devam edecektir. Enflasyon görünümünü etkileyen unsurlardaki gelişmeler yakından izlenerek, parasal duruş enflasyonu hedeflenen patika ile uyumlu seviyelerde tutacak şekilde belirlenecektir” şeklinde nihai hedefini tekrar yinelemiştir.

3.3. Ticaret Savaşlarının Türkiye’ye Etkisi

Türkiye’de 1980’li yıllardan beri liberal iktisat politikaları uygulanmış ve ekonomide bir geçiş ve biçim değiştirme süreci yaşanmıştır. Bu dönemde özellikle kamu kesimi açıkları önemli boyutlara ulaşmış bu borçlar iç kaynaklardan finanse edilmeye başlanmıştır. Bu durum 1990’lara gelindiğinde borçlar daha da büyüyünce devlet kendi bankalarının üstüne borç yükleyerek bu büyüyen sorunu çözmeye çalışmıştır. Bu dönemde yüksek reel faiz oranları, kamu dengelerinde bozulma yaşanmasının üstüne bir de ekonomik ve siyasal istikrarsızlıkların da gelmesi ile 1994 yılı nisanında Türkiye krize girmiş IMF tipi fakat IMF desteği içermeyen bir istikrar programı uygulanmaya başlamıştır. 1997-1998 yılında Rusya krizi ve 1999 yılındaki Büyük Marmara depremi daha önce yürütülen yanlış politikaların sonuçlarının ortaya çıkmasına neden olmuştur ve daha sonra Kasım 2000 ve Şubat 2001’de sık aralıklarla krizi girmiştir. Sonrasında yaşanan 2008 Dünya Krizi olmuştur.

3.3.1. 1991-1995 Latin Amerika Krizi

1990’lara gelindiğinde kalkınmış ülkelerdeki ekonomik düzelme yanında dünya faiz oranlarındaki yükseliş, Meksika’ya yabancı sermaye akışlarının keskin bir şekilde düşmesine neden olmuştur. Ülkenin yaşadığı politik sorunlar ve suç olaylarının yükselmesi ekonomiye yönelik beklentileri menfi etkilemiş ve geçerli

döviz kuru rejimi sarsılmıştır. Siyasi ortamdaki olumsuzluğun sürmesi nedeni ile Nisan'dan Kasım'a kadar yurtiçi finansal piyasaları stabilize eden tedbirler artık yetersiz kalmış ve ekonomik istikrarsızlık epeyce ortaya çıkmıştır. Rezervlerin azalması sebebi ile mevcut durum sürdürülememiş Pezonun değeri düşürülerek dalgalı döviz kuru rejimine geçilmesine sebep olmuştur. Dışardan sermaye akımları durmuş, rezervler düşmüş, cari işlemler açığı büyümüştür. Gerek nominal gerekse reel faizler ciddi ölçüde artmıştır. Bütün bu gelişmelerin arkasında sermaye çıkışları yer almaktadır. Bunu sonucunda büyüme negatife düşmüş, finansal sistem ağır bir etki altında kalmış, şirketler ve hane halkı borçları artarak reel gelir düşmüş ve sonrasında bankacılık sektörü krizi yaşanmıştır. Latin Amerika krizinin Türkiye'ye etkisi olmamıştır.

3.3.2. İran-İrak Krizi

2 Ağustos 1990 tarihinde Irak askeri birliklerinin Kuveyt sınırını geçerek burayı işgal etmesi ile Körfez Krizi başlamıştır. Dünyada büyük şok etkisi yaratan kriz çok kısa süre içinde uluslararası krize dönüşmüştür. Bu krizin uluslararası krize dönüşmesinin ana sebebi önemli petrol rezervlerine sahip ülkeler arasında olmasıdır. 3 Ağustos 1990 tarihinde Türkiye Irak'ın Kuveyt'ten hemen ve şartsız çıkmasını istemiş, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 6 Ağustos 1990'da kabul ettiği Irak'a yönelik ekonomik ambargoya da 7 Ağustos'ta iştirak etmiştir. Türkiye bu karar ile Kerkük-Yumurtalık boru hattını kapatmış ve böylece Irak'ın günde 1,5 milyon varil petrol ihraç olanağını elinden almıştır. Böylece Irak'a yapılan ihracat da bitirilmiş, ayrıca Türkiye üzerinden üçüncü ülkelerin Irak'a yaptıkları ihracat da sona erdirilmiştir (Aydın- Şentürk; 2015:63-75). Birleşmiş Milletlerin ambargo kararını destekleyen Türkiye'nin Irak ile arasında ticaret neredeyse durmuştur. 1991 yılında başlayan ve bir aya yakın süren Körfez Savaşı sonunda Irak Kuveyt'ten çıkarılmıştır. Savaş sonunda Irak ciddi zarara uğramıştır.

3.3.3. Asya Krizi

Küreselleşmenin de etkisiyle 1990'lı yıllarda olan krizlerin diğer ülkelere çok kolay yayıldığını söylemek doğru olacaktır. Küreselleşme gelişmiş, gelişmekte ve az gelişmiş ülkelerin birbiri ile ticaretini kolaylaştırmıştır ama aynı zamanda bir kriz durumunda ticaret paydaşlarını da etkiler olmuştur.

1997'de patlak veren Asya Krizinden etkilediği ekonomiler küçülmüş borsaların çökmüş, işsizliğin artmasına neden olmuş, uluslararası alanda kredi akışının hızla düşüşüne neden olmuş, şirketlerin ve bankaların iflaslarına, ulusal ve uluslararası piyasalarda faiz oranlarının hızla artmasına ve uluslararası düzeyde ticaret hacminin düşmesine sebep olmuştur (Turan; 2011: 56-80).

Gelişmekte olan ülkeler statüsünde olan Türkiye'de o dönemde 5 Nisan 1994'te alınan ekonomik istikrarı sağlayacak kararların etkisi görülmeden 1997 yılında olan Güney Doğu Asya krizinden olumsuz etkilenmiştir. Güney Doğu Asya krizi ilk olarak bir ülkede başlayıp sonrasında bölgeye yayılıp sonrasında küresel büyüklüğe ulaşmıştır. Türkiye ve doğu Asya ülkeleri aynı ürünleri üretmekte iken krizden çıkmak isteyen Güney doğu Asya ülkeleri ürünlerini ucuza satmalarından ötürü Türkiye'nin rekabet etme şansı düşmüştür. Her krizde olduğu gibi bu kriz de dünyada büyüme hızını yavaşlatmıştır.

Kriz Türkiye'nin ihracatının ve dış ticaret gelirlerinin azalmasına sebep olmuştur. Aynı zamanda turizm de kötü etkilenmiştir. Asya krizi sonrasında yatırımcıların piyasalarda yeni bir denge oluşana kadar riskli piyasalardan çekilme eğilimi göstermeleri sebebi ile düşük kredi notuna sahip olan ve kısa vadede yüksek sermaye girişi bekleyen Türkiye için olumsuz etki yaratmıştır. Kriz sonrası gelişmelerden Türkiye'den 565 milyon dolar sermaye çıkışı meydana gelmiştir. Dolayısı ile Asya krizinin Türkiye'ye olan yansıması uluslararası rekabet ile karşı karşıya kalması şeklinde olmuştur. Ancak çok büyük hasar vermeden de atlattır.

1997’de yaşanan Asya krizi giyim ve tekstil sektörünü diğer sektörlerden daha fazla etkilenmiştir.

3.3.4. Rusya Krizi

Asya ve Rusya krizlerinin Türkiye’ye direkt etkisi olmamıştır. Büyüyen ekonomilerde (emerging markets) yaşanan ve ilk olarak bölgesel olarak algılanan bu kriz, bir süre sonra bütün gelişmekte olan pazarlar için ortak bir kriz olarak görülmüştür. Kriz sonrası yabancı yatırımcılar, paralarını alarak ülkelerine geri dönmüşlerdir. Başlarda bu krizlerden çok fazla etkilenmeyen Türkiye’nin, bu aşamada uluslararası sermaye piyasalarından borç alması giderek bir sorun haline gelmeye ve ödemeler dengesi olumsuz olarak etkilenmeye başlamıştır. Türkiye 2000 yılına bu sıkıntılarla girmiştir. 2000 yılı kasım ayında bir kriz yaşamıştır.

3.3.5. Brezilya Krizi

Asya krizi sonrasında Brezilya da büyük sıkıntılar olmuştur. O döneme kadar Brezilya 1994 yılında yürürlüğe giren ve Brezilya parası Real’in dolar karşısında kademeli değer düşüşünü öngören Real Plan yardımıyla başarılı bir büyüme göstermiştir. Asya’da yaşananlar sonrası ise Brezilya Brady tahvillerinin değeri düşerek borsa endeksinde sert düşüşler gerçekleşmiştir. Bundan dolayı uluslararası yatırımcıların fonlarının Brezilya’ya akmasına ülkenin cari işlemler açığının sürekli biçimde artmaya başlamasına neden olmuştur. Cari işlemler açığı 1994’te gayri safi yurtiçi hasılanın %0,3’ünden 1997’de %4,2’sine yükselmiştir. Güneydoğu Asya krizi yatırımcıları Brezilya konusunda da ihtiyatlı davranmaya yöneltmiş cari açığın sürdürülebilirliği ve Real Plan’ın istikrarı konusunda kuşku duymaya başlamışlardır. 1998 yılında IMF den alınan destek krizin etkilerini azaltırken eyaletlerden birinin borçlarını ödeyecek parasının olmaması ve hükümete olan borçlarını reddetmesi hükümeti zora sokmuş ve Brezilya zorlukla çevirdiği borç yükünü yerine getiremeyerek iflasa sürüklemiştir. Brezilya krizinin Türkiye’ye etkisi olmamıştır.

3.3.6. 2008 Küresel Kriz

Türkiye ekonomisi 90'lı yıllardan itibaren 1994, 1999, 2000 ve 2001 olmak üzere dört büyük kriz yaşamıştır. Bu krizlerin üçünde ekonomiyi düzeltmek için IMF ile stand-by anlaşmaları çerçevesinde istikrar programları uygulanmış fakat uygulanan istikrar programlarında başarı gösterememiştir. İstikrar programlarının oturmuş ve bir bütün olarak uygulanamama sorunu gerekli kredibilitenin yaratılmasında başarısız olmuştur (Bayrak- Kanca; 2013: 39-54).

Türkiye Ekonomisi, küresel krizde 2008'in son çeyreğinde krizin kısmi etkilerini hissetmeye başlamıştır. Bu etkiler özellikle büyüme üzerinde 2009 yılında ağır bir şekilde etkisini göstermiştir. Krizin başladığında döviz kurları ve faiz oranlarında hızlı yükseliş olmuş ardından ekonomide durgunluğun derinleşmemesi için Merkez Bankası faiz oranlarını önemli oranda düşürerek ve döviz-TL likiditesine yönelik olarak tedbirler alarak döviz kurları ve faiz oranlarının tekrar gevşemesi sağlanmıştır. Diğer taraftan üretim ve istihdamı teşvik gayesi ile vergi oranlarında indirimle gidilirken kredi maliyetlerini düşürücü önlemler de alınmıştır. Hem iç hem de dış talepte daralma yaşanması ve uluslararası mal fiyatlarındaki düşüş sonucu enflasyon oranında gerileme yaşanmıştır. Söz konusu kriz sürecinde enflasyon konusunda yaşanan gelişmeler Merkez Bankası'nın fiyat istikrarı hedefi ile çelişmemiştir. Genişlemeci maliye politikası uygulanması ile 2009 yılında kamu maliyesinde bozulma yaşanarak bütçe dengelerine yansımıştır. Ekonomide ancak 2010 yılında toparlanma sağlanmış ve 2011 yılında da iyileşme devam etmiştir (Bayrak- Kanca; 2013: 39-54).

Kriz ortamında küçülen piyasalar sonrası ihracata destek kapsamında 2008 yılında aylar itibari ile ihracat kredi hacimlerinde ciddi artışlar meydana gelmiş ve kriz sonrası Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerin (KOBİ'ler) şikâyetleri üzerine ihracatçılara kapsayan kredi mekanizmalarında bazı değişikliklere gidilmiştir. Bu maksatla KOBİ'leri hedefleyen bir kredi garanti planı ve teşvikli krediler programı

açıklanmıştır. Türkiye’de kriz sonrası ihracatçıya yönelik olarak alınan bazı politika tedbirlerini aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür.

İhracatçılara ihracat reeskont kredisi verilmiş ve limiti kademeli olarak artırılarak, 500 milyon dolardan 2,5 milyar dolara artmıştır. Firmaların Eximbank kredilerinin kapsamı ve limitleri artırılmıştır. Eximbank’ın doğrudan kullandığı kredilerdeki geri ödeme vadeleri 2009 Ocak-Mart döneminde 3 ay uzatılmıştır. Hazine’nin 2009 yılında Eximbank’a sağlayabileceği toplam garanti ve ikraz limiti 4 milyar dolara yükseltilmiştir. Yine krizi takip eden 2009’dan sonra kredi garanti desteği uygulaması başlatılmıştır. Kriz sonrası ortaya çıkan korumacı eğilimleri sonucu Türkiye’de de bazı ürünlerde gümrük tarifesi artırımına gidilmiştir (Işık; 2013:183-218).

3.3.7. Avrupa Borç Krizi

Avrupa Birliği’ni borç krizine iten nedenlerin başında global finansal kriz önemli rol oynamaktadır. Avrupa Birliği de diğer dünya devletleri ve ABD gibi global finansal krizden çıkış için bazı politikalar uygulamaya başlamıştır. Likidite sıkışıklığı yaşanan bu süreçte merkez bankalarının uyguladığı genişlemeci para politikaları ile piyasalara para sürülmüştür. Avrupa Merkez Bankası’nın fiyat istikrarını sağlamak amacı ile enflasyonu %2 sınırında tutma hedefi, AMB’nin para politikasının ABD’deki kadar genişlemeci olmasının önüne geçmiştir. Zor durumda kalan ve batmak üzere olan bankalara yönelik kurtarma operasyonları gerçekleştirilirken diğer taraftan da genişlemeci maliye politikaları ile piyasanın para ihtiyacını son vermek amaçlanmıştır. Ancak bütün bunlar kamu maliyesinin üzerinde ağır yükler neden olarak yükselen kamu harcamaları ve düşen gelirler bütçe açıklarını ciddi oranlarda yükseltmiştir. Artan bütçe açıkları ise kamu borçlanmalarını yükseltmiş ve kısaca birlikte işleyen bu mekanizma borç krizini tetiklemiştir. Yaşanan global gelişmelerin yanı sıra Euro bölgesinin yapısal problemleri Avrupa’yı borç krizine sürükleyen ana sebep olmuştur. Euro bölgesinde para ve maliye politikalarının uyumsuzluğu ve finansal sistemin yapısından

kaynaklanan zayıflığı Euro Bölgesi için ortak para politikası yürütülürken maliye politikasının üye ülkelerin ulusal karar alıcılarının kontrolünde bulunması iki politikanın da sürdürülebilir olmasında önemli sorunlara yol açmıştır. Bu uyumsuzluğu gidermek amacı ile bazı tedbirler alınmış üye ülkelerin kendi içinde farklılıklar göstermeleri nedeni ile bu strüktürel sorun giderilememiştir. Euro Bölgesi'ne özgü nitelikte olmayan finans sisteminin denetimden uzak olması, birliğin borç krizinin esasını oluşturan diğer bir strüktürel sorundur. Küreselleşen finans piyasaları yeterince denetlenme olmadan, düzenlenmeyen ve şeffaflıktan uzak bir biçimde işlemesi, riskli finansal varlıkların gün yüzüne çıkmasına sebep olmuş ve yüksek risk-yüksek kar mantığında aşırı risk birikimine göz yuman Birlik ülkelerinin borçluluk oranlarının artması kaçınılmaz olmuştur. Bu strüktürel sorunlar artan kırılganlıklara ve zor şartlarda direnme gücünü zayıflatarak ekonomik açıdan birbiri ile ilişkide olan üye ülkelerden birinde meydana gelen bir hastalığın diğerine hemen bulaşmasına neden olmuştur (Çeviş- Ceylan- Yayla; 2018: 103-124). Euro bölgesinde çıkan krizin yıllardır birliğe üye olmaya çalışan ve önemli ticaret ortaklarının bu ülkelerden oluştuğu Türkiye'yi birkaç kanaldan etkilemesi mümkündür. İlk olarak sermaye hareketleri sebebi ile ortaya çıkacak aşağı yönlü risklerin oluştuğu sermaye ve finans kanalı diğer ise dış ticaret kanalıdır. Tüm bunların sonrasında ise global ortamda var olan negatif koşullardan ötürü ekonomiye duyulan güvendeki azalma etkisidir.

Merkez bankası verilerine göre 2004-2014 arası yurtdışından doğrudan Türkiye'ye gelen yabancı yatırımların neredeyse %80'ini AB ülkelerinden olmuştur. 2008 öncesinde ve sonrası bu oranda büyük değişimler söz konusu olmamıştır. Türkiye'nin kümülatif ihracat ve ithalatı bölgesel dağılımı incelendiğinde ise Türkiye'nin toplam ihracatında kalkınmış ülkeler ekseriyetle Avrupa Birliği ülkeleri ciddi bir payı vardır. 2008 yılı öncesi toplam ihracatın neredeyse %55'i AB ülkelerine gerçekleştirilirken 2008 yılı sonrasında bu oran %45'lere kadar inmiştir. Buna karşılık 2010 yılından sonra Yakın ve Orta Doğu ülkelerinin payı 2008 öncesinde %14'iken 2008 sonrasında %20'lere ulaşarak önemli bir artış sağlanmıştır. Aynı şekilde AB'den yapılan ithalatın toplam ithalat içindeki payı 2008 öncesi

yaklaşık %45 iken 2008 yılı sonrası dönemde %35'lere kadar düşmüştür. Buna karşılık 2009 yılından sonra Yakın ve Ortadoğu Ülkeleri'nin ve diğer Asya Ülkeleri'nin payı %5'lerden %9'lara artmıştır. Tüketici güven endeksi 2008 öncesinde 80 düzeyinde iken 2008 ve 2009 yıllarında 65 düzeyine düşmüştür. Reel kesim güven endeksi ise 2008 öncesinde 115 iken 2008 ve 2009 yıllarında sırası ile 52 ve 98 değerlerine kadar düşmüştür. Güven endekslerinin seyrettiği bu düşüş de krizlerin Türkiye'de özel sektörün ekonomiye ilişkin beklentilerinde bir bozulma etkisine neden olduğunu, buna karşılık alınan politika tedbirlerinin beklentiler hususunda ne denli etkin olabildiğini ortaya koymaktadır (Çeviş- Ceylan- Yayla; 2018: 103-124).

Euro krizi ve AB'nin bu hususta izleyeceği yoldaki belirsizlikler özellikle Yunanistan ve benzeri Avrupa ülkelerine yatırımcıların bu ülkelerden çıkmasına ve başka ülkelere kaymasına özellikle de Türkiye'ye yatırım yapmış kişilerin bir anda bu ülkelerden çıkmasına sebep olmuş ve bu ülkelerden biri de Türkiye olmuştur. Bu süreçte Türkiye'de hükümetin teşvikleri ile dış kaynakların ülke içine çekilmesinde etkili olmuştur. Aynı dönemde doğrudan yatırımlarında tekrar artışa geçmesi ile TL değer kazanarak ve döviz kurlarında düşüş yaşanmış 2010 yılında döviz kurlarındaki düşüş ile ithal girdi maliyetleri azalarak ithalat bu dönemde artmıştır. İthalattaki artışlar ihracattan fazla olmuş ve dış ticaret açığı artmıştır. Dolayısı ile 2008 küresel krizinin etkisi ile ekonominin küçülmesi gelen uluslararası yatırımcı ile tekrar global krizden önceki döneme dönerek büyüme sürecine geçmiştir. Ekonomi 2009 yılında %5 küçülürken 2010 yılında %9 oranında büyümüştür. Doğrudan yabancı yatırımlar vasıtası ile dış kaynak girişlerinin arttığı 2011 yılında da ekonomi büyüme sürecini devam ettirmiştir. Avrupa'daki kriz sürecinin sebep olduğu belirsizlikler sonrası uluslararası yatırımları çekmeye yönelik teşvik politikaları, ülkemize dış akımların olmasının en önemli sebepleridir (Kavcıoğlu; 2014:15-37). Avrupa'dan ithalat önemli oranda artarken ihracatın aynı oranda artmaması cari açığı büyütme devam etmiştir.

3.3.8. Ortadoğu Krizi

Türkiye ekonomisi bir tarafta Avrupa birliğine ile ticaret ilişkisini sürdürürken diğer tarafta hem komşusu olan hem de ticaret ilişkileri olan Ortadoğu bölgesinde yaşanan savaşların arasında kalmıştır. 1990'lı yıllardan beri durulmayan bir bölge olması Türkiye'yi hem politik olarak hem de ekonomik olarak etkilemektedir.

Ortadoğu'nun kaderi 1900'lerin başlarında bu bölgede petrolün bulunması ile bir anda değişmiştir. Daha önce uzak doğuya giden ticaret yollarının kapısı olmasından dolayı ilgi gören ve sürekli sömürgeci ülkelerin denetlemek için yoğun çaba içinde olduğu bu bölge, petrolün bulunması ile beraber giderek daha fazla değer kazanmaya başlamıştır.

Petrolün İstanbul ve Çanakkale boğazları kanalıyla batıya taşınması, batının boğazlara ve bir bütün olarak Osmanlı ile içinde oldukları ilişkilerinin içeriğini değiştirmiştir. Yürütülen politikalarda değişikliğe gitmelerine sebep olmuş boğazların güvenliği ve denetimini kimin yapacağı konusu sürekli tartışma konularından biri olmaya başlamıştır.

İngiltere Birinci Dünya Savaşında büyük nüfuz alanları yarattığı Ortadoğu'da İkinci Dünya Savaşı sonrasında bu gücünü ve etkin konumunu ABD'ye kaptırmış ve ABD bölgeye yerleşmiştir. İhtiyacı olan petrolü bu bölgeden karşıladığı gibi bölgeye hâkim olarak diğer kalkınmış ve kalkınmakta olan ülkelerinin gücünü kontrol altında tutmaktadır. Günümüzde petrole sahip olmak, aynı zamanda güce sahip olmak ile eş anlama gelmektedir. Çünkü Ortadoğu tek başına dünya petrol rezervlerinin yüzde 38'ine sahip bir bölgedir (www.opec.org).

Örneğin, 2011 yılı verilerine göre ABD petrol ihtiyacının %46'sını, Çin %56'sını, AB ülkeleri ise neredeyse tamamını dışarıdan sağlamaktadır. Dolayısı ile tüm gelişmiş ülkeler petrol konusunda dışa bağımlıdır (www.opec.org).

3.4. 2018 Sonrası Ekonomi Politikalarında Ticaret Savaşlarının Yeri

Günümüzde dünya ekonomilerinde yaşanan genel trend dışa açık politikalar yürütülmesi şeklinde olsa da yaşanan krizler sonrasında korumacılığın artışı yönünde eğilim ve uygulamalar gündeme gelmektedir. Bu trend son olarak 2008 global krizi sonrasında ortaya çıkmış ve Türkiye’de de bu çerçevede bazı kararlar alınmış ve yürürlüğe konulmuştur.

Türkiye bu dönemde diğer ülkeler korumacılık politikaları uygulamaya başlarken içeride kendi parasının değerini korumaya devam etmiştir. 2009 yılında 102 milyar dolar olan ihracat 2018’e gelindiğinde 168 milyar dolara ulaşmış, 140 milyar dolar olan ithalat 223 milyar dolara ulaşmıştır (www.tuik.gov.tr).

SONUÇ

Ticaret savaşlarının başlaması küreselleşmenin bir sonucudur. II. Dünya Savaşı'ndan ekonomik olarak zor durumda çıkan ülkeler Amerika'nın da yönlendirmesi ile küresel serbestleşmeye yönelmişlerdir. Bunun sonucunda ise bugünün küreselleşen şirketleri doğmuştur. Küreselleşme aynı zamanda gelişmiş ülkelerdeki küresel büyük şirketlerin bu ülkelere emeğin ucuz ve çeşitli teşviklerin olduğu ülkelere doğru kaymasına neden olmuştur.

Fakat 2008 yılında yaşanan küresel ekonomik kriz daha korumacı politikaların gerekliliğini gelişmiş ülkelere göstermiştir. Çünkü gelişmiş ülkeler bu krizden etkilenirken kriz, gelişmekte olan ülkeler için bir fırsata dönüşmüştür. Ticaret savaşlarını birkaç başlıkta değerlendirmek gerekir. Ticaret savaşları, kur savaşları ve faiz savaşlarıdır. Ticaret savaşı büyük ölçüde ülkeler arası ticarete vergilerle yapılmaktayken, kur savaşı ise değersiz para yaratarak yatırımı ülkeye çekmeye ve ihracatı artırmaya neden olmaktadır. Faiz savaşları da aslında kur savaşları gibi bir sebep ile olmakla birlikte daha çok ülke içindeki parayı elinde tutmak yerine yatırıma yönlendirmeyi amaçlamaktadır. Ticaret savaşına giren ülkelerin ne şekilde etkilendiği o ülkenin üretkenliği ile doğrudan ilgilidir.

Çin'in yükselen gücünün en iyi göstergesi 2014 yılında dünyadaki ekonomik büyümenin %38'inin Çin tarafından sağlanmış olmasıdır. Son 15 yılda yaklaşık %950 büyüme kaydetmiştir. Ayrıca askeri harcamaları 1997 yılında sadece 10 milyar dolar iken 2001 yılında 52 milyar dolar olmuş, 2015'te 214 milyar dolara ulaşmıştır. Çin savunmaya önemli ölçüde bütçe ayırmaktadır. Öyle ki bütçenin 2014 yılında %12'lik, 2015 yılında %10'luk, 2016 yılında ise %7,6'lık bir artış göstererek 146 milyar dolara ulaştığı görülmektedir. Amerika'nın savunma birimi ise bu rakamı 180 milyar dolar diye açıklarken Stockholm Uluslararası Barış Enstitüsü'ne göre ise 214 milyar dolardır (Çoban Oran; 2018: 317-339).

Son dönemde çok sık konuşulan Amerika-Çin ticaret savaşını ele alacak olursak; Çin son 10-15 yılda sosyalist yapısını değiştirmiştir. Yeni lider ile mega

projelerde bir kuşak bir yol ve özellikle Çin 2025 projesi ile gelişmiş ülkelerin ucuz üretim fabrikası olma kabuğunu kırarak kendi teknolojisini geliştiren ve üreten ve kuracağı bir kuşak bir yol veya diğer adı ile yeni İpekyolu ile bir süper güç olma edası ile yola çıkmıştır. Amerika'nın bugün süper güç olmasının en önemli sebebi ileri teknolojik ürünlerdeki Know-how'ın yüksek olmasıdır. Çin 2014-2015 yıllarında bu planları uygulamaya başladığında Amerikan şirketlerinin hassas teknolojilerini çaldığını Amerika iddia etmiştir. Buradaki kasıt Çin yasaları gereği Çin'e giren Amerikan şirketlerinin Çin ile ortak bir teşebbüse girmesi gerekmektedir. Ortak teşebbüse girince şirketler tüm bilgileri aktarıyor ve dolayısı ile Çin tüm teknolojileri alabiliyordu. Bu durum Amerika'nın hoşuna gitmemiştir. En büyük avantajı bilgi olan Amerika'nın, insan kapasitesi olarak güçlü olan Çin ile yarışacağı bir platform yoktur. Amerika bu tehdidi görüp 2018 yılında Çin'den gelen çeşitli ürünlere vergi uygulamaya başlamıştır. Bu çoğunlukla Çin 2025 Projesi'ndeki teknik ürünleri kapsayan bir vergi idi. Amaç Çin'in genişlemeye devam etmesini engellemektir. Sonradan daha da genişleyerek %25 ve %10 tarifeler uygulanmış daha sonra da tüketici ürünlerine yansımıştır. Amerika Eylül 2019'dan itibaren de Çin'den gelen tüm ürünlere %15 tarife uygulama kararı almış, 1 ekimden sonra ise ilk üç tarifenin %30 a çıkarılacağı şeklinde karar almıştır. Çin için Amerika en büyük pazardır. Amerika'nın koymuş olduğu vergilerin Amerikan tüketicilerini etkileyen bir sonucu vardır. Çünkü gümrük vergisi yüklendiğinden ithal mallar pahalılaşmaya başlamıştır.

Amerika tarafından ticaret savaşlarına bakacak olursak; dış ticaret fazlası vermektedir. Yapısal sorunlardan kaynaklı olarak dış ticaret açığı veren ülkeler aynı zamanda işsizlik sorunu ile de karşı karşıya kalmaktadır. Amerika Başkanı Trump bu sorunu çözeceğim diye iktidara gelmiştir. Özellikle Çin ile yıllık 300 milyar dolara ulaşan ticaret hacmi ve dış ticaret açığı sebebi ile tüm ithal mallara gümrük vergisi koymuştur. Amerika'nın Avrupa Birliği Meksika ve Kanada ile yaşadığı ihtilaflara bakıldığında geçerli bir sebep görünmemektedir. Çin ise dünya ticaret sisteminden yararlanmak ve bu sistemi manipüle etmek isteyen bir ülkedir. Büyük ölçüde teknoloji çalarak, kendi ülkesinde yatırım yapan büyük ölçekli firmaların

haklarını gasp ederek, bütün önemli pazarlarını yabancılara kapatmaktadır. Dolayısı ile Amerika'nın Çin ile olan sorunlarında Amerika bir ölçüde haklı olmaktadır. Bu savaşa kim daha fazla dayanır diye düşünürsek Amerika güçlüdür. Amerika Çin'e alternatif olarak ithal ettiği ürünleri başka ülkelere alabilecek durumdadır. Ancak Çin için Amerika önemli bir pazardır ve Amerika'ya ihracat yapmaz ise ekonomisi çökecektir.

Amerika'nın Çin'i engellemeye çalışırken göz ardı ettiği bazı sorunlara sebep olacağı açıktır. Çin dünyada nadir elementlere sahip olan bir ülkedir. Dolayısı ile Amerika'ya karşı riski çok büyük olacaktır.

Çin Yuan'ı artmaya başlayınca Çin Ağustos 2019 da yuanı fikslemiştir. Çin'in bu tavrına karşılık Amerika'dan Çin'e kur manipülatörü tepkisi gelmiştir. Amerika'nın bu iddiasının altında yatan sebep; Amerika'ya karşı ticaret fazlası vermesi, cari fazlanın GSMH'nin %2 olması, bilerek ve isteyerek kurunu devalüe etmesidir.

Aslında Çin bu politikayı uzun zamandır uygulamaktaydı. Ucuz emek dolayısı ile yatırımcıları ülkesine çekerek teknolojilerini öğrenerek, kendi öğrencilerini Amerika'ya gönderip eğitimin en iyisini alarak teknolojisini geliştiren bir politika planlamıştır. Çin "Çin 2025" yılı hedefi olarak 10 sektörde yarattığı tüm malların %90 girdisini kendi içinde üretmeyi hedeflemiştir. Önce ucuz emek, sonra eğitime önem vererek teknolojiyi kopyalamış hatta çalmıştır. Bu süreç boyunca Çin hiçbir zaman parasının değerlendirilmesine de izin vermemiştir.

Çin Amerika'nın kur manipülatörlüğü iddiasını kabul etmemiştir. Çünkü aynı şekilde dünyadaki birçok ülke bu kur savaşını kullanmıştır. Ticaret savaşları kur savaşları ve faiz savaşları şeklinde devam edecektir. Küresel ticarete liberalleşmeyi öneren Amerika idi ve Çin'e karşı ve başka birkaç ülkeye ithalat vergisi koyan yine

Amerika olmuştur. Dolayısı ile kur manipulatörü olarak Çini suçlaması doğru değildir. Amerika korumacılık politikasına geri döndüğünü söylese bu anlaşılabilir. Çünkü 2. Dünya savaşı sonrası dünyada küresel liberal politikalar uygulayarak savaştan sonra zarar gören ve mal satabileceği ülkelere bunu zorlayan Amerika olmuştur. Şimdi korumacılığa geri dönmesi ile belli zararlar göreceği açıktır.

Çin dünyada en fazla Amerikan tahvili tutan ülkedir. Çin ile işler kızışınca elinde tuttuğu Amerikan tahvillerini elden çıkarırsa Amerikan borsası büyük bir krize girecektir. Dolar değer kaybedecek, fiyatlar artacak ve dünya global bir krize girecektir.

Amerika ve Çin aralarındaki savaşa Haziran 2019 da ara verilmesine rağmen bir anda Amerika Çin'den alınan ürünlere %10 vergi alacağını duyurdu. Buna karşılık Bank of Chine Yuan'ın değer kaybetmesine göz yumarak herhangi bir müdahalede bulunmamıştır. Amerika Çin ürünlerine vergi koysa da Çin için bir şey değişmeyecek. Çünkü bu defa Çin mallarını vergili fiyatıyla Amerika'ya satacak vergi artışının sebep olduğu zararı yerine koyacaktır.

Bu durumda Amerika'nın geri adım atması gerekmektedir. Tüketime konulan bu vergiler, Amerika'da enflasyonu artıracaktır. Eğer gerçekten söylendiği gibi olursa faiz indirimlerinden vazgeçilmesi gerekecektir.

Çin için ise asıl sorun Çinli şirketlerin borçlarıdır. Ne var ki Çin şirketlerini kurtaracak döviz rezervine sahiptir. Yıllar boyunca ticaret fazlası verip para biriktirmişlerdir. Bu arada Çin'de büyüme sinyalleri de alarm vermeye başlamıştır.

Çelik ve alüminyum savaşı ise Amerika'nın tüm dünyaya global olarak açtığı savaştır. Geçen sene Çin tarifeleri ile çeliğe %25 alüminyuma %10 oranında gümrük tarifeleri uygulamıştır. Bunu ulusal güvenlik kanununa dayandırmıştır. Yani bir savaş

durumunda ülkenin kritik ürünlerde kendi kendine yetmesi gerekmektedir. Dolayısı ile içerde Amerika çelik üreticilerini desteklemesi gerekecektir.

Tarım sektöründe ise Çin Amerika'nın en büyük tarım ürünü alıcısıdır. Özellikle soya fasulyesi tarım ürünlerinin başında gelmektedir. Çin karşı önlemler alınca Amerika'daki soya fasulyesi üreticileri ürünlerini Çine satamaz olmuşlardır. Amerika bu kararın sonrasında tarım sektörüne yardım paketi açıklamıştır.

Eğer Çin parasının değer kaybetmesine izin verir ise diğer Asya ülkeleri de Çin'in devalüasyonu kadar devalüasyon yapmaya karar verebilirler ve bir Asya kur savaşı başlayabilir. Bunun nedeni hem Çin hem de diğer Asya ülkeleri aynı Pazar ile ticaret yapmaktadır. Sonrasında ise Çin'den sermaye kaçışları olmaya başlayacak ve Çin ekonomisi yavaşlayacaktır.

Amerika ile Avrupa arasında bir kur savaşı yoktur. Amerika faizi düşürerek parasına değer kaybettirmeye ve dış ticaretini artırmaya çalışmaktadır. Avrupa da aynı şekilde faiz oranını indirerek parasına değer kaybettirmeye çalışmaktadır.

Bugün itibariyle Asya'ya Çin'in önderlik etmesi ile ekonomik ilerlemenin en önemli merkezi haline gelmiştir. Bu ilerlemenin kanıtı Amerika ve Asya arasındaki toplam ticaret son otuz yılda sekiz kat artmıştır. 2015 yılına gelindiğinde ise neredeyse birbuçuk trilyon dolara yükselmiş bu rakam Amerika Birleşik Devletleri'nin Avrupa Birliği ile olan ticaret hacminin iki katından daha fazladır. Amerika bu nedenle Hindistan'ın Hint-Pasifik Bölgesindeki konumunu güçlendirme çabası ile Hindistan'ı Çine'e karşı yanına almaya çalışmıştır. Bu adım Amerika'nın Çin'in yükselişini durdurma girişimlerinden biri olarak kabul edilebilir. Ancak Çin istikrarlı olarak büyürken amacı 2020 yılına kadar orta derecede refah toplumu oluşturma 2035 yılına kadar da sosyalist sistemin modernizasyonu çerçevesinde daha müreffeh, daha güçlü, demokratik, kültürel açıdan gelişmiş uyumlu büyük bir

sosyalist ülke olmayı hedeflenmektedir. Bu hedef 2018 yılından 2020 yılına kadar yıllık %6,3 büyüme ve orta bir seviyeden yüksek bir seviyeye çıkmak anlamına gelmektedir (Tekir; Demir, 2018:191-206).

Türkiye'nin de korumacılık politikası uygulaması gerekmektedir. Eğer üretmeyi öğrenir ve uzun dönemli politika yapılır ise kendi üretimimiz, kendi markalarımız ile ve eğitim sisteminin de düzeltilmesi ile ticaret savaşlarına karşı üretim yapan büyüyen istikrarlı ekonomisi ile güçlü olmayı başarabiliriz.

Türkiye'de 2008 küresel finansal kriz sonrası ticari korumacı politikalar uygulamaya başlamıştır. Korumacı politika adımı atarak vergi yükünü arttırmaya yönelik  yönteme başvurulmuştur. Bunlardan ilki vergi yükünü doğrudan arttıran ilave gümrük vergileri, ikincisi anti-damping vergileri ve son olarak üçüncüsü ise vergi matrahına müdahale yoluyla dolaylı olarak vergi yükünü arttıran gözetim uygulamalarıdır. Türkiye 2018'in ilk üç ayında 21 kalem mal için farklı referans değerlerde gözetim uygulaması başlatmıştır. 2017 yılında gözetim kapsamına alına mal kalemi 86 olmuştur. 2018 'in ilk üç ayında 8 damping/sübvansiyon soruşturması açılırken, 21 malda anti-damping uygulaması başlatılmıştır. 2017 yılında ise 13 anti-damping soruşturması açılmış; 59 kalem mala anti-damping uygulanmaya başlanmıştır. Dünya'da ise anti-dampingin en çok uygulandığı yıl ise 2016 yılı olmuştur. Dünya'da anti-damping vergisinin 287 düzenleme ve 362 kalem malla en fazla uygulayan lke ABD'dir. Ayrıca ABD 253 kalem mal için 79 kararla, telafi edici vergiler listesinde de birinci sırada yer almaktadır. Telafi edici vergiler listesinde 64 kalem mal ile Kanada Dünya'da ikinci sıradadır. Dünya genelinde hem anti-damping hem de telafi edici vergiler ise kimyevi maddeler ve metal grubunda yoğunlaşmaktadır (Aytekin; 2018: 851-862).

ABD ile Türkiye arasında ikili, bölgesel ve küresel çapta birçok konuda ilişki sürmektedir. Bu ilişkiler başta ekonomi olmak üzere, terörle mücadele, Suriye ve Irak'ta yaşanan gelişmeler, Ukrayna, Rusya, Kıbrıs, Libya, Yemen, Mısır, İran,

Kafkaslar ile birlikte kitle imha silahlarının yayılması, NATO konuları ve enerji arz güvenliği gibi konular ele alınmaktadır. Türkiye Kore Savaşı'nın akabinde 18 Şubat 1952 yılında NATO'ya üye olmuş ve ABD ile arasında NATO kapsamında ikili anlaşmada bir savunma/güvenlik iş birliği yürütülmektedir. Bu bağlamda ABD aynı zamanda savunma sanayiindeki başlıca ithalat ve ihracat ortağımızdır. Son 10 yıl içinde ABD ile ticaret hacmimiz 1,5 kattan daha fazla büyümüştür (www.mfa.gov.tr).

Bu bağlamda ABD ile Türkiye arasındaki ticari ilişkilerin temel dayanağının ekonomik ilişkiler yanında, savunma, siyasi, gibi konularda da olmuştur. 2017 yılında ABD'ye ihracat bir önceki yıla göre %30,7 oranında artış göstererek 8,7 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Türkiye ABD'ye en çok demir-çelik ürünlerle otomotiv aksam ve parçaları ihraç etmektedir. Diğer önemli ürünler ise tekstil, hazır giyim, tarım, gıda, makine ve hava taşıtları ile bunların aksam ve parçalarıdır. Türkiye 2017 yılında 157,1 milyar dolar ihracat yapmıştır. Amerika'ya yapılan ihracat Türkiye'nin toplam ihracatının %5,5'idir. 2017 yılında toplam ithalatı 198,5 milyar dolar iken Amerika'dan yapılan ithalat %6'sıdır. Türkiye'nin 2017 yılında ABD'den gerçekleştirdiği ithalat ise bir önceki yıla göre %9,9 artışla 11,9 milyar dolar olmuştur. Demir çelik ürünler, hava taşıtları, uzay araçları, pamuk, turbo jetler, yatlar, taşkömürü, dozlandırılmış ilaç, şeker pancarı, şeker, serum, aşı, tıpta, cerrahide, dişçilikte ve veterinerlikte kullanılan alet ve cihazlar, soya fasulyesi, hava taşıtlarının aksam ve parçaları, petrol gazları, kabuklu meyveler, ortopedik cihazlar, altın, binek otomobiller ve otomatik bilgi işlem makinelerle üniteler 2017 yılında ABD'den ithal ettiğimiz başlıca ürün gruplarıdır (www.ticaret.gov.tr).

2018 yılı ağustos ayında ABD Başkanı Donald Trump'ın; Türkiye'den satın alınan çelik ve alüminyumda gümrük vergisinin iki katına çıkarılmasına onay verdiğini açıklamıştır. Bu açıklama ile, gümrük vergisinin alüminyumda %20; çelikte de %50'ye çıkartılması öngörülmüştür. Ayrıca çelik ürünlerinin ithalatını daha da azaltmak ve iç kapasite kullanımını artırmak amacı ile Türkiye'den ithal edilen çelik

ürünlerine değeri üzerinden %50 gümrük vergisi uygulanacağını açıklamıştır. Türkiye ise; ABD menşeli bazı ithal ürünlere %50 ve %100' den daha fazla ek gümrük vergisi ile yanıt vermiştir. Bu doğrultuda ABD ile Türkiye arasında başlayan bu karşılıklı ticari restleşmeler iki ülke arasındaki ticari ilişkileri, ticaret savaşına dönüştürme yoluna girmiştir. Fakat ticaret ilişkisine bakılırsa ABD'nin Türkiye'ye ticaret savaşı açmasını gerektirecek herhangi bir ekonomik sebebin olmadığı açıktır. Dolayısıyla şunu ifade edebiliriz ki; dünyanın en büyük ekonomisine sahip ABD'nin Türkiye'ye karşı ticaret silahını kullanmasının altında yatan en önemli etkenler, diplomatik, politik ve Türkiye'nin son zamanlarda stratejik konumunda dolayı uygulamış olduğu Ortadoğu ve güvenlik politikalarıdır (Aytekin; 2018:851-862).

Türkiye'de kur hareketi 2019 başından beri aşağıya eğilimle düşmektedir. Merkez Bankası Başkanı değişimi ile birlikte ilk önemli faiz indirimi temmuz ayında gerçekleşmiş ve kur yılın en düşük seviyelerine kadar gerilemiştir. Ancak faizin düşüşü kurun düşüşü ile aynı yönde hareket etmektedir. Bunun sebebi piyasa şartlarında gerçekleşen ekonomik düzelme değil, risklerin yani yerel seçim gibi veya Amerika ile ilişkilerin sakinleşmesi gibi etkilere. Bu sırada dünyadaki faiz düşüşü ve kur savaşı, risk iştahının artmasına sebep olarak CDS (Credit Default Swap) kredi temerrüt takası yüksek olsa bile Türkiye'ye yatırımcının daha doğrusu sıcak paranın akışına sebep olmaktadır. Ancak bu sıcak paranın Türkiye'de kalışının garantisi yoktur.

Bu savaşlardan Türkiye iki boyutlu etkilenmektedir. Türkiye Çin'in bir kuşak bir yol projesindeki batı Asya diye nitelendirdiği koridorun bir parçasıdır. Ama diğer tarafta Amerika ile ilişkisi sürerken bu friksiyonu sürdürmek zor olmaktadır. Çelik konusunda Amerika'nın vergiler koymasında Türkiye daha direkt etkilenmiştir. Çünkü Türkiye'de Amerika'nın çelik ithal ettiği ülkeler sıralamasında ilk sıralardadır. Türkiye 2017 yılında 995 milyon dolar ihracat yaparken bu rakam 2018 eylül ayna kadar 737 milyon dolar olmuş bu kararlar ile Türkiye'nin Amerika'ya çelik ihracatı %48 düşerek 2019 yılı aynı döneminde sadece 210 milyon dolara

düşmüştür. 2018 yılında en çok ihracat yapılan ilk 5 ülke Almanya, İngiltere, İtalya, Irak ve ABD olmuştur. En çok ihracat yapılan ilk 5 ülke içerisinde Almanya, İngiltere ve İtalya'ya ihracat artış gösterirken, Irak ve ABD'ye ihracat düşüş kaydetmiştir (www.immib.org.tr). Ürettikleri çeliği 2018'de Amerikan pazarına giremeyen ülkeler örneğin Avrupa Birliği kendi ülkelerine yönelerek ve kendi önlemlerini alarak Türk çeliğine bazı kotalar ve tarifeler koymuştur.

Gelişen ülkelerin tamamına yakınının parası değer kaybederken Türkiye parasının değerini korumak için azami çaba harcamaktadır. İhracat olmadıkça dış ticaret fazlası vermek de mümkün değildir. Merkez bankası kuru baskılamak için rezervi tüketmiş durumdadır. Hala hükümet Merkez Bankasını faiz düşürmek için zorlarken diğer taraftan da kuru düşürmeye çalışmaktadır.

Türkiye'nin dışarıdan gelecek sıcak paraya daha doğrusu yatırıma ihtiyacı vardır. Tasarrufun olmadığı, borcun çok olduğu bir ortamda düşürülen faiz oranının durumu daha da vahim hale getirmesi kaçınılmazdır.

Avrupa'da ise durum farklı değildir, merkez bankası eksi faizler ile piyasada şirketleri canlandırmak ve harekete geçirmek için çaba harcamaktadır. Bir grup banka eksi faiz verirken bir grubu sıfır faiz vererek parayı elinde tutmanın maliyeti olmasını amaçlıyorlar ki yatırıma aktarılsın. Negatif faiz oranı şirketlerin borçlanma maliyetlerini düşürülmesini öngörmektedir ve kredi talebinin artmasını hedeflemektedir. Bankalar ise risk olarak kredi verilmeyecek şirketlere bile kredi vermektedirler. Bankalar para kazanamaz iken şirketlerde belini doğrultamamaktadır. Mevcut durum Türkiye'nin işine yaramasına rağmen, ülkeye giren para sınırlı kalmaktadır.

Ticaret savaşları uzun bir süre dünyayı meşgul edecek gibi görünmektedir. Ekonomisi güçlü olan ülkeler, insan gücüne yatırım yapan, üretim yapan, teknolojiye

yatırım yapan ülkeler bu savaştan galip çıkabilecek, gelişmekte olan veya az gelişmiş ülkeler, dışa bağımlı ekonomileri olan ülkeler bu savaşın kaybedeni olacak gibi görünmektedir. Türkiye daha fazla gecikmeden ithalata dayalı ekonomisini değiştirmeli ve içeride üretimi canlandıracak, ihracatı teşvik edecek politikalara geçmelidir. Kuru baskılayarak Türk Lirasını güçlü tutmak ithalatın sürmesine ve dış açığın artmaya devam etmesine neden olacaktır. Artan işsizlik oranları, eğitim sisteminde yaşanan sürekli değişiklikler, teknolojik alt yapı noksanlığı ve teknoloji yatırımlarının olmaması ticaret savaşında en çok etkilenecek ülkelerden olmamıza neden olacak gibi görünmektedir.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

- Başıoğlu, Ufuk, Ölmezoğulları, Nalan: İktisatta Devrimler ve Karşı Devrimler, Alfa Yayınları, İstanbul, 2004.
- Bulut, Müge: Avrupa Birliği rehberi, İstanbul Ticaret Odası Yayını, İstanbul, 2006.
- Capps, Gavin, Panayiotopoulos ,Prodromos : World Development, Pluto Press, , 2001
- Choi ,Eun Kwan, Merrill, Yesook, Kim, Ŭng-han: North Korea in The World Economy, Routledge Press, 2003.
- Erol, Ŭmit: Eleştirel Bir Gözle Serbest Piyasa, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 1997
- Flandreau, M., Holtfrerich, C., J., Harold: International Financial History in the Twentieth Century : System and Anarchy, Cambridge University Press, 2003
- Korkmaz, Esfender: Küresel Süreçte Ulusal Kalkınma, Himalaya Yayınları, 2010.
- Marinescu, Nicholae: European Union and the Challenges of The New Global Context, Cambridge Scholars Publishing, 2015.
- Mayer, T., Duesenberry, J.. S, Aliber, R. Z: Money Banking and The Economy, W.W Norton& Co. Inc, USA, 1990.
- Meltzer, Alan H.: Keynes's Monetary Theory A Different İnterpretation, Cambridge University Press, Cambridge, 1988.
- Moussis, Nicolas: Guide to European Policies, Mega Pres, İstanbul, 2004.
- Orhan, Osman Z., Erdoğan, Seyfettin Para Politikası, Kocaeli Üniversitesi İ.İ.B.F Yayını, 2002.
- Palabıyık, M., Yıldız, A.: Avrupa Birliği, 2007.
- Parasız, İlker: Finansal Kurumlar ve Piyasalar, Ezgi Kitabevi, İstanbul, 2007.
- Park, B. Kim, J.: World Sceintific, USA, 2012.
- Paya, Merih: Makro İktisat, Türkmen Kitabevi, 2013.
- Paya, Merih: Para Teorisi ve Para Politikası, Türkmen Kitabevi, 2013.

- Quere, Agnes Benassy: Economic Policy- Theory and Practice, Oxford University Press, 2010.
- Roach, Stephen S.: Unbalanced: The Codependency of America and China, Yale University Press, 2014.
- Savaş, Vural: Politik İktisat, Beta Basım Yayım, İstanbul, 1986.
- Söderberg, Marie: Where is The EU-Japan Relationship Heading?, Routledge Press, 2012.
- Takeyh, Ray: Council on Foreign Relations.; Guardians of The Revolution, Oxford University Press.
- Ten Brink, Tobias, Bale, Jeff.: Global Political Economy and the Modern State System, Brill, 2014.
- Tsirenschikov, Vadim: Innovation Economy: Challenges and Threats to Russia , IOS Press, 2006.
- Turan, Türkan: İktisadi Büyüme Teorisine Giriş, Yalın Yayıncılık, İstanbul, 2008.
- Whitley, Paul: Political Control of The Macroeconomy, Londra, 1986.
- Yılmaz, Selman: İktisat Politikası Ders Notları, İstanbul, 2016.
- Yılmaz, Selman: Makroekonomik Teoride Yatırım Büyüme ve Enflasyon, Beşir Kitabevi, 2016.
- MAKALE- DERGİ**
Akçoraoğlu, Alpaslan: Yeni Açık Makro İktisat Teorisi ve Para Politikasının Uluslararası Boyutları, Ekonomik Yaklaşım Dergisi, C.23, No:85, 2012, s.57-82.
- Akkemik, K. Ali: Is Turkey Turning Its Face Away From Japan to China and Korea? Evidence from Trade Relations, PERCEPTIONS, Spring 2016, Volume XXI, Number 1, pp. 45-62.
- Aklan, N.A, Kanalcı Akay, H., Yılmaz, F.: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın Bağımsızlığı: Politik İktisat Perspektifinden Bir Değerlendirme, Finans Politik & Ekonomik Yorumlar, 2014, C. 51 Sayı: 589, 9-19.
- Akyazı, Haydar: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın (TCMB) Önemsenmeyen Bağımsızlığı, Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, C.22, No:2, 2008, s. 81-89.

Ateş, Murat Yavuz:

www.mfa.gov.tr, Dışişleri Bakanlığı Yayınları, Mayıs 2003, Sayı 9.

Atılğan, Mustafa Harun:

Yeni Para Politikası Anlayışı ve Finansal İstikrar, Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, C.6, No: 2, 2016, s.249-268.

Ay, Hakan, Uçar, Öznur:

Üç Küresel Ekonomik Krizin Analizi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2015, C. 17, No:1, s.11-32, s.16-18.

Ay, Sema, Çınar Mehmet:

The Evaluation Of Trade Aggrement Process Between The EU and The USA in Terms of Turkey, Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 2016, C.14 Sayı:3, s.157-170.

Aydın, Nurhan, Şentürk, Bahar:

Ortadoğu’da Şattülarap’ın Önemi ve Şattülarap Üzerindeki Çekişmeler, Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi, Yıl:2015, Sayı:28, C.1, s:63-75.

Aydın, Yılmaz:

Keynesin Parasal Faiz Teorisi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Haziran 2015, C.17, Sayı. 1, s.207-224.

Aytekin, İbrahim:

Ticaret Savaşları ve Korumacı Politikalar Amerika Birleşik Devletleri ve Türkiye İlişkileri Bakımından Bir İnceleme Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Aralık 2018, Sayı. 2, s. 851-862

Ball, L., Mankiw, N. G., Romer, D.:

The New Keynesian Economics and The Output of Inflation Trade-off, 1988, Brookings Papers on Economic Activitiy, no:1.

Bayrak, Metin, Kanca, Osman Cenk:

2008 Yılı Küresel Ekonomi Krizinin Türkiye’nin Temel Makro Ekonomik Değişkenleri Üzerine Etkisi, Finans Politik & Ekonomik Yorumlar 2013 C.50, Sayı: 576, s:39-54.

Börke Tunalı, Çiğdem:

Yeni Neo Klasik Sentez Para Politikası ve Türkiye, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, 2008, C. 58, Sayı 2, s.89.

Burtan Doğan, Bahar, Akbakay, Zeki:

Türkiye’de Enflasyon Hedeflemesi Stratejisinin Uygulanması, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C.8, No:17, 2016, s.136-155.

Can, Tuncay, Yılmaz, N. Tuba:

Devlet ve Piyasa Arasındaki Oyunun Reel Büyümeye Etkisi, İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi, C.43, No:2, 2014, s.261-270.

Cengiz, Vedat:

Keynesyen ve Monetarist Görüşte Parasal Aktarım Mekanizması: Bir Karşılaştırma, Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, C.22 No: 1, Ocak 2008, s.115-127.

Ceserano, Philippo:

The Rational Expectations Hypothesis in Retrospect, 1983, The American Economic Review, Vol 73, No:1.

Çevik, Filiz:

Sermaye Akımı Oynaklığı ve Kredi Büyümesinde Yeni Para Politikasının Önemi, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, C.15, No:57, 2016, s.710-718.

Çeviş, İsmail, Ceylan, Reşat, Yayla, Nihal:

AB Borç Krizinin Türkiye Ekonomisini Etkileme Kanallarının Karşılaştırmalı Üstünlüğü, Sosyoekonomi, April 1, 2018, 2018, Vol. 26(36), s.103-124.

Çoban Oran, Filiz:

Post-Amerikan Dünya Düzeninde Kimlik Politikaları: Yeni Çin Kimliğine Karşı 'Büyük Amerika', ÇOMÜ Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, 2018, 3 (2), 317-339

Doğan, Seyhun, Börke Tunalı, Çiğdem:

Küreselleşme Sürecinde Finansal İstikrar- Para Politikası İlişkisi: Türkiye İçin Bir Değerlendirme (2001 Kriz Sonrası), İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, C.61, No:2, 2011, s.51-81.

Doğan, Seyhun:

Keynesyen Teoriye Bir Tepki: Arz Yanlı İktisat, SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 2006 C. 6 Sayı: 12, s. 253-272.

Doğru, Bülent:

Türkiye Merkez Bankasının Bağımsızlığı Dezenflasyonist Etki Yaratır mı?, İstanbul üniversitesi İktisat Fakültesi Ekonometri ve İstatistik Dergisi, C.18, No:1, 2013, s.35-55.

Drzymala, Agnieszka:

Comparative Economic Research, Volume 20, Number 2, 2017 10.1515/cer-2017-0016

Ergül, Y.Tamer, Arslan, M. Oğuz:

Finansal İstikrarsızlık Hipotezi, Tobin Vergisi ve Uluslararası Finansal Sistem: Post Keynesyen

- Bir Çerçeve, Ekonomik Yaklaşım, 2009,C. 20, Sayı : 72, s. 21-42.
- Ersungur, Ş. Mustafa, Ekinci, Demet: Türkiye ve Doğu Asya Ülkeleri Arasındaki Dış Ticaret İlişkileri: Girdi-Çıktı Yöntemi ile Bir Analiz, İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, C. 29 Sayı: 4 2015; s:721-748.
- Ersungur, Ş.M., Bayramoğlu, T., Pabuççu, H.: Türkiye'nin Almanya, Rusya Ve Çin İle Ticari İlişkileri: Girdi-Çıktı Analizi İle Bir Uygulama, Gaziantep University Journal of Social SciencesTarih: January 1, 2017, s.252-255.
- Göker, Zeliha, Dane, Kutlu: Tam İstihdam Sağlanmasında Maliye Politikasının Rolü ve Post- Keynesyen Çözüm Önerileri, Akdeniz İ.İ.B.F Dergisi, 26, 2013, s.103-119.
- Gönen, Hakan: Panorama Dergisi, Şubat 2006, Sayı 16.
- Güliden, Osman, Miynat, Mustafa: Türkiye'de Mali Disiplin Göstergelerinin Maastrich Kriterleri Açısından Değerlendirilmesi, 2000-2015, Balıkesir University The Journal of Social Sciences Institute Volume: 19- Number: 36-1, December 2016, Faculty of Economics and Administrative Sciences, 10th Year Special Issue, s.307-329.
- Güler, Aslı, Özyurt, Hasan: Para Politikası ve Ücret Pazarlıkçıları Arasındaki Stratejik Etkileşimin Makroekonomik Performans Üzerindeki Etkisi, TİSK AKADEMİ • C.17, No:9, 2014, s.94-117.
- Güneş, Hüseyin Haşimi: İktisat Tarihi Açısından Nüfus Teorileri ve Politikaları, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 2009, Vol. 8, No:28, s.126.
- Güneş, Şahabettin: Türkiye'de Kur Rejimi Uygulaması ve Enflasyon İlişkisi Üzerine Bir Analiz, Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, Güz 2013, C.9, Yıl:9, Sayı:2, 9, s.65-77.
- Hiç Birol, Özlen, Hiç Gencer, Ayşen: Neo Klasik İktisat Neo Klasik Sentez, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Haziran 2014, C. 16, Sayı 1, s.260.
- Hiç Birol, Özlen: Keynesgil Sistemin Gelişmesi, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, 2006, C.56, Sayı.1, s.137.

- Ilıkkın Özgür, Munise, Telatar, E., Telatar, F.: Enflasyon Hedefleme Rejiminde Cari Hesap ve Döviz Kuru Dinamikleri, Ekonomik Yaklaşım, C.20, Sayı: 71, 2009, s. 57-73.
- Işık, Nihat: Küresel Finansal Krizin Amerika Birleşik Devletleri ile Türkiye'nin Dış Ticareti Üzerindeki Etkileri, Journal of Economics & Administrative Sciences / Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi Tarih: June 1,2013 s:183-218.
- İslatince, Hasan: Para Arzı ve Enflasyon İlişkisi: Türkiye İçin Nedensellik Analizi (1988-2016), Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 2017, C. 17- Sayı.3, s.43-56.
- Kalaycı, Şeref: Parasal Hedefleme Enflasyon Hedeflemesi ve Enflasyonist Bekleyişler: Türkiye Ekseninde Bir Değerlendirme, Süleyman Demirel Üniversitesi İ.İ.B.F Yayını, C.7, No:2, 2002, s.271-284.
- Kanalıcı Akay, Hülya: Para Politikasında Zaman Tutarsızlığı, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, C.56, No:2, 2006, s.141-162.
- Kane, Tim D: "Taking The "Voodoo" Out Of Supply Side Economics", USA Today Magazine, Nov. 97, Vol. 126, Issue 2630.
- Kangas, Roger: The Changing Face of the Russian Far East :Cooperation and Resource Competition Between Japan, Korea, and China in Northeast Asia, The George C. Marshall European Center for Security Studies, 2007.
- Kavcıoğlu, Şahap: Maliye Finans Yazıları, Avrupa Birliği'nde Euro Krizi ve Türkiye Ekonomisine Etkileri, April 1, 2014 s: 15-37.
- Kaya, Harun: 2001 Krizi Sonrası Türkiye'de Döviz Kuru ve Enflasyon İlişkisi: Döviz Kuru Geçiş Etkisinin Var Analizi, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, C.73, No: 3, 2018, s. 841- 865.
- Kaytancı, Bengül Gülümser: Para Politikası Kurallarının Teorik Analizi: Bazı Basit Kuralların İncelenmesi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi, Nisan 2008, s.11-25.

- Koç Yurtkur, Asuman: Yeni Neo Klasik Sentez Modeli:Türkiye Uygulaması, Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, Güz 2012, C.8, Yıl:8, Sayı:2, 8, s.131-157.
- Lotspeich, Richard: Perspectives on the Economic Relations Between China and Russia, Journal of Contemporary Asia, vol.36/1, 2006.
- Meyer, Laurence H.: “Does Money Matter”, Rewiev, The Federal Reserve Banks of ST. Louis, Vol.83, N:5, Sept/Oct 2001.
- Oğuz, Ahmet: Emek Arzını Etkileyen Faktörlerin Analizi, Analysis of The Factors Affecting Labour Supply, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı.56, Nisan 2018, s.157-170.
- Oktar, Suat, Akyazı, Haydar, Üzar, Umut: Kalkınmacı Merkez Bankacılığı: Türkiye İçin Alternatif Olabilir mi? Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt: 39, Sayı: 1I, Aralık 2017, ISSN: 2149-1844, ss/pp. 577-600 DOI: 10.14780/muiibd.384.
- Onur, Sara: Finansal Liberalizasyon ve GSMH Büyümesi Arasındaki İlişki, ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi C.1, Sayı.1, 2005, s.127-152.
- Öngen, Burcu, Bakır, Hasan: Avrupa Birliği Süreci ve Bölgesel Politikalarda Yaşanan Dönüşüm: Türkiye Bağlamında Bir Analiz, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Cilt 69, No. 4, 2014, s. 891-922
- Özçiçek, Ömer: Türkiye’de Ekonomik Krizler ve Döviz Kuru Enflasyon İlişkisi, Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi 9/1, 2007, s.71-80.
- Özdaşlı, Esme: Çin’in İpekyolu Projesi ve Küresel Etkileri, Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 10/14 Fall 2015, p. 579-596.
- Özdemir, Metin: Ekonomik Yaklaşım,2008, C.19, Sayı.66, s. 114
- Özker, A.Niyazi: Gelişmekte Olan Ülkelerde Selektif(Tercihli) Kredi Politikalarında Yapısal Uyum ve Sektörel Gelişme, Akademik Fener, Ocak 2008, cilt 6, sayı 10, s.124-141.
- Özsoylu, Ahmet Fazıl: İç Borçların Siyasi Boyutları, Ankara Üni. SBF Dergisi, C.47, Sayı:3-4, 1992, s.280

- Süslü, Bora: TCMB'nin Döviz Kuruna Müdahalesinin Nedenleri ve Sonuçları, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (<http://sbe.gantep.edu.tr>) 2012 11(1), s.263-292.
- Süslü, Bora: Türkiye'de Enflasyon Hedeflemesi Altında Sosyal Refahtaki Değişim, Doğu Üniversitesi Dergisi, 13 (1) 2012, s.131-146.
- Takım, Abdullah: Türkiye'de Para Politikası Stratejilerinin Fiyat İstikrarına Etkisi: Enflasyon Hedeflemesi Örneği, ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi, C. 7, Sayı 13, 2011, s. 15-35.
- Tekir, O, N, Demir: "Ekonomik ve Siyasal Bir Araç Olarak Yeni İpek Yolu Projesinin Küresel Sisteme Etkileri", (2018), Sosyoekonomi, Vol. 26(38), 191-206.
- Tokucu, Erkan: Hyman Minsky'nin Finansal İstikrarsızlık Hipotezi Çerçevesinde Finansal Krizler ve Çözüm Önerileri, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, C. 67, N.2, 2012, s. 189-212.
- Turan, Z., Nakiboğlu, A., Çetinkaya, N.: İktisat Öğretileri ve Marshall, Turkish Studies C:10, No:10, 2015, s. 887-938.
- Turan, Zübeyir: Dünyadaki ve Türkiye'deki Krizlerin Ortaya Çıkış Nedenleri ve Ekonomik Kalkınmaya Etkisi, Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi, 2011, Cilt: 4, Sayı: 1, s. 56-80.
- Uçak, Harun: Enflasyon Hedeflemesi ve Alternatif Para Politikası Hedeflemelerine Göre Değerlendirilmesi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C. 13, No:1, 2004, s.103-120.
- Yalçın, Osman: İkinci Dünya Savaşı Sonrasında Sovyet Tehdidi Karşısında Kalan Türkiye'nin Batı ile İş birliği Yapma Süreci, International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 8/5 Spring 2013, p. 919-958, Ankara-Turkey s. 919-958.
- Yılmaz, Güneş, Alganer, Yalçın: Amerikan Merkez Bankası (Fed)'nin Oluşumu, Tarihsel Seyri, İşleyişi ve Küresel Etkinliği, Finans Politik & Ekonomik Yorumlar 2014 C.51 Sayı: 595, s.59-71.

RAPOR

General Reports on the Activities of EU, 2018, (Çevrimiçi) <http://www.europa.eu>, 02 Mart 2019.

General Reports on the Activities of EU, 2018, çevrimiçi, <http://www.europa.eu>, Mart 2019.

IMF Economic Review Vol. 63, No. 1 & 2015 International Monetary Fund.

Pianolta, Sandra: Federal Reserve Bank of Cleveland, Mayıs, 2006.

ÇEVİRİMİÇİ KAYNAKLAR

Çevrimiçi <http://www.mahfiegilmez.com>, Eylül 2012, Mart 2019

Çevrimiçi <http://www.mahfiegilmez.com/2016/09/arz-yonlu-ekonomi-ve-laffer-egrisi.html>), Mart 2019

Çevrimiçi <http://www.mahfiegilmez.com/2017/06/sk-para-politikas-ve-turkiye.html>, Mart 2019

Çevrimiçi <http://www.mahfiegilmez.com/2018/01/kur-savaslar-ticaret-savaslar-ve.html>, Mart 2019

Çevrimiçi https://www.ekodialog.com/Konular/maast_kriter.html, Mart 2019

Çevrimiçi <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-amerika-birlesik-devletleri-siyasiliskileri.tr>, Aralık 2019

Çevrimiçi www.immib.org.tr, Aralık 2019

Çevrimiçi www.ecb.europa.eu, Mart 2019

Çevrimiçi www.ecb.europa.eu, Mart 2019

Çevrimiçi www.ticaret.gov.tr, Aralık 2019

Çevrimiçi www.tradingeconomics.com/ Kasım 2018, Mart 2019

Çevrimiçi <http://www.tcmb.gov.tr>, Mart 2019

Çevrimiçi www.paranomist.com, Mehmet Ayaz, Mart 2019

Çevrimiçi www.opec.org, Mayıs 2019